

**KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ\*SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI**

**NEOKLASİK REALİZM ÇERÇEVESİNDE ABD'NİN PROAKTİF  
GÜNEY KAFKASYA POLİTİKASI (2001-2018)**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Önder ÇOBAN**

**MAYIS-2020**

**TRABZON**

**KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ\*SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI**

**NEOKLASİK REALİZM ÇERÇEVESİNDE ABD’NİN PROAKTİF  
GÜNEY KAFKASYA POLİTİKASI (2001-2018)**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Önder ÇOBAN**

**ORCID : 0000-0003-1194-4608**

**Tez Danışmanı: Doç. Dr. İsmail KÖSE**

**MAYIS-2020**

**TRABZON**

## **BİLDİRİM**

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ - Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu Çalışmada yararlanılan kaynakların tümüne eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Önder ÇOBAN  
20.05.2020

## ÖNSÖZ

Karadeniz'i Hazar Denizi'nden ayıran ve üç büyük kıtanın kesişim noktasında bulunan Kafkasya Bölgesi, tarih boyunca büyük güçlerin üzerinde sürekli mücadele verdiği bir coğrafya olmuştur. Jeopolitik ve stratejik açıdan kritik bir konumda bulunan, petrol ve doğal gaz rezervleri bakımından oldukça zengin olan bölge Amerikan dış politikasında özellikle 11 Eylül saldırılarının ardından önemli bir yer edinmiştir. Nitekim saldırıların öncesinde bölgeye yönelik genel olarak enerji odaklı politikalar geliştiren ABD, saldırıların ardından geliştirdiği güvenlik temelli stratejiler vasıtasıyla bölgede daha aktif bir rol üstlenmiştir.

Bu tezde 11 Eylül saldırılarının ardından ilk dönüm noktasını yaşayan, Obama dönemi ile birlikte kısmen durgunluk süreci geçiren ve 2014 tarihli Kırım Krizi'nin ardından yeniden aktif hale gelen Güney Kafkasya Bölgesi'ne yönelik Amerikan dış politikasının analiz edilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda ABD'nin bu süreçte bölge ülkeleriyle geliştirdiği karşılıklı ilişkilerin yanı sıra bölgesel sorunlara yönelik çözüm arayışları ve bölge ülkelerinin uluslararası organizasyonlara katılımını teşvik etmeye yönelik girişimleri incelenmiştir.

ABD'nin 11 Eylül sonrası Güney Kafkasya politikasında değişen şeyin ne olduğu sorunsalı etrafında geliştirilen tezde genel olarak kütüphane ve internet kaynaklarından yararlanılmıştır. Ayrıca tezde sayısal verilerden yararlanılarak bazı analizler yapılmış ve ekonomik verilerin gösterildiği grafikler aracılığıyla çeşitli bulgular elde edilmiştir. Türkçe literatürde ABD'nin Güney Kafkasya'ya yönelik politikasına dair çok sınırlı kaynak olduğu için tezin yazılışı esnasında genel olarak İngilizce literatürden yararlanılmıştır.

Tezin yazılmasında başta, katkısını ve desteğini her zaman hissettiren, bana yön veren tez danışmanım Doç. Dr. İsmail KÖSE'ye, mezun olmama rağmen sürekli desteklerini sunan Atatürk Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyeleri Prof. Dr. Mehmet Sait Dilek ve Dr. Öğretim Üyesi Gülşen Aydın'a, bu tezin yazım aşamasında maddi manevi katkısını aldığım, her zaman yanımda olan aileme ve arkadaşlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Mayıs, 2020

Önder ÇOBAN

## İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER .....	V
ÖZET.....	VII
ABSTRACT .....	VIII
TABLolar LİSTESİ.....	IX
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	X
GRAFİKLER LİSTESİ.....	XI
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XII
GİRİŞ .....	1-4

## BİRİNCİ BÖLÜM

<b>1. AMERİKAN DIŞ POLİTİKASI'NDA GÜNEY KAFKASYA .....</b>	<b>5-33</b>
1.1. Neoklasik Realizm'in Güney Kafkasya Politikasına Yansımaları.....	5
1.2. Bölgenin Genel Yapısı ve ABD'nin Güney Kafkasya Stratejisi.....	8
1.2.1. Dış Politikada Kritik Bölge: Kafkasya.....	8
1.2.2. Coğrafi, Jeopolitik Konumu ve Demografik Yapısı .....	9
1.2.3. Stratejik Açıdan Kilit Bölge.....	13
1.2.4. Pragmatik Dış Politika Anlayışı.....	15
1.3. 11 Eylül'ün Güney Kafkasya'ya Yönelik Amerikan Dış Politikasına Etkileri.....	18
1.3.1. Terörizme Karşı Küresel Ortaklık.....	18
1.3.2. Proaktif Dış Politika Stratejisi .....	21
1.3.3. Güney Kafkasya Politikasında Değişim Süreci .....	22
1.4. 11 Eylül'e Yönelik Tepkiler.....	25
1.4.1. İç ve Dış Siyasette Değişim Süreci.....	26
1.4.1.1. Neo-Con Yaklaşım (Yeni Muhafazakârlık).....	28
1.4.1.2. Terörizmle Mücadele Süreci.....	29
1.4.2. Yeni Güvenlik Stratejileri .....	31

## İKİNCİ BÖLÜM

<b>2. GEORGE W. BUSH DÖNEMİ ABD'NİN GÜNEY KAFKASYA POLİTİKASI (2000-2008).....</b>	<b>34-62</b>
--	--------------

2.1. ABD-Azerbaycan İlişkilerinde Yeni Dönem .....	34
2.1.1. Terörle Ortak Mücadelede Bir Kazanç: Ambargoların Kaldırılması.....	35
2.1.2. Siyasi ve Askeri İlişkilerin Gelişim Sürecinde Bush Yönetimi'nin Üs Stratejisi .....	37
2.1.3. Ekonomik ve Ticari İlişkilerde Gelişim Süreci.....	41
2.2. Güney Kafkasya Politikasında Kilit Ülke: ABD-Gürcistan İlişkileri .....	44
2.2.1. İkili İlişkilerde Rusya Faktörü .....	44
2.2.2. Gül Devrimi'nin Bilinmeyen Arka Planı: Saakaşvili'nin İktidara Gelişi ve Sonrası .....	46
2.2.3. İlişkilerde Duraklama Dönemi: Rusya-Gürcistan Savaşı ve ABD'nin Rolü .....	49
2.2.3.1. Beş Gün Savaşı: Bush Yönetimi'nin Sözde Destek Süreci .....	51
2.2.3.2. Savaş Sonrası Süreç: ABD Çıkarlarının Gün Yüzüne Çıkışı .....	52
2.3. Bush Yönetimi'nin Ermenistan Politikası.....	54
2.3.1. ABD-Rusya Rekabeti'nde Ermenistan .....	54
2.3.2. Ermenistan'a Yönelik Politikada İtici Güçler: Diaspora ve Koçaryan Faktörü.....	56
2.3.3. Proaktif Amerikan Dış Politikasında Ermenistan .....	58

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

<b>3. OBAMA DÖNEMİ VE SONRASI ABD'NİN GÜNEY KAFKASYA POLİTİKASI.....</b>	<b>63-97</b>
3.1. ABD'nin Güney Kafkasya Politikasında Modern Dönem .....	63
3.2. Obama Yönetimi'nin Azerbaycan Politikası.....	67
3.2.1. İkili İlişkilerde Tıkanma Süreci .....	67
3.2.2. Proaktif Dış Politika Stratejisi Bağlamında Sürdürülen Karşılıklı Resmi Temaslar ...	69
3.2.3. İkili İlişkileri Genişletme Stratejisi: Obama Yönetimi'nin Destek Süreci.....	72
3.3. Güney Kafkasya'ya Yönelik Modern Dış Politikada Merkez Ülke: Gürcistan .....	77
3.3.1. Obama Yönetimi'nin İlk Dönemi: İlişkilerde Duraklama Sürecinin Sonu.....	77
3.3.2. İkili İlişkilerde Stratejik Ortaklık Süreci.....	79
3.3.3. Karşılıklı Resmi Temaslar, Ekonomik ve Ticari İlişkiler .....	81
3.4. Obama Yönetimi'nin Ermenistan Politikası .....	85
3.4.1. Bölgesel Güçlerle Rekabet Ortamında Sürdürülen Karşılıklı Temaslar .....	85
3.4.2. Sarkisyan İktidarına Yönelik Mali Destek Süreci.....	89
3.5. Kırım Krizi'nin ABD'nin Güney Kafkasya Politikasına Yansımaları.....	93
3.6. Trump İdaresi'nin Bölgeye Yönelik Stratejisi .....	96
<b>SONUÇ VE ÖNERİLER.....</b>	<b>98</b>
<b>YARARLANILAN KAYNAKLAR.....</b>	<b>101</b>
<b>ÖZGEÇMİŞ.....</b>	<b>118</b>

## ÖZET

Soğuk Savaş Dönemi'nin ardından Güney Kafkasya'ya yönelik genellikle enerji odaklı politikalar geliştiren ABD tarafından 11 Eylül'ün ardından yürütülen terörle mücadele sürecinde bölgenin sahip olduğu jeopolitik ve stratejik konumdan maksimum düzeyde faydalanılması hedeflenmiştir. Nitekim terör saldırılarının ardından bölgeye yönelik Amerikan dış politikası ağırlıklı olarak güvenlik temelli stratejiler ekseninde geliştirilmiştir. Bununla birlikte bölge ülkeleriyle sürdürülen karşılıklı yoğun temaslar ABD'nin bölgedeki etkin rolünü günümüze kadar devam ettirmiştir.

ABD'nin Güney Kafkasya ülkeleri ile olan ilişkileri günümüze kadar çoğunlukla iş birliği ekseninde şekillenmiştir. Bu bağlamda ABD'nin Güney Kafkasya ülkeleri ile ilişkilerinde bölgenin ekonomik, siyasi ve askeri yarar sağlayacak gelişmeleriyle yakından ilişki içerisinde olunmuştur. Ayrıca bölgede temel hak ve özgürlüklerin geliştirilmesi, demokrasi kültürünün yayılması ve bölge ülkelerinin yeniden yapılanma süreçleri için gerekli destek sunulmuştur.

ABD'nin 11 Eylül sonrası bölgeye yönelik politikasında bazı uluslararası örgütlerin etkin rolü söz konusu olmuştur. Bu dönemde ağırlıklı olarak NATO ve AB gibi örgütler aracılığıyla bölge ülkeleriyle iş birliği içerisinde hareket edilmiştir. Ayrıca, AGİT-Minsk Grubu eşbaşkanlığı kapsamında bölgedeki dondurulmuş çatışmaların çözümü için çaba harcanmıştır.

Bu çalışmada öncelikle ABD'nin Güney Kafkasya ülkelerine yönelik siyasi, ekonomik ve askeri politikaları incelenmiştir. Daha sonra bölge hakkında bazı bilgiler verilerek ABD-Güney Kafkasya ilişkileri; Bush ve Obama dönemleriyle birlikte, Trump'ın ilk görev süresi esas alınarak incelenmiştir. Bununla birlikte bölgede devam eden ve bölgenin kaderi için son derece önem arz eden sorunlara yönelik çözüm arayışları incelenmiştir.

Obama'nın Başkanlık dönemi ise Kasım 2016 tarihli seçimlere kadar incelenmiş, 2014 tarihli Kırım Krizi'nden ve kriz sonrası süreçte Güney Kafkasya'ya yönelik Amerikan dış politikasından bahsedilmiştir. Nitekim ABD'nin bölgeye yönelik dış politikasında değişime yol açan gelişmelerin ve Başkanların bölgeye yönelik farklı stratejilerinin incelenmesiyle birlikte 11 Eylül sonrası bölgedeki Amerikan varlığının anlaşılmasına katkı sunulacaktır.

**Anahtar Sözcükler:** 11 Eylül, ABD, Güney Kafkasya, Dış Politika, Güvenlik

## ABSTRACT

After the Cold War Period, it was aimed to make maximum use of the geopolitical and strategic position of the region in the anti-terrorism process conducted by the USA, which generally develops energy-oriented policies for the South Caucasus, after September 11. As a matter of fact, after the terrorist attacks, American foreign policy towards the region was developed mainly in the axis of security-based strategies. Nevertheless, mutual intensive contacts with the countries in the region have continued the active role of the USA in the region until today.

The relations of the USA with the South Caucasus countries have mostly been shaped in the axis of cooperation. In this context, it has been closely related to the developments of the region that will provide economic, political and military benefits in the relations of the USA with the South Caucasian countries. In addition, necessary support was provided for the development of fundamental rights and freedoms, the spread of democracy culture and the restructuring processes of the countries in the region.

Some international organizations played an active role in the US policy towards the region after September 11. During this period, it was acted in cooperation with the countries of the region mainly through organizations such as NATO and the EU. In addition, efforts have been made to resolve frozen conflicts in the region under the co-chairmanship of the OSCE-Minsk Group.

In this study, primarily the political, economic and military policies of the USA towards the South Caucasus countries were examined. Later, some information about the region is given and the USA-South Caucasus relations are; Along with the Bush and Obama periods, it was studied on the basis of Trump's first term of office. In addition, searches for solutions to the ongoing problems in the region and the fate of the region are examined.

Obama's Presidency period was examined until the elections in November 2016, the Crimean Crisis of 2014 and the American foreign policy towards South Caucasus in the post-crisis period were mentioned. As a matter of fact, with the analysis of the developments in the USA's foreign policy towards the region and the different strategies of the Presidents towards the region, a contribution will be made to the understanding of the American presence in the region after September 11.

**Keywords:** September 11, USA, South Caucasus, Foreign Policy, Security



## TABLolar LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	Asrın Anlaşması'na Göre Petrol Şirketlerinin Pay Dağılım .....	23



## ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil Nr.	Şekil Adı	Sayfa Nr.
1	Güney Kafkasya Bölgesi'nin Siyasi Haritası.....	12



## GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik Nr.	Grafik Adı	Sayfa Nr.
1	BTC Projesinde Şirketlerin Pay Dağılımı .....	41
2	Oğul Bush Dönemi ABD'nin Güney Kafkasya'ya Yardımları .....	42
3	Oğul Bush Dönemi ABD-Azerbaycan Dış Ticaret Dengesi .....	43
4	Oğul Bush Dönemi ABD-Gürcistan Dış Ticaret Dengesi.....	49
5	Oğul Bush Dönemi ABD-Ermenistan Dış Ticaret Dengesi.....	61
6	Obama Dönemi ABD'nin Güney Kafkasya'ya Yardımları.....	73
7	Obama Dönemi ABD-Azerbaycan Dış Ticaret Dengesi.....	75
8	Obama Dönemi ABD-Gürcistan Dış Ticaret Dengesi .....	84
9	Obama Dönemi ABD-Ermenistan Dış Ticaret Dengesi.....	92

## KISALTMALAR LİSTESİ

AAA	: Amerika Ermeni Asamblesi
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
ANCA	: Amerika Ermeni Ulusal Komitesi
APEC	: Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği Forumu
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
BTC	: Bakü-Tiflis-Ceyhan
Çev.	: Çevirmen
Ed.	: Editör
INSSP	: Entegre Nükleer Güvenlik Planı
IRI	: Uluslararası Cumhuriyet Enstitüsü
ISAF	: Uluslararası Güvenlik Destek Gücü
MAP	: Üyelik Eylem Planı
MCA	: Milenyum Mücadelesi Hesabı
NATO	: Kuzey Atlantik İşbirliği Örgütü
NDI	: Uluslararası Demokrasi Enstitüsü
SOCAR	: Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Şirketi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TIFA	: ABD-Ermenistan Ticaret ve Yatırım Konseyi
t.y.	: Tarih yok
USAID	: ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı
USATF	: ABD-Ermenistan Ortak Ekonomik Görev Gücü
vd.	: ve diğerleri

## GİRİŞ

Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) 11 Eylül sonrasında Güney Kafkasya Bölgesi'ne yönelik geliştirdiği politikaları inceleyen bu tezde konunun belirlenme sebeplerine ilişkin birden fazla neden sıralanabilir. Öncelikle ABD'nin bölgeye yönelik politikasıyla ilgili olarak 11 Eylül 2001 tarihli terör saldırılarına kadar olan süreçle alakalı pek çok şey yazılmışken, saldırıların ardından değişen dış politika kapsamında pek çok yeni gelişmenin yaşanması konunun mahiyetini arttırmıştır. Ayrıca 11 Eylül sonrasında güvenlik temelli Amerikan dış politikasının tüm dünyada olduğu gibi Güney Kafkasya'da da varlık göstermesi konuyu cazip hale getiren diğer önemli sebeplerdendir.

"ABD'nin 11 Eylül sonrası Güney Kafkasya politikasında değişen neydi?" sorunsalı, tezde çözümlenmesi amaçlanan temel sorunsaldır. Nitekim tezin sonuç kısmında ortaya konulan çıktılar da bu soru kapsamında elde edilmiştir. Bununla birlikte Türkiye'de ABD ile ilgili yapılan çalışmalarda daha çok ABD-Türkiye ilişkileri ve ABD-Ortadoğu ilişkileri ele alınmıştır. Dolayısıyla bu durum Güney Kafkasya'ya yönelik gelişmelerin arka planda kalmasına sebep olmuştur. Öyle ki bu tez ABD'nin Güney Kafkasya politikasına yönelik gelişmelerin bilinmesine katkı sağlayacak, arka planda olan konuya orijinal bir bakış açısı sunacaktır. Ayrıca bu tezde 11 Eylül saldırılarının ardından yaşanan gelişmeler hakkında merak edilen ancak bilinmeyen birçok husus da gün yüzüne çıkarılacaktır.

Bahsedilenlerden yola çıkarak 11 Eylül sonrası Güney Kafkasya Bölgesi'ne yönelik proaktif Amerikan dış politikasının detaylı bir biçimde ele alındığı bu tez, neoklasik realizm teorisinin güçlü bir biçimde ön plana çıktığı bu süreci kapsamlı olarak değerlendirmesi bakımından da literatüre özgün bir değer katmıştır. Ayrıca güvenlik politikalarının ağırlıklı olarak ön plana çıktığı bu süreç birtakım somut örnekler ve karşılaştırmalı analizler şeklinde ele alınmıştır.

ABD'ye yönelik tarihteki en kanlı terörist saldırıların gerçekleştirildiği 11 Eylül 2001 tarihi ile Demokrat Başkan Barack Obama'nın ardından göreve gelen Cumhuriyetçi Başkan Donald Trump'ın ilk görev süresi tezin kapsamını oluşturmaktadır. Bu bağlamda 11 Eylül 2001 saldırılarına giden süreçte bölgeye yönelik Amerikan dış politikasına ve Obama dönemi sonrası gerçekleşen veya gerçekleşmesi muhtemel bazı hususlara kısmen de olsa değinilmiştir. Ayrıca, Trump dönemine ilişkin çok fazla dış politika gelişmesi olmadığı için ve ABD bu süreçte Güney Kafkasya'ya yönelik politikada önceki dönemlere göre geri planda kaldığı için bu döneme çok az değinilmiştir.

Bu çalışma kütüphane, internet kaynakları ve elektronik kaynakların kullanılması, bazı arşiv belgelerinin taranması, bazı sayısal verilerden yararlanılması gibi yöntemler sayesinde tamamlanmıştır. Özellikle Obama dönemi, tezin yazıldığı tarihe çok yakın bir tarih olması sebebiyle literatürde Türkçe kaynak bulmak konusunda sorun yaşanmıştır. Bu yüzden tezin bu bölümünde ağırlıklı olarak yabancı kaynaklardan yararlanılmıştır. Tezin ilk bölümünde Güney Kafkasya Bölgesi'nin genel yapısı, jeopolitik, stratejik önemi ve ABD'nin bölgeye yönelik politikasının ana hatları incelenmiştir. İkinci bölümde George W. Bush dönemi ABD'nin Güney Kafkasya politikası ve son bölümde Obama dönemi ABD'nin Güney Kafkasya politikası ile Kırım'ın İlhakı'nın dış politikada anlayışındaki değişim sürecine etkileri ele alınmıştır.

ABD'nin 11 Eylül sonrası Güney Kafkasya politikasında güvenlik temelli bir yaklaşımın ortaya konması, 2008 yılında yaşanan Rus-Gürcü Savaşı'nın ardından değişen dış politika stratejileri ve 2014 tarihli Kırım Krizi sonrası ABD'nin Güney Kafkasya politikasındaki silkelene süreci, tezde çözümlenmesi amaçlanan ana sorunsalın analizi olarak ortaya konmuştur. Ancak, bundan farklı olarak ABD'nin Güney Kafkasya politikasında Rusya ve İran ile olan ilişkilerinin rolü var mıdır? Ve ABD Güney Kafkasya'ya yönelik neden istikrarlı bir politika geliştiremiyor? gibi sorunsallar da bu tezde analizi yapılmaya çalışılan ve çözümlenmesi hedeflenen diğer temel sorulardır.

Üç temel bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde öncelikle Güney Kafkasya Bölgesi'nin sahip olduğu stratejik ve jeopolitik önemden bahsedilmiştir. Ardından bölgeye yönelik Amerikan dış politikasının ana hatlarına ve 11 Eylül saldırılarının dış politika stratejilerine etkisine değinilmiştir. Son olarak da ABD'nin bölgeye yönelik dış politikasının teorik çerçevesi incelenerek 11 Eylül sonrası ABD'nin Güney Kafkasya politikasında hâkim teori neydi? Ve ABD'nin bölgeye yönelik yeni güvenlik stratejilerinde bu teori ne kadar etkindi? gibi sorulara cevap aranmak istenmiştir. İlk bölümün bu gibi sorular etrafında şekillenmesi, ABD'nin Güney Kafkasya politikasının teorik kapsamını anlamak bakımından önemli görülmüştür.

İlk ana bölüm kendi içerisinde dört alt başlığa ayrılmıştır. Bölüme neoklasik realizmin Güney Kafkasya'ya yönelik proaktif Amerikan dış politikasına yansımalarından ayrıntılı bir biçimde bahsedilerek başlanmıştır. Ardından "Bölgenin Genel Yapısı ve ABD'nin Güney Kafkasya Stratejisi" bölümünde bölgenin coğrafi, jeopolitik ve stratejik önemiyle birlikte ABD'nin bölgeye yönelik pragmatik dış politika anlayışı incelenmiştir. Bu bağlamda bölge hakkında fikir sahibi olunması, bölgenin neden stratejik açıdan kilit bölge olarak görüldüğü ve neden ABD gibi küresel bir gücün bu coğrafyada varlığını hissettirme çabasında olduğunun anlaşılabilmesi hedeflenmiştir.

Birinci bölümün "11 Eylül'ün Güney Kafkasya'ya Yönelik Amerikan Dış Politikasına Etkileri" adlı alt bölümünde terör saldırılarının genel olarak Amerikan dış politikasına, özel olarak ise Güney Kafkasya politikasındaki değişim sürecine etkileri analiz edilmeye çalışılmıştır. Son

olarak “11 Eylül’e Yönelik Tepkiler” adlı kısımda ise ABD’nin iç ve dış siyasetinde yaşanan değişim süreci, 11 Eylül saldırıları sonrası yeni güvenlik stratejileri ve Amerikan dış politikasına yansımaları ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

İkinci bölümde tezin başlığından da anlaşılacağı gibi ABD’nin 11 Eylül sonrası Güney Kafkasya politikasının ilk dönüm noktasını oluşturan George W. Bush dönemi’nden bahsedilmiştir. Bu bölümün alt başlıklarında Bush İdaresi’nin bölge ülkelerine yönelik dış politika stratejileri ayrı ayrı ele alınarak karşılaştırmalı bir biçimde incelenmiştir. Bununla birlikte ABD’nin proaktif dış politika stratejisi bağlamında bölge ülkeleriyle gerçekleştirdiği ekonomik ve ticari ilişkiler grafikler aracılığıyla analiz edilmiştir. Bunlara ek olarak, ABD’nin bölgeye yönelik dış politikasında önemli bir yeri olan Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı Projesi’nden (BTC) ve Amerikan şirketlerinin projedeki pay hakkında bahsedilmiştir.

İkinci bölümde ayrıca, Ağustos 2008 tarihinde Rusya ve Gürcistan arasında yaşanan beş günlük savaşta ABD’nin ne derece sorumlu olduğu ve Bush İdaresi’nin savaş esnasında neden bir çözüm geliştiremediği gibi sorulara cevap aranmıştır. Bununla birlikte savaşın ardından ABD’nin bazı sert söylemlerde ve yaptırım tehditlerinde bulunmasına rağmen neden icraatta bulunamadığı sorusuna yönelik cevaplar aranmıştır. Öyle ki bu bölümü okuyanlar ABD’nin Güney Kafkasya politikasında 11 Eylül sonrası ikinci ana değişimin 2008 Savaşı sonrası yaşandığını anlayacaktır.

Son bölümde ABD’nin Güney Kafkasya politikasında önemli bir süreci kapsayan Obama dönemi analiz edilmiştir. Bölüme Obama’nın Başkan seçilmesinin ardından ABD’nin Güney Kafkasya’ya yönelik değişen dış politika anlayışına, Rusya ile ikili ilişkilerin gözden geçirilmesine yönelik geliştirilen ve Obama İdaresi’nin bölge politikasını önemli ölçüde şekillendiren reset (yenilenme) stratejisine değinilerek başlanmıştır. Ardından bölümün diğer alt başlıklarında tıpkı Bush döneminde olduğu gibi bölge ülkelerine yönelik dış politika stratejileri ve bu süreçte yaşanan önemli olaylar ayrı ayrı ele alınmıştır. Ayrıca Bush döneminde karşılaştırmalı bir biçimde analizi yapılan ekonomik ve ticari ilişkiler, bu bölümde de grafikler üzerinden incelenmiştir.

Son bölümün beşinci alt başlığında 11 Eylül 2001 sonrası ABD’nin Güney Kafkasya’ya yönelik dış politikasında yaşanan değişimin son dönüm noktasını oluşturan Kırım Krizi ve sonraki süreç ele alınmıştır. Nitekim bu başlığın verilmesindeki temel hedef ABD’nin Obama ile birlikte başlattığı reset politikasının sonuç olarak başarısız olduğunu ve ABD’nin Kırım’da yaşanan hadiselerin ardından bölgede kaybettiği itibarı yeniden kazanmak için başlattığı silkelene sürecini görmektir.

Bölümün son alt başlığında Trump İdaresi’nin Güney Kafkasya Bölgesi’ne yönelik geliştirdiği stratejiler genel hatlarıyla ele alınmıştır. Bu dönem tezin yazıldığı süreçle hemen hemen aynı olduğu için bölgeye yönelik çok fazla dış politika gelişmesinden bahsetmek mümkün

olmamıştır. Dolayısıyla Trump dönemi değerlendirilirken bölge ülkeleriyle siyasi, ekonomik ve askeri ilişkilerin detayına girilmemiştir. Bunun yerine bölgeye yönelik Amerikan dış politikasının genel esaslarına değinilmiş ve ön plana çıkan birtakım gelişmelere yer verilmiştir.

Bunlara ek olarak, tezde 11 Eylül sonrasında Güney Kafkasya'daki ihtilafli bölgelere yönelik Amerikan dış politikasına kısmen değinilmiştir. Bu bağlamda Azerbaycan ve Ermenistan arasında yaşanan ve “dondurulmuş çatışma” olarak adlandırılan Dağlık Karabağ meselesine yönelik gerek Bush gerekse Obama döneminde atılan adımlar ayrı ayrı ele alınmıştır. Ayrıca Gürcistan'ın yaşadığı Abhazya ve Güney Osetya sorunlarına yönelik 11 Eylül sonrası Amerikan dış politikasına yer verilmiştir. Nitekim bölge ülkeleri arasında yaşanan ve bölgenin kaderini etkileyecek kadar önemli sonuçlar doğuran bu sorunlar ABD'nin bölgeye yönelik dış politika stratejilerinin şekillenmesinde zaman zaman etkili olmuştur.





## BİRİNCİ BÖLÜM

### 1. AMERİKAN DIŞ POLİTİKASI'NDA GÜNEY KAFKASYA

#### 1.1. Neoklasik Realizm'in Güney Kafkasya Politikasına Yansımaları

Literatürde ilk olarak Gideon Rose tarafından ele alınan neoklasik realizm, daha önce bazı ünlü teorisyenlerin Kenneth Waltz'un yapısal realizmini farklılaştırmasıyla ortaya çıkmıştır. Örneğin Fareed Zakaria (1998), Amerikan dış politikasını analiz ettiği çalışmalarında uluslararası sistemdeki güç dağılımının devletlerin dış politikaları üzerinde etkisi olduğunu vurgulamıştır. Yapılan çalışmalarda dış politikada karar vericilerin düşünceleri ve ideolojik etkenler gibi unsurların dış politikadaki etkileri de görülmüş ve yeni bir dış politika analizi ortaya çıkmıştır. Rose (1998: 154)'a göre bu analizlerin hepsi birden neoklasik realizme dâhil edilerek teorinin sistematik analizi ortaya çıkmaktadır.

Kenneth Waltz'un yapısal realizmde ele aldığı birey, devlet ve sistem aktörlerinin biraraya getirilmesi neoklasik realizmin ortaya çıkışıyla söz konusu olmuştur. Nitekim devletlerin dış politika stratejilerini açıklama hedefiyle hareket eden neoklasik realizmde devletlerin dış politikaları bağımlı değişken olarak ele alınmaktadır. Bunun akabinde uluslararası sistem, bağımsız değişken olarak görülmektedir. Bu sistemi de oluşturan devletlerin iç politikalarındaki değişimleri ifade eden ara değişkenlerdir. Bu iki faktörün (bağımsız değişken-ara değişkenler) birbirine olan etkileri birleştirildiğinde ise dış politika (bağımlı değişken) oluşmaktadır (Kiraz, 2018: 422).

Waltz'un neorealizmde formüle ettiği sistemik analiz düzeyinin dış politika analizi düzeyine indirgenmesiyle ortaya çıkan neoklasik realizmin Amerikan dış politikasındaki en belirgin yansımaları da Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte görülmüştür. Devletlerin anarşik bir yapıya sahip olan uluslararası sistemde birbirini etkilediğini savunan neorealizm yaklaşımının temel argümanları Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasıyla birlikte geçerliliğini kaybetmiştir. Nitekim uluslararası sistemdeki aktörlerin askeri müdahaleler neticesinde yok olacağını savunan sistemik analiz, yerini neoklasik realizmin savunduğu bağımlı değişken (dış politika) analizine bırakmıştır (Taliaferro vd., 2016: 9).

Neoklasik realizmde klasik realizmin analiz seviyesine farklılıklar getirilmiş ve hatta klasik realizmin temel argümanları eleştirilmiştir. Bu bağlamda özellikle klasik realizmin sadece anarşik sistemdeki devletleri ön plana çıkaran ve devlet dışındaki faktörlerle devletlerin iç dinamiklerini

göz ardı eden argümanları reddedilmektedir. Sonuç itibariyle de devletlerin dış politikalarındaki değişim süreçlerinde iç ve dış faktörler birlikte ele alınmaktadır (Rose, 1998: 145). ABD'nin 11 Eylül sonrası Güney Kafkasya politikasının devlet davranışları ve stratejisi kapsamında incelenerek bağımsız değişkenin iç faktörler aracılığıyla bağımlı değişkene etkileri neoklasik realizmin metodolojisi olarak ortaya çıkmaktadır.

ABD'nin 11 Eylül sonrası Güney Kafkasya politikası analiz edilirken bu yönetime göre süreci ele almak, teorik yaklaşımın örnek olaylar üzerinden somut olarak görünmesine katkıda bulunacağından Amerikan dış politikasının analizi daha sağlıklı bir biçimde gerçekleştirilecektir. Bu bağlamda ABD'nin Güney Kafkasya politikasına dair temel yaklaşımını ve dönem içerisindeki dış politika anlayışını analiz etmek bütüncül bir yaklaşım için gerekli görülmüştür.

ABD, Güney Kafkasya'ya yönelik aktif dış politikasında bölgenin jeopolitik konumundan faydalanarak terörizmle mücadele etmek ve bölgede kendi çıkarlarını gözetmek şeklinde bir strateji benimsemiştir. Bu yüzden ABD'nin bölgeye yönelik stratejisi Amerikan dış politikasının bağımlı değişkeni olarak ele alınmıştır. 11 Eylül'den günümüze kadar bu stratejisini sürdüren ABD, dış politika uygulamalarını bu teorik bakış açısından yürütmüştür. Bu bağlamda her türlü dış politika aracını kullanarak, neoklasik realizm anlayışında olduğu gibi sistemik unsurları iç faktörler olarak adlandırılan ara değişkenler vasıtasıyla birleştirerek dış politika çıktısına dönüştürmüştür.

Lobell (2009: 48)'e göre neoklasik realizmde bağımlı değişken olarak formüle edilen devletlerin dış politikaları üzerinde bağımsız değişken olarak görülen uluslararası sistemin etkisi söz konusudur. Bu bağlamda uluslararası sistemde hâkim olan anarşik ortama yüklenen anlamlar itibariyle de yapısal realizmden farklılaşan neoklasik realizmde anarşinin devletler üzerinde değil, devletlerin anarşik sistem üzerinde etkilerinin olduğu savunulmaktadır. Nitekim her iki anlayışa göre de uluslararası sistemin anarşik yapısından dolayı belirsizlikler söz konusudur. Ancak, neoklasik realizmde devletlerin dış ortamı kontrol altında tutmaya çalışarak bu belirsiz ortamla mücadele içerisinde girdiği belirtilmektedir.

Devletlerin anarşik sistemle olan mücadelesi diğer devletlerle olan mücadelesi şeklinde gerçekleşmektedir. Bu mücadele esnasında devletlerin dış politika karar alıcıları güç odaklı bir bakış açısıyla birlikte dış politikayı şekillendirmektedir. Dolayısıyla yapısal realizmden farklı olarak neoklasik realizmde devletlerin sahip oldukları gücün yanı sıra karar alıcıların bilgi ve değerlendirmeleri de göz önünde bulundurulmaktadır. Bu bağlamda her devlet uluslararası sistem içerisinde aynı dış politikayı uygulamadığından dolayı her ülkenin kendine özgü nitelikleri göz önünde bulundurulmaktadır (Kiraz, 2018: 428).

ABD'nin 11 Eylül sonrası Güney Kafkasya'ya yönelik dış politikası üzerinden incelendiğinde bu dönemde uluslararası sisteme hâkim olan çok kutuplu dünya düzeninin

varlığından söz edilebilir. Neoklasik realizmin savunduğu sistemik gelişmelerin devletlerin dış politikası üzerinde etkili olduğu argümanı değerlendirildiğinde terörün ve terörist saldırıların Amerikan dış politikasına yön verdiği görülmüştür. 11 Eylül'ün hemen akabinde terörizme karşı geniş bir mücadele başlatan ve bu bağlamda Güney Kafkasya'nın jeopolitik konumundan da yararlanmak isteyen Bush Yönetimi'nin stratejisi bu argümanı geçerli kılmaktadır. Ayrıca Obama döneminde de özellikle Ortadoğu'da yaşanan gelişmeler, Rusya'nın Gürcistan Savaşı sonrası stratejisi ve 2014 yılında Kırım'da gerçekleşen hadiseler Amerikan dış politikasına yön veren sistemik unsurlar (bağımsız değişken) olarak değerlendirilebilir.

Uluslararası sistemin dönemsel yapısı incelendiğinde genel olarak ABD'nin terörizme karşı vermiş olduğu mücadele ve Rusya'nın yeniden güçlenerek SSCB'nin etki alanlarında yeniden hâkimiyet kurma çabasının uluslararası politikayı etkilediği gözlemlenmiştir. Dış politikayı etkileyen ara değişkenler olarak nitelendirilen karar alıcıların bakış açıları ve ülkelerin iç yapısından kaynaklı etkenler bağımlı değişkenin (dış politika) oluşumuna birlikte etki eden ana unsurlar olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda özellikle George W. Bush'un Amerikan dış politikasında "*Ya bizimlesiniz, ya teröristlerle*" söylemiyle şekillenen süreçte karar alıcının dış politika üzerindeki etkisi açıkça görülmüştür.

Uluslararası sistemin tamamen disiplinsiz olmadığını ileri süren ve her devletin kendi güvenliğini bizzat kendisinin sağlaması gerektiğini savunan neoklasik realizm anlayışının gerek Bush gerekse de Obama dönemlerinde Amerikan dış politikasında yansımaları görülmüştür (Folker, 2002: 67). 11 Eylül sonrasında Bush Yönetimi tarafından terörizme karşı verilen mücadele ve bu bağlamda Güney Kafkasya üzerinde de aktif bir rol üstlenilmesi bu durumu kanıtlar niteliktedir. Obama döneminde ise Kırım Krizi'nin ardından Güney Kafkasya ülkelerine yönelik dış politikanın yeniden gözden geçirilmesi ve bölgesel güvenliğin ABD tarafından sağlanmaya çalışılması bu anlayışı yansıtan diğer bir örnektir.

Devletlerin liderlerini ve diğer dış politika karar vericilerini dış politika analizinin temel unsurları olarak gören neoklasik realizm, dış politikada karar vericilerin önemli bir rol üstlendiğini temel argüman varsaymaktadır (Lobell, 2009: 43). Bu bağlamda bağımlı değişkenin şekillenmesinde karar alıcıların dünya görüşleri, ideolojileri ve tüm kişilik özellikleri etkilidir. Nitekim Rose (1998: 147)'a göre dış politika karar alıcılarının devletlerarasındaki güç dağılımını ne şekilde algıladıkları, verecekleri dış politika kararlarında da etkili olmaktadır. Örneğin, ABD'nin Güney Kafkasya'ya yönelik dış politikasında George W. Bush ve Barack Obama'nın farklı stratejileri söz konusu olmuştur. Özellikle 11 Eylül'ün etkisiyle daha sert söylemler geliştiren, terörizme ve teröre destek veren ülkelere karşı geniş kapsamlı mücadeleyi vurgulayan Bush Yönetimi, Güney Kafkasya'ya yönelik politikasında bölge ülkeleriyle yakın temaslar kurarak ve bölge ülkelerine her türlü destek sunarak bu süreçte kendi çıkarlarını gözetmiştir.

Barack Obama döneminde Güney Kafkasya'ya yönelik Amerikan dış politikasında neoklasik realizmin savunduğu ara değişkenlerin dış politika üzerindeki etkileri açıkça görülmüştür. Obama'nın göreve geldikten sonra yapmış olduğu söylemler ve onun Demokrat kişiliği dış politika stratejilerine yansımıştır. Bush'un sert güç stratejisini terk eden ve akıllı güç stratejisini savunan Barack Obama, Güney Kafkasya'ya yönelik dış politikada Rusya'nın uluslararası sistemdeki durumunu gözeterek hareket etmiştir. ABD'nin Bush ve Obama dönemlerinde bölgedeki dış politika uygulamaları ve 11 Eylül olaylarının ardından Güney Kafkasya ülkeleriyle ABD arasında yaşanan gelişmeler bu teorik bakış açısıyla analiz edilecektir.

## **1.2. Bölgenin Genel Yapısı ve ABD'nin Güney Kafkasya Stratejisi**

### **1.2.1. Dış Politikada Kritik Bölge: Kafkasya**

Kuzeyde Don Nehir'i ağız, Maniç Çukurluğu ve Kuma ağız hattından, güneyde Aras ve Kars Platosu'na kadar uzanan, batısında Karadeniz ve doğusunda Hazar Denizi olan bölgeye "Kafkasya" adı verilmektedir (Sandıklı, 2012: 128). Kafkasya Bölgesi, Eski Yunanlılar tarafından "As" olarak adlandırılmış ve bugünkü Asya kıtasının alt yapısını oluşturmuştur. Kafkaslar "Asların Dağı" olarak adlandırılmış ve bölgede yaşayan farklı milletler tarafından bölgeye zaman içerisinde farklı isimler verilmiştir. Örneğin; Tatarlar bölgeye "Jelbuz" yani "buz yelesi" adını verirken, Nogaylar ise "Yıldız Dağları" ismini kullanmıştır. Yaygın bir görüş ise Kafkas adının Farsça "dağ" anlamına gelen "kuh" ile eski Türkçede "beyaz" anlamına gelen "kas" sözcüklerinin birleşmesiyle oluştuğunu savunmuştur (Aydın, 2005: 17).

Karadeniz'i Hazar Denizi'nden ayıran ve Asya ile Avrupa kıtalarını birbirine bağlayan bölgenin yüzölçümü yaklaşık olarak 486.000 km<sup>2</sup> civarındadır. Petrol varlığı ve doğal gaz gibi rezervler bakımından oldukça zengin olan Kafkasya, hem jeopolitik hem de jeostratejik açıdan oldukça önem taşımaktadır (Cemilli, 2007: 13). Soğuk Savaş Dönemi'nin sona ermesinin ardından küresel güçlerin odak noktası haline gelen bölge, ABD dış politikasında da önemli bir yer edinmiştir. Afganistan gibi ABD için 11 Eylül sonrası kritik hale gelen bir ülkeye olan yakınlığı ve Asya ile Avrupa arasındaki köprü konumunda olması, ABD açısından bölgenin stratejik önemini arttıran en temel unsurlar olarak görülmüştür (Shaffer, 2010: 54).

Soğuk Savaş Dönemi boyunca Kafkasya Bölgesi SSCB'nin hâkimiyeti altındaki bölgelerden biri olmuştur. Soğuk Savaş Dönemi'nin sona ermesinin ardından ise Kafkasya Bölgesi'nde bir güç boşluğu meydana gelmiş, oluşan bu güç boşluğu için Brzezinski (2015: 127) "kara delik" ifadesini kullanmıştır. Öyle ki ABD'nin bölgeye yönelik aktif dış politikası bu güç boşluğu ortamıyla birlikte şekillenmiştir. Fakat Soğuk Savaş'ın hemen akabinde bölgeyi halen Rusya'nın arka bahçesi olarak gören ve bölge hakkında çok fazla bilgi birikimi olmayan ABD'nin asıl girişimleri bölgedeki enerji kaynaklarından yararlanmaya yönelik olmuştur. Ayrıca, Dağlık Karabağ

meselesinin çözümüne yönelik oluşturulan AGİT-Minsk Grubu'nun eşbaşkanı olarak ABD, bu dönemde arabuluculuk faaliyetlerinde bulunmuştur (Novikova, 2019).

ABD'nin bölgeyi Rusya'nın arka bahçesi olarak gördüğü dönem 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleşen terör saldırılarına kadar olan süreçte devam etmiştir. 11 Eylül saldırıları ABD'nin Güney Kafkasya'da askeri varlığını arttırdığı, bölgeye yönelik daha aktif politika takip etmeye başladığı bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Saldırıların ardından teröristlere karşı küresel bir mücadele içerisine giren Bush Yönetimi'nin bölgeyi önemli bir kalkan olarak kullandığı görülmüştür. Dolayısıyla Amerikan dış politikasında Güney Kafkasya'ya yönelik değişen stratejilerin ilk izlerinde terör saldırılarının önemli rolü olduğu aşikârdır.

Terör saldırılarına kadar olan süreçte Güney Kafkasya'ya yönelik ağırlıklı olarak enerji odaklı politikalar geliştiren ABD, saldırıların ardından güvenlik temelli stratejiler geliştirmeye odaklanmıştır. Özellikle Rusya'nın Batı ile çatışan politikalar yürütmesi ABD'nin Güney Kafkasya'da daha temkinli adımlar atmasında önemli etken olmuştur. Öyle ki bölgede yer alan üç bağımsız devletten biri olan Azerbaycan, sahip olduğu enerji kaynakları ve Orta Asya'ya açılan kapı konumunda olması yönüyle ABD'nin ilgisini çekmiştir. Ermenistan ise ABD içerisindeki güçlü lobisi sayesinde değerli görülmüştür. Son olarak Gürcistan, Karadeniz'e sınırı olan tek Güney Kafkasya ülkesi olması, Batı ile entegrasyon hedefleri geliştirmesi ve stratejik açıdan önemli bir konumda bulunması bakımından ABD'nin ilgi odağı haline gelmiştir (Kasım, 2009: 168).

### **1.2.2. Coğrafi, Jeopolitik Konumu ve Demografik Yapısı**

Kafkasya Bölgesi'nin coğrafi ve jeopolitik konumundan bahsetmek ABD'nin bölgeye yönelik dış politikasının daha iyi anlaşılması bakımından önemlidir. Bölge, coğrafi sınırlara ayrılmak istendiğinde genel olarak üç ana bölge ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki bozkırları içerisine alan ve Kafkasya'da tarımın verimli bir şekilde yapıldığı “Bozkır Bölgesi” iken, diğer bölge yüksekliği 5000 m civarında olan Büyük Kafkas Dağları Bölgesi ve son bölge ise Güney Kafkasya'daki üç bağımsız ülkeyi de içerisinde barındıran Transkafkasya Bölgesi'dir (Yıldırım, 2007: 19). Tarihsel süreçte büyük orduların bir geçiş noktası olarak ön plana çıkan Kafkasya tıpkı Balkanlar gibi oldukça karmaşık yapıya sahiptir. Ağırlıklı olarak Müslüman ve Ortodoks nüfus yapısından oluşan bu karmaşık coğrafya geçmişten günümüze kadar süregelen Dede Korkut Hikâyeleri'nin de geçtiği ve Kerem ile Aslı'nın dillere destan aşk hikâyesinin yaşandığı coğrafya olarak da bilinmektedir (Kemaloğlu, 2012).

Arap tarihçileri Kafkasya'yı “Cebelü'l Elsan” yani “Dillerin Dağı” olarak adlandırmıştır (El-Karaki, 1987: 178). Birçok dil ve kültürün birbirine karışmadan, uzun yıllar boyunca bir arada yaşadıkları bir bölge olan Kafkasya, etnik yapı bakımından dünyanın en karmaşık yerlerinden birisi

olma özelliğini taşımaktadır. Bununla birlikte hem dil hem de dini yapısı bakımından dünyanın en önemli bölgelerinden birisi olan Kafkasya, etnik grupların bir arada yaşaması bakımından da dünyanın en önemli bölgelerinden birisidir. Bu farklılıkların bir arada yaşamasından dolayı kültürler mozayikliği olma özelliği taşıyan bölge, heterojen bir coğrafya olarak nitelendirilmektedir (Kantarıcı, 2006: 58).

Saydam (1993: 20)'a göre, Kafkasya'da yaşayan etnik kavimler sınıflandırıldığında üç ayrı kavimin varlığından söz edilmektedir. Bunlardan ilki Türkler, ikincisi Kaslar, yani asıl Kafkas kavimleri, diğeri de Hint-Avrupa kavimleridir. Rusya'nın Kafkasya'ya hâkim olmasıyla birlikte Rus, Alman, Yahudi, Rum, Bulgar ve Romen grupların da bu bölgeye yerleştikleri görülmüştür. Güney Kafkasya Bölgesi etnik grup olarak çoğunlukla Azeriler, Ermeniler ve Gürcülerden oluşmaktadır, dini yapı itibarıyla Azerbaycan Müslümanların, Ermenistan ve Gürcistan ise Ortodoksların ağırlıklı olarak yaşadığı coğrafyalardır.

Kafkasya, hem geçiş yolları üzerinde bulunması hem de zengin yer altı kaynaklarına sahip olmasından dolayı stratejik açıdan önemli bir bölge özelliği taşımaktadır. Bunun yanında Hazar Denizi ve Basra Körfezi gibi önemli denizlere olan yakınlığından ve ulaşım ağlarının kesişim noktasında bulunmasından dolayı önemlidir. Çin'den başlayıp Akdeniz'e kadar uzanan tarihi İpek Yolu da bu coğrafyanın sınırlarından geçmektedir. Bu yüzden Kafkasya bölgesi günümüzde sahip olduğu jeopolitik ve jeostratejik önemi dolayısıyla küresel çapta dikkatleri üzerine çekmektedir. Çok etnikli, çok kültürlü ve çok dilli yapıya sahip bu karmaşık coğrafya, uluslararası güvenlik açısından da küresel önemdedir. Tüm bu özelliklerinin yanında Ortadoğu, İran ve Afganistan gibi bölgelere yakın bir konumda olması da bölgenin jeopolitik önemini arttırmıştır (Sandıklı, 2012: 130).

Bölgenin sahip olduğu bu jeopolitik özelliklerinden yararlanmayı hedefleyen ABD yönetimlerinin özellikle 11 Eylül sonrasında gerçekleştirdiği dış politika stratejilerinde bu durum sıkça görülmüştür. Örneğin, Afganistan'a olan yakın konumundan dolayı bölgeye ağırlık veren, bölge ülkeleriyle yakın temaslar kuran Bush Yönetimi, terörizmle mücadelede coğrafyanın sahip olduğu tüm avantajlardan yararlanmak istemiştir. Nitekim saldırıların ardından bölge üzerinde askeri üs elde etme çabasına girilmesi de bu duruma önemli bir kanıt oluşturmuştur.

Bölgenin yükseklik ortalaması yaklaşık 5000 metre olduğundan dolayı Kafkasya "dünyanın çatısı" olarak da adlandırılmaktadır (Çaşın, 2010: 325). Bölgenin en önemli yükseltisi olan Büyük Kafkas Dağları, aşılması zor olan ve bölgenin sosyo-kültürel yapısının oluşumuna etki eden dağlardır. Doğal kaynaklar açısından da oldukça zengin olan bu dağlar aşılması zor olduğu için Kafkas halklarının nüfus yapısında ve bölgenin diğer fiziki yapısının oluşumunda önemli rol oynamıştır. Ayrıca bu dağların irtibatını sağlayan iki önemli geçit vardır. Bunlar Kuzey Osetya'yı

Güney Osetya'ya bağlayan Daryal Geçiti ile Azerbaycan ve Dağıstan arasında bir köprü görevi gören Derbent Geçiti'dir (Guseynov, 1996).

Kafkasya Bölgesi'nin en önemli geçitleri olan Daryal ve Derbent geçitleri Kafkasya'nın yüksek dağ silsilesi arasındaki ulaşımı sağlamaktadır. Arap tarihçiler tarafından "Kapılar Kapısı" olarak da adlandırılan Derbent Geçiti, Hazar Denizi'nin kenarından Kuzey Kafkasya'yı Güney Kafkasya ile birleştiren konumdadır. Vladikafkas'ı Tiflis' e bağlayan Daryal Geçiti ise Kafkas Dağları'nın birbirinden ayrılmasıyla birlikte oluşmuş diğer önemli geçittir (Gökçe, 1979: 4). Bu önemli geçitlerle ayrılarak Büyük Kafkas Dağları'nın kuzey tarafında kalan bölgeye "Kafkas Önü" adı verilirken, dağların güney kısmında kalan bölgeye ise "Kafkas Ardı" adı verilmiştir (Kılıç, 2015: 689).

Transkafkasya Bölgesi; Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan gibi üç bağımsız ülkeyi içerisinde barındırmaktadır. ABD'nin ağırlıklı olarak bu bölgeye önem vermesinde Kuzey Kafkasya'da herhangi bir bağımsız devletin olmaması etkili olmuştur. Ayrıca Kuzey Kafkasya Rusya'nın ağırlığını hissettirdiği, Rusya'nın hâkimiyeti altında olan bir bölgedir. Bu bölgede ise Dağıstan, Kabardey-Balkar, Karaçay-Çerkes, Çeçenistan, Kuzey Osetya, İnguşya ve Adıgey Özerk Cumhuriyet'leri yer almaktadır (Cemilli, 2007: 13).

Yapısı itibariyle oldukça dağlık bir bölge olan Kafkasya Bölgesi, insanların yerleşimlerini çoğunlukla yaylalarda ve derin vadilerde sürdürdükleri bir bölgedir. Bölgenin büyük bir kısmını oluşturan yüksek dağlar bölgede yaşayan milletlerin kültürlerini, yaşayış biçimlerini ve hatta tarihsel gelişimlerini de farklılaştırmıştır. Buna ek olarak bu dağ silsilesi askeri bakımdan bölge halkı için ve burada zaman içerisinde hâkimiyet sürdüren imparatorluklar için güçlü bir savunma mekanizması teşkil etmiştir. Bölgenin çok etnikli ve çok kültürlü yapısının oluşmasında da aşılmaz dağ silsilesinin etkisi vardır. Bölge halkının tarihsel süreç içerisinde sürgünlere tabi tutulması da Kafkasya'daki her milletin diasporasının oluşmasına sebep olmuştur. Bu durum dış güçlerin Kafkasya Bölgesi'ne yönelik müdahale etmesini kolaylaştırmıştır (Uludağ, 1999: 83).

Bölgeyi "Avrasya Balkanları" olarak nitelendiren Brzezinski (1998a: 112), Kafkasya'nın jeopolitik öneminin artmasında bazı özelliklerin varlığına dikkat çekmiştir. Ona göre bölge, jeopolitik açıdan Avrupa'yı Asya'ya bağlayan bir köprü konumunda olması ve Avrasya'nın Doğu ve Batı kısımlarını birleştirmesinden dolayı önemli bir coğrafya olma özelliği taşımaktadır. Aynı zamanda Brzezinski (1998a: 112-113), Güney Kafkasya'ya komşu devletler olan İran, Türkiye ve Rusya ile bu coğrafyada söz sahibi olmak isteyen ABD'nin de güvenlik algıları açısından önemine dikkat çekmiştir. Son olarak ise petrol ve doğal gaz zenginliği ile diğer doğal kaynakların varlığından dolayı bölgenin önemine değinmiştir.

Kafkasya, coğrafi özellikleri bakımından ele alındığında çok sayıda nehri ve gölü içerisinde barındıran bir yer özelliği taşımaktadır. Güney Kafkasya Bölgesi'nde bulunan Kura Nehri Hazar Denizi'ne dökülürken, Kuzey Kafkasya sınırlarında olan Kuban Nehri Azak Denizi sularına dökülmektedir. Bölgenin önemli nehirlerinden olan Kuma, Terek ve Sulak Nehirleri de Hazar'a dökülen önemli nehirlerdendir. İklimsel özellikleri açısından ise bölgenin ılıman bir iklime sahip olduğu gözlemlenmektedir. Bölgenin kuzey kısımlarının sahil bölgelerine göre daha soğuk olduğu gözlemlenirken, sahil kesimlerinden iç kesimlere gidildikçe yağış oranının daha fazla olduğu ve bölgede bulunan Kafkas Dağları'nın yılın tamamında karlarla kaplı olduğu bilinmektedir (Özbay, 1995: 4-5).

Kafkas Dağları'nın kuzey kısmında kalan bölge için Kuzey Kafkasya tanımlaması üzerinde bir görüş birliği mevcutken, güney kısmına yönelik farklı tanımlamalar söz konusudur. İsmailov ve Papava (2008: 283-298)'ya göre üç bağımsız ülkenin (Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan) oluşturduğu bölge "Merkezi Kafkasya" ismini alırken; Türkiye ve İran'ın kuzey kısımlarında olan bazı bölgelerin de dâhil edilmesiyle Güney Kafkasya tanımlanmaktadır. Bazı bilim adamları ise Kafkasya Bölgesi'ni coğrafi olarak iki kısma ayırmanın yanlış bir yaklaşım olduğunu ifade etmiştir. Bu yaklaşımın savunucularından Coene (2010: 1)'a göre Kafkasya Dağları bölgeyi iki kısma ayırmaktan ziyade merkezi ve bütüncül bir yaklaşım oluşturmaktadır.

**Şekil 1: Güney Kafkasya Bölgesi'nin Siyasi Haritası**



**Kaynak:** Taştekin, 2008

Tarihsel süreç içerisinde hem jeopolitik konumu hem de stratejik önemi sebebiyle hegemon güçlerin üzerinde söz sahibi olmak istediği bir coğrafya olan Güney Kafkasya Bölgesi, sadece bölgesel güçler açısından değil aynı zamanda küresel güç olma yönünde ilerleyen Çin ve küresel bir güç olan ABD'nin dış politikasında ilk sıralara koydukları bir coğrafyadır. "Jeopolitik" adlı



eserinde Güney Kafkasya Bölgesi'nin önemine değinen Nartov, ABD'nin Hazar'ın batısına ve Güney Kafkasya'ya öncelik vermesinin sebebi olarak Rusya'nın bu bölgelerden uzaklaştırılmasını görür. Nartov'a göre Rusya'nın bölgede ABD ile rekabet edebilmesi için Güney Kafkasya ülkeleriyle sıkı anlaşmalar yapması gerekmektedir (Hasanov, 2016: 12).

Güney Kafkasya, sahip olduğu coğrafi özellikleri ve jeopolitik kaynaklar tekeliyle, küresel güçlerin de öncelik verdiği alanlardan birisidir. Kafkasya coğrafyasına hükmetmek ve bu bölgede söz sahibi olmak Asya, Avrupa ve Orta Doğu bölgesinde önemli bir üs sahibi olmak demektir (Taşdemir, 2005: 22). Nitekim ABD'nin de 11 Eylül sonrası arayışlarında asıl tetikleyici unsurlardan birisi bu durumdur.

ABD'nin 11 Eylül sonrası Avrasya Bölgesi'nde stratejik ve jeopolitik çıkarlarından bahsederken petrol ve diğer kaynaklar bakımından oldukça zengin olan Hazar Havzası ve Güney Kafkasya coğrafyası akla gelen ilk yerlerdendir. Brzezinski (1998b: 178)'ye göre ABD'nin çıkarları Güney Kafkasya'da Rusya'dan bağımsız bir siyaset izlemek isteyen devletlerin menfaatleriyle uyumaktadır. Bu anlamda "Büyük Satranç Tahtası" adlı eserinde, ABD ve diğer büyük güçlerin bölgede hiçbir gücün tek başına hâkimiyet kurmasına izin vermeyecek şekilde politikalarını sürdürmesi gerektiğini ifade etmiştir. "Diplomasi" adlı eseriyle Hazar Havzası ve Güney Kafkasya'nın büyük güçler arasında çıkar çatışmasına sebep olduğundan bahseden ünlü Amerikan diplomat Kissinger (2000: 743)'a göre ise Rusya bu coğrafyada imparatorluk kurma mücadelesi vermektedir. Dolayısıyla kendi menfaatlerini ön plana çıkararak bölge ülkelerinin sınırlarına müdahalelerden çekinmemektedir.

### **1.2.3. Stratejik Açıdan Kilit Bölge**

Amerikan dış politikası açısından Güney Kafkasya Bölgesi'ne yönelik 11 Eylül saldırılarının ardından ayrı bir önem verilmesinin başlıca sebebi bölgenin taşıdığı jeopolitik ve stratejik önemden kaynaklanmaktadır. Bölgenin sahip olduğu bu kritik önem ABD'nin terörizmle mücadelede göz önünde bulundurduğu unsurların başında gelmektedir. Ayrıca jeopolitik açıdan bölge ele alındığında Karadeniz'e ve ABD'nin muhtemel rakiplerine komşu olması, bu önemi arttıran diğer unsurlar olarak ön plana çıkmıştır.

Brzezinski (1998b: 52-53)'ye göre, Kafkasya ve Orta Asya Bölgesi, bir satranç tahtası olarak küresel güçlerin sürekli karşılıklı hamleler yaptıkları bir alandır. Aynı zamanda bu coğrafyadaki mücadele küresel güçlerin bölge üzerindeki stratejik çıkarlarından kaynaklanmaktadır. Çünkü, Avrasya kıtasına hükmeden bir güç dünyanın en gelişmiş, en verimli üç coğrafyasından ikisine hükmetmektedir. Chivers (2006)'a göre ise bölge küresel ölçekte çıkar çatışmalarının merkezi ve stratejik hesapların yapıldığı bir coğrafya olarak tanımlanmaktadır.

Kafkasya Bölgesi, derin vadilerle birlikte yüksek dağlardan oluşan ve uzun bir koridor olarak Anadolu'yu Hazar Denizi ve Karadeniz'e bağlayan bir konuma sahiptir (Dekmejian ve Simonian, 2001: 28). Tarihsel süreç içerisinde bölge, göç ve ticaret yolları içerisinde bulunduğu için birçok kavmin ve ordunun mücadelesine tanıklık etmiştir. Hem sahip olduğu coğrafi konumu hem de iklimsel şartları sebebiyle burada yaşayan halkların kendilerine özgü bir yaşam biçimi ortaya çıkmıştır. Kafkasya'da yaşayan halklar arasındaki iletişim ve bunun zaman içerisinde yayılması bölgenin sosyo-kültürel yapısının ortaya çıkmasında da oldukça etkili olmuştur (Tavkul, 2007: 20-21).

Martirosyan (2006)'a göre, bölge her zaman bir bölgesel imparatorluk kavşağı, bölgesel ve küresel güçlerin rekabeti için bir arena ve son 200 yıl boyunca dünya güçlerinin "Büyük Oyunu'nda" önemli bir jeopolitik unsur olmuştur. Ayrıca dış etki ve müdahalelerin bu tarihi mirası, bölgedeki her bir devletin iç güvenlik açıklarıyla birleşmiştir. Bununla birlikte Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan'ın her biri ekonomik-politik reform, sistem değişimi ve ulus inşası bakımından büyük bir değişkenlik süreci geçirmiştir.

Bölgenin jeopolitik konumu 1991 yılında SSCB'nin dağılmasıyla birlikte değişikliğe uğramıştır. Soğuk Savaş Dönemi'nin sona ermesinin ardından Doğu Avrupa ve Orta Asya'da olduğu gibi Kafkasya Bölgesi'nde de bir güç boşluğu meydana gelmiştir (Taşdemir, 2005: 124). Daha önce bahsedildiği üzere oluşan bu güç boşluğundan faydalanmak isteyen ABD, bölgenin Rusya'nın arka bahçesi olarak görülmesinden dolayı ancak 2001 sonrası tam anlamıyla bölgeye yerleşebilmiştir. Dolayısıyla ABD'nin bölgede 11 Eylül öncesi olan varlığı ve etkisi sınırlı düzeyde olmuştur.

Kafkasya Bölgesi stratejik olarak Orta Asya'ya açılan bir kapı olması, Orta Asya ülkeleri bakımından Batı'ya ve dış dünyaya açılan bir konumda olması, önemli oranda petrol ve doğal gaz rezervlerine sahip olması ve Akdeniz'le Basra Körfezi'ne bağlantı oluşturması nedeniyle stratejik açıdan önemli sayılmaktadır (Berkok, 1958: 332). Bu coğrafyada 18. ve 19. Yüzyıl boyunca Osmanlı Devleti, Rusya ve İran arasında yaşanan mücadeleler, "93 Harbi" olarak da adlandırılan 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra yerini İngiltere ve Rusya mücadelesine bırakmıştır. Soğuk Savaş sonrası ise çok taraflı bir mücadele alanı olan bölge bugün itibarıyla AB, ABD, Türkiye, İran ve Rusya arasında bir rekabet ortamıdır (Yüce, 2006: 41).

Sahip olduğu zengin enerji kaynaklarıyla birlikte jeopolitik ve jeostratejik konumundan dolayı Güney Kafkasya, günümüzde küresel güçlerin ilgi odağı olmuştur. Soğuk Savaş Dönemi boyunca SSCB'nin kontrolü altındaki bölge, Soğuk Savaş sonrası dış dünya ile etkileşimin arttığı bir yer olmuştur. Asya ve Avrupa kıtasının kesişim noktasında olan bu bölge için Brzezinski (1988: 31) ise "*Avrasya'yı ele geçiren güç, dünyayı ele geçirir*" ifadesini kullanmıştır. Dolayısıyla bölge istikrar ve güvenlik açısından birçok tehditle karşı karşıya kalmasına rağmen dünyanın en çok

dikkat çeken yerlerinden birisidir. Uluslararası şirketlerin en çok yatırım yaptığı bölgelerden birisi olan Kafkasya, dışarıdan yapılan bu girişimlere karşı Rusya'nın tepki vermesinden dolayı bölgesel istikrar açısından da hassas bir hal almaktadır (Ünal, 2019: 558).

İngiliz jeopolitikçisi Mc. Kinder'e göre Asya ve Avrupa'nın birleşimi olan Avrasya'nın merkezi bölgesi olan Rusya'ya hâkim olan kara gücü, bu sayede denizlere de ulaşır. Mahan'a göre ise dünya hâkimiyetinin kilidi denizlerin denetiminden geçmektedir. Avrasya'nın güçlü bir ülke tarafından işgalinin engellenmesini ve bununla ABD'nin merkezi bölgeyi kontrol altında tutmasıyla birlikte gerçekleşeceğini savunan Spykman, bölgenin ABD'nin güvenlik politikalarındaki önemine işaret etmiştir (Erdem, 1999: 2).

Kafkasya Bölgesi, enerji kaynaklarının geçiş yollarında olmasından dolayı bölgesel ve küresel çapta projeler için ABD dış politikası açısından değerlendirilmesi gereken bir fırsat olarak görülmektedir. Bölgenin sahip olduğu stratejik önemin, ortaya çıkan fırsatların daha iyi kullanılması ve bölgede barışın temin edilmesiyle birlikte daha da artması beklenilmektedir (Aslanlı ve Hasanov, 2014: 124).

Güney Kafkasya ülkelerinden Azerbaycan'ın sahip olduğu petrol ve doğal gaz rezervleri uluslararası yatırımcılar tarafından yoğun bir ilgi görmektedir. Aynı şekilde bölgede Türkiye, Gürcistan ve Azerbaycan'ın iş birliği neticesinde oluşturulan petrol ve doğal gaz boru hattı projeleri de bölgenin stratejik önemini arttırmıştır. Bölgenin sahip olduğu cazibenin artmasında sadece sahip olduğu yer altı ve yer üstü kaynakları değil aynı zamanda bunların dünya pazarlarına ulaşmasını sağlayan geçiş güzergâhlarının da önemli rolü vardır (Yüce, 2006: 8). Dolayısıyla sahip olduğu bu stratejik önemiyle Güney Kafkasya, küresel ve bölgesel güçlerin rekabet merkezi konumundadır. Soğuk Savaş Dönemi'nin sona ermesinden sonra başlayan bu rekabet giderek bölge üzerindeki etkisini arttırmış ve 11 Eylül sonrası daha yoğun bir hal almıştır.

#### **1.2.4. Pragmatik Dış Politika Anlayışı**

ABD, uzak bir coğrafyada bulunmasına rağmen 11 Eylül sonrasında Kafkasya'daki en önemli oyuncuların birisi olmuştur. Bölgeyi stratejik öneme sahip bir yer olarak gören Amerikan Hükümeti Hazar Havzası'nda pragmatik (faydacı) bir politika yürütmeye başlamıştır. Petrol boru hatları, gaz rezervleri ve enerji arzı güvenliği ile ilgili konular ABD için hayati öneme sahip ulusal, ekonomik ve jeostratejik olarak görülmüştür. Bölgeyi hem küçük ve hafif silahlar için hem de İran'a bağlı stratejik füze ve nükleer teknolojiler açısından ihtilafli bölgelere açılan bir kanal olarak gören ABD'nin jeostratejik amaçların ortaya çıkmasına ve artmasına karşı bölge üzerinde faaliyet göstermesinin en önemli nedenlerinden birisi de ekonomik politikalarıdır (Nuriyev, 2001: 9).

Martirosyan (2006)'a göre ABD; Rusya, Türkiye ve İran'ın aksine Kafkasya'da nispeten yeni bir oyuncu olmasına rağmen, bölgedeki jeopolitik ve ekonomik çıkarlarını bölge ülkelerine askeri, mali ve siyasi yardımlar yaparak göstermektedir. ABD'nin bu bölgedeki varlığının güçlendirilmesine yönelik politikanın önemi Amerikan hükümeti tarafından Kafkasya'nın Amerikan ulusal çıkarları açısından hayati öneme sahip olduğunu açıklayan sayısız bildiriyle desteklenmiştir.

Güney Kafkasya'yı "esas eksen" olarak tanımlayan Blank (2005)'e göre, Ortadoğu petrollerine bağımlılığı azaltmak isteyen ABD, Kafkasya'yı esas öneme sahip görmektedir. Bu kapsamda Hazar petrollerini ve diğer enerji kaynaklarını dünya pazarlarına yaymak için bu bölgede ABD tarafından aktif bir rol üstlenilmektedir. Dolayısıyla pragmatik bir dış politika anlayışıyla hareket eden Amerikan Hükümetleri, 11 Eylül sonrasında bölge ülkeleriyle ilişkilerinde bu hususu göz önünde bulundurmışlardır. Gerek George W. Bush gerekse de Obama dönemlerinde bölgeye yönelik uygulanan dış politika stratejilerinde bu durum açıkça gözler önüne serilmiştir.

Giragosian (2003: 15-16)'a göre ABD'nin Güney Kafkasya'daki stratejisinin ana odağı Asya kıtasında daha fazla genişleme ve jeopolitik çıkarların artırılması için Kafkasya'daki Avrro-Atlantik yapıların varlığını güçlendirmektir. Bu bağlamda ABD'nin bölgeye yönelik politikalarının enerji rezervlerinin geliştirilmesi ve bölgesel güçlerin rekabet halinde olan çıkarlarıyla birlikte ihracat yollarını güvence altına almanın zorluklarıyla ilgili düşüncelerden kaynaklandığını savunmuştur. ABD'nin 11 Eylül öncesi bölgeye yönelik uzun süredir devam eden enerji odaklı politikasında, saldırıların ardından derin bir sapma söz konusu olmuştur. Bu durum Güney Kafkasya'nın üç bağımsız devletinin her birinin stratejik önemini arttırılmasında ve geliştirilmesinde bariz bir şekilde görülmüştür. Orta Asya ve Güney Kafkasya'daki yeni güvenlik ortamlarının ortaya çıkışı da ABD güvenlik politikasında yaşanan bu değişimi göstermiştir.

Güney Kafkasya, ABD'nin Afganistan'a ve Orta Doğu'ya güç projeksiyonu için önemli bir rol oynamıştır. ABD'nin teröre karşı savaşı aynı zamanda güvenlik politikasında bazı ülkelere yönelik birtakım değişikliklerle sonuçlanmıştır. Güvenlik politikasındaki bu değişiklikler, Çin ve Rusya gibi geleneksel düşmanlar, Türkiye ve Suudi Arabistan gibi geleneksel müttefikler ve İran'la Pakistan gibi yeni ortaklar da dâhil olmak üzere çok çeşitli ülkeleri etkisi altında bırakmıştır. Orta Asya'da yeni ortakların ortaya çıkmasının ardından ABD, Hazar Denizi'nin diğer tarafındaki rolünü de genişletmiştir.

Zarifian (2015)'a göre ise, Amerikan dış politika yetkilileri çoğu zaman Güney Kafkasya'yı önemli bir bölge olarak sunsalar da Washington için durum aslında böyle değildir. Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan'da hayati önem taşıyan Amerikan çıkarları olmamasına rağmen, dünya jeopolitik satranç tahtasında küresel bir güç olarak ABD söz sahibidir. Güney Kafkasya Bölgesi'nin sahip olduğu birtakım özellikler stratejik açıdan bölgeyi anlamlı kılmaktadır.

Asya, Avrupa ve Afrika'nın kesişim noktasında olması, dünya stratejisinde ABD için önemli bir konuma sahip olan bölgeyi özellikle SSCB dağıldıktan sonra daha cazip bir hale getirmiştir. 11 Eylül saldırılarından sonra George W. Bush'un Afganistan ve Irak'ta terör örgütlerine karşı başlattığı savaşlarla birlikte ABD için Güney Kafkasya'nın önemi daha çok artmıştır. Bölgeye yönelik Amerikan dış politikasının ana hatları analiz edildiğinde de ABD'nin pragmatik davrandığı görülmüştür.

ABD'nin bölgedeki rolü 1991'den günümüze kadar birkaç farklı aşamadan geçmiştir. Başlangıçta Washington, bölgedeki etkisini iddia etmeye dair çok istekli bir dış politik tavrı sergilememiştir. Bölge, ABD açısından 1990'lar boyunca İslami köktenciliğin yayıldığı tampon bölge olarak kabul edilmiştir (Gorgiladze, 1998). Bu dönemde ABD bölgeyi Rus etki sahası olarak düşünmüştür. Bu politika anlayışı her şeyden önce SSCB'nin eski bir süper güç pozisyonunda olmasına olan saygısından kaynaklanmıştır.

ABD'nin bu dönemde bölgede aktif olmamasında etkili olan bir diğer faktör Hazar Bölgesi ile ilgili bilgi ve inisiyatif eksikliği olmasıdır. Bu dönemde bölgede proaktif bir Amerikan dış politikasının olmayışı Amerikan Kongresi'ndeki Ermeni lobisinin daha aktif bir hale gelerek Dağlık Karabağ meselesinde dış politikaya yön vermesine sebep olmuştur. Ancak Dağlık Karabağ Savaşı sürecinde Azeri enerji kaynaklarından dolayı ABD, dengeli bir dış politika anlayışı geliştirmeye çalışmıştır. 1996 yılından sonra ise Kafkasya Bölgesi ve Hazar Havzası ABD'nin hayati çıkarları olan bir coğrafya olarak tanımlanmıştır (Georgescu ve Garayev, 2013: 142).

Amerikan dış politika stratejisi zaman zaman Kafkasya'da ABD faaliyetlerini engelleyen Rusya ve İran'ın jeopolitik manevralarından kaynaklı sorunlarla karşılaşmıştır. ABD'nin Rusya ve İran ile arasındaki mevcut jeopolitik gerilimler Güney Kafkasya'da ve hatta bölgenin ötesinde stratejik uyuşmazlıkları beraberinde getirmiştir. Rusya ve İran ABD'yi Hazar Havzası'nın hakemi olarak görmeyi reddetmiştir. Oysaki Gürcistan ve Azerbaycan ABD'yi Güney Kafkasya'nın jeopolitik meselelerine tamamen dâhil etme çabası içerisinde olmuştur (Nuriyev, 2001: 10).

Güney Kafkasya Bölgesi'nde kendisine rakip istemeyen ABD, İran ve Rusya'ya karşı bölgede stratejik üstünlük kurma gayreti içerisinde olmuştur. Uluslararası sistemdeki hegemonik gücüne karşı bir engel görmek istemeyen ABD'nin bölgedeki en temel hedefi bu iki devleti kontrol altına almak ve bölge üzerinde tek başına söz sahibi olma düşüncesi olmuştur (Gürses, 2001: 252). Bütün bu hedefler pragmatik hesapların bir sonucu olarak gelişmiştir. Nitekim ABD'nin 11 Eylül sonrasında Güney Kafkasya'ya yönelik dış politika stratejisi bunu kanıtlar niteliktedir.

Kafkasya Bölgesi'nin ABD açısından pragmatik önem taşımasının sebeplerinden birisi de askeri açıdan bölgede etkinliğini artırma çabasıdır. 11 Eylül saldırılarının ardından bölgedeki askeri varlığını arttırmaya çalışan Bush Yönetimi, Gürcistan ve Azerbaycan'a yönelik politikasında

askeri ilişkileri arttırmaya dönük temaslarda bulunmuştur. Bunun yanı sıra 11 Eylül terör saldırılarının ardından Orta Asya’da birçok askeri üs elde edilmiştir. Sahip olduğu bu askeri üslerin güçlendirilmesine yönelik Kafkasya’daki ulaşım ağlarını kullanan ABD, Güney Kafkasya ülkelerinde de üsler edinme gayreti içerisinde bulunmuştur (Ağacan, 2005: 44). Özellikle Azerbaycan topraklarında üs elde etme çabaları uzun soluklu bir mücadele sürecini oluşturmuştur. Bu süreç gelecek bölümlerde daha detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

Bölgedeki siyasi ve ekonomik istikrarın önündeki engellerin başında terörizmi gören ABD, 2001 yılından sonra başta Gürcistan olmak üzere Güney Kafkasya Bölgesi’nin genelinde askeri varlığını arttırmış, Rusya’ya karşı bölgesel bir üstünlük kurmak istemiştir. Bölge ülkelerinin iç işlerine müdahale, terörizme karşı yoğun mücadele ve askeri işbirlikleri kurma stratejileriyle hareket ederek Güney Kafkasya’daki varlığını güçlendirmiştir (İsmayılov, 2014: 61).

Orta Asya ve Kafkasya Bölgesi’ni ABD için jeopolitik bir ödül olarak gören Zbigniew Brzezinski, “Büyük Satranç Tahtası” adlı eserinde Avrasya’nın jeopolitik ve jeostratejik önemine değinmiştir. Nitekim Brzezinski (1998a: 32)’ye göre ABD’nin hegemonik gücü Avrasya’daki etkinliğinin ne kadar uzun süreli olduğuyla bağlantılıdır. Ayrıca, Avrasya’ya hâkim olan güç dünyanın en gelişmiş, ekonomik açıdan en değerli üç coğrafyasından ikisine sahip olacaktır. Nitekim zengin yeraltı kaynaklarının ve enerji potansiyellerinin olduğu bu bölge ABD’nin dış politikası için “hayati” öneme sahiptir.

Bu bölümün ardından ABD’nin Güney Kafkasya’ya yönelik değişen dış politikasında 11 Eylül saldırılarının rolünden bahsedilecektir. 11 Eylül olaylarının Amerikan dış politikasına etkisini bilmek, ABD’nin George W. Bush ve Barack Obama dönemlerindeki Güney Kafkasya siyasetinin temellerini anlamak açısından faydalı olacaktır.

### **1.3. 11 Eylül’ün Güney Kafkasya’ya Yönelik Amerikan Dış Politikasına Etkileri**

#### **1.3.1. Terörizme Karşı Küresel Ortaklık**

ABD tarihinin en büyük saldırıları olan ve binlerce insanın ölümüyle sonuçlanan 11 Eylül 2001 terör saldırıları hem bölgesel hem de küresel çapta birçok gelişmeyi beraberinde getirmiştir. BM Güvenlik Konseyi’nin almış olduğu kararlarla birlikte teröristlerle ve terör gruplarıyla mücadele için birçok ülke arasında ortak bir anlayış ortaya çıkmıştır. 11 Eylül saldırıları öncesinde gerçekleşen terör eylemleri genel olarak bir devlete ya da bir bölgeye zarar verici nitelikte olmuştur. Ancak 11 Eylül 2001 tarihli terör saldırıları küresel çapta bir etki yaratmış ve terörizme karşı önceden oluşan tüm bakış açılarını değiştirmiştir (Ongay, 2002: 4).

Bush döneminde terörizme karşı mücadele başlatan ABD, terör gruplarına yönelik topyekün bir saldırı yapılması gerektiğini vurgulamıştır. BM ile ortak hareket eden ABD, Güvenlik Konseyi'nin kararlarıyla birlikte yeni bir "meşru müdafaa" tanımlaması yapmıştır. Bu kapsamda İngiltere'nin de desteğini yanına alarak teröre karşı bir savaş başlatmıştır. BM Şartı'nın 51. Maddesi'ndeki meşru müdafaa hakkını kullanan Bush Yönetimi, Afganistan topraklarındaki El Kaide terör örgütü mevzilerine saldırılarda bulunmuştur. BM Güvenlik Konseyi'nin bir alt organı olan Terörle Mücadele Komitesi ise bu süreçte terörizme karşı alınmış olan Güvenlik Konseyi kararlarının uygulanmasını gözlemlemiştir. BM Güvenlik Konseyi'nin 15 üyesini de bünyesinde barındıran bu komite 11 Eylül saldırılarının ardından terörle mücadelede gözlemci bir örgüt vazifesi üstlenmiştir (Kaya, 2005: 108).

Terörizmle mücadele eden bir diğer uluslararası örgüt olan NATO ise ilk kez Washington Antlaşması'nın 5. Maddesi'ni fiili olarak uygulamada gerçekleştirmiştir. 11 Eylül saldırılarının ardından NATO, bu saldırıların ittifakın tüm üyelerine yönelik saldırılar olduğu gerekçesiyle saldırıyı 5. Madde kapsamında değerlendirmiştir. Bu kapsamda 11 Eylül saldırılarının El Kaide terör örgütü tarafından gerçekleştirildiğinin ispatlandığını açıklayan örgüt, ortaya atılan delillerin de yeterli olduğu gerekçesiyle 5. maddeyi uygulamaya koyarak Afganistan operasyonunu başlatmıştır. Bu operasyonu Afganistan içerisindeki terör yapılanmasına karşı düzenleyen örgüt, uzun süre boyunca sürdürdüğü terörizmle mücadeleyi ilk kez uygulamada gerçekleştirmiştir. Ayrıca Avrupa sınırlarının dışında ilk kez faaliyet gösteren örgüt 11 Eylül saldırılarının ardından tüm bölgesel ve uluslararası sorunlara küresel bir bakış açısıyla yaklaşmıştır (Doğan, 2003: 65-66).

NATO'nun ilk kez fiili olarak 5. Madde'yi hayata geçirmesi, örgütün aslında ABD güdümünde hareket eden bir yapıya sahip olduğunu tüm dünyaya göstermiştir. 2001 saldırılarına kadar gerçekleşen herhangi bir saldırıda bu maddeyi uygulamaya sokmayan örgüt, bu noktada ABD'ye ayrıcalık sağlayan bir tutum sergilemiştir. Nitekim bunun en canlı örneği Kosova ve Bosna'daki olaylar esnasında da görülmüştür. Bu bölgelerdeki olaylar esnasında 5. Madde'yi uygulamaya sokmayan, ancak 11 Eylül'ün hemen akabinde fiiliyata geçiren örgüt bir kez daha ABD'ye öncelik tanıdığını kanıtlamıştır.

Avrupa Birliği, saldırıların sadece ABD'ye yönelik değil tüm dünyaya karşı yapıldığını belirtirken, bu saldırıların ardından terörizme karşı geniş bir mücadele içerisine girmiştir. Bu bağlamda ABD'ye terörle mücadele konusunda destek veren AB, bu saldırılara hem birlik hem de üye ülkeler bazında yoğun tepkiler vermiştir. Terörizmle mücadele kapsamında adımlar atmaya başlayan AB Konseyi ise birtakım kararlar alarak terörizmle mücadele için koalisyon çağrısında bulunmuştur. Ayrıca Konsey, BM'nin almış olduğu kararların destekçisi olduğunu belirterek, istihbaratın geliştirilmesi, terörizmi önleyici önlemlerin alınması ve terörle mücadelede yardımların yapılması konusunda bazı adımlar atmıştır (Marty, 2010: 193).

İki kutuplu dünya düzeninin hâkim olduğu Soğuk Savaş Dönemi'ni SSCB'ye karşı galibiyetle tamamlayan ABD, 11 Eylül 2001 günü tarihin en büyük terör saldırılarıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu saldırıların ardından kısa sürede toparlanmak ve saldırıların şokunu üzerinden atmak isteyen Amerikan Hükümeti, başta dış politikası olmak üzere pek çok alanda daha önce izlediği stratejisini değiştirmiştir. Küresel çapta hegemon gücünü korumak isteyen Bush Yönetimi 11 Eylül saldırılarını bir fırsat olarak değerlendirmek için “Yeni Dünya Düzeni” adlı kavramı ortaya atarak yeni bir dış politika stratejisi geliştirmeye başlamıştır. Terör saldırılarına karşı dünyaya “*Ya bizimlesiniz, ya teröristlerle*” mesajını vererek destek bulmak isteyen ABD Devlet Başkanı G.W. Bush, bu saldırıları bir fırsat olarak değerlendirmek istemiş ve ABD'nin dış politika stratejisini büyük ölçüde değiştirmiştir. Bu bağlamda yaptığı söylemler ve gerçekleştirdiği eylemlerle vahşi bir başkan imajı oluşturmuştur (Gökçe ve Demiray, 2004: 95).

ABD'nin 11 Eylül sonrasında izlemesi gerektiği dış politika anlayışını açıklayan Clinton dönemi ABD Ulusal Güvenlik Danışmanı Brzezinski (2001: 101)'ye göre; acilen, orta vadede ve uzun vadede saldırılara karşı verilmesi gereken tepkiler söz konusu olmuştur. Bu bağlamda ABD'nin acil olarak Afganistan'daki Taliban rejimine yönelik askeri bir saldırı uygulaması gerektiğini ifade eden Brzezinski, orta vadede ABD'nin dünyanın çeşitli bölgelerinde faaliyet gösteren teröristlerin ve terör örgütlerinin tespit edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Son olarak ABD'nin uzun vadede yapması gerekenleri sıralayan Brzezinski, terörizmle mücadele için girişimlerde bulunulmasını ve bunun için ABD'nin küresel çapta bir birlik için diğer ülkelerle iş birliği içerisinde hareket etmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Terörizme karşı küresel çapta tek taraflı olarak bir mücadele başlatan ABD'nin önündeki engel olarak görülen devletler, yerini teröristlere ve terör örgütlerine bırakmıştır. Bu sebeple 11 Eylül saldırıları sonrasında geliştirilen dış politika stratejisinde “istikrar” ve “düzen” kavramları sıklıkla dile getirilmiştir (Parla, 2002: 29). Hemen akabinde 20 Eylül 2002 tarihinde ABD'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi'ni açıklayan Bush, 11 Eylül sürecinden sonra uygulanacak dış politika stratejilerini sıralamıştır. Saldırıların üzerinden bir yıl geçtikten sonra ilan edilen ve Bush Doktrini olarak adlandırılan stratejiyle ABD, düşmanlarına yönelik sert müdahalelerden kaçınmayacağını tüm dünyaya duyurmuştur. Ayrıca bu doktrin çerçevesinde düşmanlarını tanımlayan ABD, “küresel terörizm” ve “şer eksen” adlı kavramları uluslararası ilişkiler literatürüne yerleştirmiştir (İsmayılov, 2014: 30).

ABD'nin güvenlik algısında ve dış politika stratejisinde bir dönüm noktası olan 11 Eylül terör saldırılarının ardından küresel çapta terörizme karşı bir mücadele başlamıştır. Bu bağlamda bazı somut adımlar atan Amerikan Kongresi “Patriot Yasası” ve “İstihbarat Reformu ve Terörizmin Engellenmesi” adlı kanunları çıkararak tüm terör örgütlerini yok etmeyi amaçlamıştır (Karakaya, 2010: 50). Dolayısıyla 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD, dış politikada Bush Doktrini



çerçevesinde ortaya konulan stratejiyi benimsemiş ve terörizmi en büyük küresel tehdit unsuru olarak görmüştür.

“Tek taraflılık” ilkesine dayanan ABD’nin 11 Eylül sonrası dış politikası sadece düşmanları değil, aynı zamanda muhtemel düşman olabilecek unsurları da hedef almıştır. Bu kapsamda “Önleyici Meşru Müdafaa” kavramını literatüre yerleştiren ABD, terör örgütleriyle küresel mücadelesi esnasında siyasi, askeri ve ekonomik bakımdan dünyanın en güçlü devleti olduğunu her fırsatta dünyaya göstermek istemiştir. Dolayısıyla dış politikanın temel stratejisini oluşturan Bush Doktrini demokrasinin bir gereği olarak vurgulanmış ve terör örgütlerine yönelik küresel bir mücadele stratejisi izlemeyi amaçlamıştır (Köni, 2003: 83).

### **1.3.2. Proaktif Dış Politika Stratejisi**

İki kutuplu dünya düzeninin hâkim olduğu Soğuk Savaş Dönemi 1991 yılında SSCB’nin dağılmasıyla birlikte sona ermiştir. Bu dönemin sona ermesiyle, küresel bir güç olan ABD, küresel güç özelliğini yeniden kazanmak isteyen Rusya, bölgesel güçler olan Türkiye ve İran’la birlikte dönemin diğer önemli aktörleri Avrupa Birliği ve Çin, Güney Kafkasya Bölgesi’ndeki stratejik hedeflerine ulaşmak için dış politikalarında bazı önemli adımlar atmaya başlamışlardır (Caferov ve Aslanlı, 2016: 2). Soğuk Savaş Dönemi’nin sona ermesiyle birlikte ortaya çıkan tek kutuplu dünya sisteminin ana aktörü ise ABD olmuştur. “Tarihin Sonu”, “Medeniyetler Çatışması”, “Büyük Satranç Tahtası” adlı tezlerle birlikte ABD’nin ulusal güvenlik stratejisini ilan ettiği belgelerde bu durum teorik olarak da ifade edilmiştir (Uzgel, 2005: 256).

ABD’nin 1991 yılında ilan ettiği Ulusal Güvenlik Stratejisi’nde ülke dünyanın en güçlü aktörü olarak belirtilirken, 1996 yılındaki Güvenlik Stratejisi Belgesi’nde dünya liderliği vurgusu yapılmıştır. 2002 yılında ilan edilen Güvenlik Stratejisi’nde ise ABD eşi benzeri olmayan bir güç olarak belirtilmiştir (Şen, 2008: 58). Dolayısıyla Soğuk Savaş Dönemi sonrasında ABD, hegemon bir güç olma hedefini sürdürmüş, küresel üstünlüğünün önemi Ulusal Güvenlik ve Strateji Belgeleri aracılığıyla da vurgulanmıştır (Klare, 2003: 53).

11 Eylül saldırılarının ardından terörizme karşı küresel bir mücadele başlatan ABD, Güney Kafkasya’ya yönelik izlediği dış politikada da değişikliğe gitmiştir. Öncelikle Güney Kafkasya sadece enerji bağlamında değil, güvenlik bakımından da ele alınmaya başlanmıştır. 11 Eylül öncesi Kafkasya’da güvenlik politikasına çok fazla ağırlık vermeyen ve bu konuyu gündeme getirmeyen ABD, güvenlik konusunu bölgedeki enerji kaynaklarının taşınmasına indirgemmiştir. Fakat terör saldırılarının ardından Orta Asya ve Kafkasya Bölgesi’ndeki bir istikrarsızlığın küresel güvenliği ve kendi güvenliğini olumsuz etkileyeceği düşüncesiyle askeri açıdan da bölgede varlığını hissettirmeye başlamıştır (Kasım, 2008: 121).

Amerikan dış politikasındaki proaktif dış politika anlayışının Güney Kafkasya üzerindeki ağırlıklı etkisi 11 Eylül'ün önemli bir sonucudur. Nitekim bölgeye yönelik iş birliği stratejileri geliştiren Bush Yönetimi'nin faaliyetleri ve bölge ülkeleri ile temasları bu durumu gözler önüne sermiştir. Saldırıların ardından terörizmle mücadelede Güney Kafkasya'yı bir geçiş noktası olarak kullanmak, bölgenin jeopolitiğinden yararlanmak ve hatta bölge ülkelerinin desteğini almak isteyen Bush Yönetimi'nin dış politika anlayışının durağan bir şekilde gelişen ABD'nin Güney Kafkasya politikasını kökünden değiştirdiği görülmüştür. Proaktif dış politika stratejisi Bush döneminde olduğu kadar olmasa da Obama döneminde de devam etmiştir. Döneme damga vuran birçok dış politika gelişmesi incelendiğinde özellikle 2014 yılındaki Kırım Krizi'nin ardından bu durumun etkileri açıkça görülmüştür.

Soğuk Savaş sonrası ABD'nin Kafkasya ve Orta Asya Bölgesi'nde askeri varlığını arttırmaya yönelik girişimleri, bölge ülkeleri ile ticari ve siyasi ilişkilerini geliştirmesi Rusya tarafından bölge üzerindeki stratejik çıkarlarına aykırı olduğu gerekçesiyle tepkiyle karşılanmıştır (Legvold, 2003: 34-35). Rusya'nın bu durum karşısında Azerbaycan ve Gürcistan'a yönelik yapmış olduğu baskılar neticesinde bu ülkeler ABD'den daha çok destek almaya başlamıştır. Ermenistan ise askeri, siyasi ve ekonomik açıdan Rusya'ya olan bağımlılığından dolayı Azerbaycan ve Gürcistan'ın Batı'ya yönelik politikalarından uzak kalmıştır (Cemilli, 2007: 25).

ABD'nin proaktif dış politika stratejisi Gürcistan ve Azerbaycan'ın da katkılarıyla birlikte bölgede zaman zaman başarılı olmuştur. Özellikle Bush döneminde bölgeye yönelik siyasi, ekonomik ve askeri olarak her türlü desteğini sunan Amerikan Hükümeti bu anlayışı dış politikasının merkezine yerleştirmiştir. Fakat bu anlayış 2008 yılında yaşanan Rusya-Gürcistan Savaşı'nın ardından değişikliğe uğramıştır. Bush dönemindeki proaktif dış politika stratejisi Obama döneminde uzun süreli bir durgunluk sürecinin ardından 2014 yılında yaşanan Kırım Krizi'nin ardından yeniden gündeme gelmiştir.

### **1.3.3. Güney Kafkasya Politikasında Değişim Süreci**

ABD, Soğuk Savaş Dönemi'nin sona ermesinin hemen ardından Güney Kafkasya ülkeleriyle yoğun temaslar kurmaktan kaçınmıştır. Çünkü bu dönemde Rusya'nın tepkisini almak istemeyen Amerikan Hükümeti, Güney Kafkasya ülkelerinin yaşadığı iç karışıklıklara ve etnik çatışmalara doğrudan bir müdahalede bulunmamıştır (Kauzlarich, 2001). ABD'nin bu dönemde Güney Kafkasya Bölgesi'ne yönelik izlemiş olduğu temel politika Devlet Sekreteri Yardımcısı Strobe Tallbott'un "Russia First (Önce Rusya)" söylemiyle gelişmiştir (Ismailzade, 2010: 5). "Russia First (Önce Rusya)" politikasını takip ettiği süreçte ABD, Güney Kafkasya ülkelerinde yaşanan çatışmalarda tarafsız bir yaklaşım sergilemiştir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde yaklaşık on yıl boyunca ABD'nin Güney Kafkasya politikasında genel olarak enerji kaynakları önemli yer tutmuştur. Özellikle Hazar Havzası'ndaki enerji kaynaklarının keşfedilmesi sonucu Güney Kafkasya Bölgesi'nde daha aktif hale gelen ABD, hem Ortadoğu petrollerine alternatif oluşturmak istemiş hem de Rusya'nın bölgede tekrar güçlenerek Kafkasya ülkeleri üzerinde hâkimiyet kurma amacını engellemeye çalışmıştır. Bu bağlamda Amerikan şirketlerinin bölgedeki enerji paylaşımından daha fazla pay alabilmesi için gerekli tüm destekler sağlanmıştır.

Güney Kafkasya ülkeleriyle ekonomik ilişkilerinde bölgenin enerji kaynaklarından maksimum düzeyde faydalanmak isteyen ABD, 1994 yılından sonra Hazar petrollerinin çıkarılmasına yönelik anlaşmalara yoğun destek vermiştir. Ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesine yönelik bölge ülkelerinin devlet başkanları ile karşılıklı görüşmeler yapan ABD, bölgede güvenliği sağlamayı ve ulusal çıkarlarını gözetmeyi, Azerbaycan ve Hazar Havzası'nın hidrokarbon kaynaklarından ve stratejik imkânlarından faydalanabilmeyi ve Kafkasya ile Orta Asya ülkelerini Batılı şirketlere bağımlı hale getirebilmeyi hedeflemiştir (Nesibli, 2001: 106).

**Tablo 1: Asrın Anlaşması'na Göre Petrol Şirketlerinin Pay Dağılımı**

Ülke	Şirket	Pay Oranı (%)	Ülke	Şirket	Pay Oranı (%)
Azerbaycan	SOCAR	10	İngiltere	BP Exploration Ltd	17.12
ABD	Caspian Sea Ltd	17.01	Türkiye	Türkiye Petrolleri	6.78
ABD	Unocal Khazar Ltd	10.04	Japonya	İtochu	3.92
ABD	Exxon	8	Rusya	S/C Lukoil	10
Suudi Arabistan	Delta Nimir Khazar Ltd	1.68	Norveç	Den Norske Stats Oliese Lsep a.ş.	8.56

**Kaynak:** Aras, 2001: 62

Tablo 1'e bakıldığında ABD'nin petrol şirketlerinin Azeri petrolünün çıkarılmasına dair yapılan anlaşmadan büyük ölçüde pay sahibi olduğu görülmektedir. Hazar Havzası'nda büyük oranda petrol varlığının mevcut olması ABD'nin bölgeye olan ilgisinde en önemli etkenlerden birisi olmuştur. Dolayısıyla bu şekilde petrol anlaşmalarından pay alarak Rusya, Çin ve ABD'nin bölge üzerindeki etkinliğini azaltmak isteyen ABD, Ortadoğu petrollerine alternatifler oluşturma çabasında bulunmuştur (Onay, 2002: 47).

Amerikan dış politikasında 11 Eylül sonrası yaşanan değişiklikler, Güney Kafkasya Bölgesi'ne yönelik dış politika stratejisini de etkilemiştir. Yukarıda bahsedilen enerji odaklı dış politika anlayışı yerini güvenlik merkezli bir anlayışa bırakmıştır. Saldırıların ardından Amerikan dış politikasının karar alıcıları ilk olarak terör saldırılarını cezalandırmak için "önleyici vuruş" adlı savaş stratejisi kapsamında hareket edeceklerini açıklamışlardır. Dolayısıyla çeşitli engeller

sebebiyle bu bölgelere girmekte zorluk çeken ABD, saldırıları bir fırsat olarak görmüştür. Bu yüzden terör saldırılarının sorumlusu olarak gördüğü Taliban rejimine yönelik saldırı yapmayı planlayan ABD, coğrafi olarak Afganistan'a yakın konumda olan Güney Kafkasya ülkeleriyle yoğun temaslarda bulunmaya başlamıştır. Bu bağlamda Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan ile 11 Eylül sonrasında yakın ilişkiler kurarak, askeri olarak Güney Kafkasya Bölgesi'ndeki varlığını güçlendirmek istemiştir (Caferov ve Aslanlı, 2016: 5).

Kafkasya Bölgesi'nde yaşanan güvenlik problemlerinin ABD'yi tehdit altında bırakabileceği düşüncesi, ülkeyi bu coğrafyanın güvenliğini kendi güvenliği olarak görmeye itmiştir. Bu çerçevede 11 Eylül saldırılarının ardından terörizme karşı yoğun bir mücadele başlatan ABD, Afganistan ve Irak operasyonları sırasında Güney Kafkasya ülkelerinin askeri üslerini kullanabilme iznini almıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında Rusya'nın Güney Kafkasya ülkeleri tarafından bir tehdit olarak görülmesinin yanında bu ülkelerin NATO üyesi olabilme çabaları da etkili olmuştur (Cornell, 2005: 113).

Kafkasya'da etkinlik gösteren Rusya, Türkiye ve İran gibi bölgesel aktörler, saldırıların ardından ABD'nin Güney Kafkasya'daki konumunu etkilemiştir. Bu ülkelerle ABD'nin ilişkilerinin Güney Kafkasya'daki etkileri 11 Eylül sonrası daha belirgin bir şekilde görülmüştür. Saldırıların ardından terörizmle mücadelede Rusya'nın desteğini alan ABD'nin 2001 yılının Aralık ayında Anti-Balistik Füze Antlaşması'na bağlı kalmayacağını açıklaması üzerine kısa süren dostluk süreci tekrar bozulmuştur. Dolayısıyla ABD'nin kendisini diğer ülkelere stratejik açıdan üstün gördüğünü yorumlayan Rusya, aynı zamanda Güney Kafkasya ülkelerinde askeri varlığını arttıran ve bölgede yoğun ilişkiler gerçekleştiren ABD'nin dış politikasını çıkarlarına ters olarak algılamıştır (Legvold, 2003: 34-35). Özet olarak, ABD-Rusya ilişkileri 11 Eylül saldırılarının ardından kısa süreli olarak ılımlı olsa da hem ABD'nin Güney Kafkasya'daki faaliyetleri hem de Irak Savaşı ve İran'ın nükleer girişimleri yüzünden tekrar bozulmuştur.

ABD'nin teröre destek veren ülkelere biri olarak gördüğü İran, Güney Kafkasya'daki ABD politikasında önemli yer tutmuştur. Bölgenin istikrarı ve güvenliği açısından İran'ı bir tehdit olarak gören ABD, 11 Eylül sonrası İran'a yönelik yaptırım kararları alarak Amerikan şirketlerinin İran'da yatırım yapmasını engellemiştir. Bu kapsamda sadece Amerikan şirketlerinin enerjiye yönelik yatırımlarına karşı engel koymakla kalmayan Amerikan yönetimi aynı zamanda İran'a yatırımlar yapan diğer ülkelere ait şirketleri de tehdit etmiştir. Dolayısıyla ABD'nin uyguladığı ambargolar İran'ın enerji faaliyetlerini engellemiştir. İki ülke arasındaki gerginlik ABD'nin İran'ı Irak'ta yaşanan olayların sorumlusu olarak ilan etmesiyle daha da artmış ve bu durum Güney Kafkasya ülkeleriyle olan ilişkilere de yansımıştır. Örneğin, ABD Kafkasya'daki enerji kaynaklarının taşınmasında İran'ı devre dışı bırakmayı amaçlamıştır (Kasım, 2008: 124).

Güney Kafkasya Bölgesi'nde 11 Eylül sonrası güvenlik politikalarıyla birlikte daha aktif bir dış politika izleyen ABD, Rusya ve İran'la çıkarlarının ters düşmesinden dolayı bölgede Türkiye ile yakın ilişkiler kurmayı tercih etmiştir. Soğuk Savaş Dönemi'nin ardından bağımsızlığını kazanan Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan gibi ülkelere Türkiye'yi model olarak görmelerini tavsiye eden ABD, NATO çerçevesinde de müttefiklik ilişkisi içerisinde olduğu Türkiye ile iş birliğini çıkarları açısından uygun görmüştür. Örneğin, Clinton döneminde Dışişleri Bakanı olan James Baker, Güney Kafkasya ülkelerine Türkiye'yi örnek almaları konusunda çağrıda bulunmuştur (Enteshami, 1994: 115).

Terörizmden ve terör faaliyetlerinden uzun bir süre etkilenen Türkiye, 11 Eylül'ün ardından terörle mücadele hususunda ABD'ye yoğun destek vermiştir. Bu kapsamda NATO'nun 5. Maddesi'nin uygulanması noktasında da ABD'ye tam destek veren Türkiye, Batılı devletler açısından terörizmle mücadelede önemli bir devlet olarak görülmüştür. Bu durumun en önemli nedeni Türkiye'nin terör örgütlerinin faaliyet gösterdiği yerlere yakın bir konumda olması olmuştur. Aynı zamanda ABD'nin 11 Eylül sonrasında terörizmle mücadelesinde Türkiye'nin Müslüman bir ülke olmasının da önemli rolü olmuştur (Makovsky, 2002: 48). Özet olarak, Türkiye ABD'nin 11 Eylül sonrası Kafkasya'ya yönelik girişimlerinde bölgedeki önemli ortaklardan biri olarak görülmüştür. Dolayısıyla Güney Kafkasya'ya yönelik Amerikan dış politikasında Rusya ve İran'a karşı bir koz olarak kullanılmaya çalışılmıştır.

#### **1.4. 11 Eylül'e Yönelik Tepkiler**

11 Eylül saldırıları dünya tarihindeki en önemli dönüm noktalarından birisi olmuştur. Saldırıların esnasında ABD'nin ve dünyanın en önemli kurumları olarak görülen binaları hedef alan teröristler binlerce insanın hayatını kaybetmesine sebep olmuştur. Saldırıların ardından büyük bir panik yaşayan ABD'de tüm önemli kurumlar boşaltılmış ve New York kenti hızlıca tahliye edilmeye çalışılmıştır. Saldırıların hemen ardından olağanüstü hal ilan eden Amerikan Hükümeti acilen saldırıları gerçekleştirenlerin kimliklerini tespit etmeye çalışmıştır. Kimlikleri tespit edilen teröristlerin El Kaide terör örgütünün elemanları oldukları açıklanmıştır. 19 kişilik bu grubun Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Mısır ve Lübnan uyruklu kişiler olduğu tespit edilmiştir (Topal, 2004: 231).

Saldırıların ardından küresel çapta bir mücadele içerisine giren ABD'nin 11 Eylül sonrası Güney Kafkasya politikasında yaşanan değişimleri anlamak bakımından iç ve dış siyasette yaşanan gelişmelere kısaca değinmek ve terörizmle mücadeleye yönelik Başkan Bush tarafından uygulanan dış politika anlayışı ve stratejilerden bahsetmek yerinde olacaktır. Ayrıca bu hususlara değindikten sonra ABD'nin 11 Eylül sonrası dış politika anlayışının teorik açıdan analizini yapmak ve neoklasik realizmin dış politikaya yansımalarını görmek, dış politikadaki değişim sürecini daha iyi anlayabilmek bakımından faydalı olacaktır.

#### 1.4.1. İç ve Dış Siyasette Değişim Süreci

ABD’de 2000 yılının Kasım ayında yapılan Başkanlık seçimlerinde Cumhuriyetçi Parti’nin adayı George Walker Bush, Demokrat Parti adayı Al Gore’a çok az bir fark atarak ABD’nin yeni başkanı olmuştur. George W. Bush, daha önce devlet başkanlığı tecrübesi olmamasına rağmen kabinesini her alanda tecrübeli bürokratlardan oluşturmuş ve daha önce ABD başkanlığı yapan babası George H. W. Bush döneminde yönetici olan Cumhuriyetçi Parti üyelerini yönetim kadrosuna dâhil etmiştir. Bununla birlikte Clinton döneminde muhalif olan muhafazakâr kesimin bazı yöneticileri de oğul Bush döneminde yönetici kadroda yer almaya başlamış ve “şahinler” olarak adlandırılan grup Amerikan siyasetinde oldukça aktif bir konuma gelmiştir (İsmayılov, 2014: 19-20).

Bush göreve geldiği ilk dönemde ağırlığını iç politikaya vermek istese de hükümeti içerisinde ağırlıklı olan yeni muhafazakâr kesim bu duruma tepki koymuş ve ABD’nin dış politikada hegemonyasını devam ettirebilmesi için daha aktif bir dış politika stratejisi izlemesi gerektiğini savunmuştur. Yeni muhafazakâr kesimin temsilcileri ABD’nin gerekirse zoraki güç kullanmak koşuluyla uluslararası sistemi tek başına yönlendirmesi gerektiğinin savunucusu olmuşlardır. Bu bağlamda ABD’nin yönünü Ortadoğu’ya ve özellikle İslam ülkelerine çevirmesi gerektiğini savunan Cumhuriyetçi Parti mensupları, bu şekilde ülkenin mevcut gücünü sürdürebileceğini vurgulamışlardır (Kurtbağ, 2007: 384).

Bush’un başkanlığa seçildiği ilk dönemlerde ABD’de etkisiz olan yeni muhafazakâr kesim 11 Eylül saldırılarının yaşanmasının ardından daha aktif bir konuma gelmeye başlamıştır. ABD, sivil ve askeri kurumlarına yönelik gerçekleştirilen terörist saldırıları tüm insanlığa karşı yapılmış eylemler olarak yansıtarak uluslararası kamuoyunda psikolojik bir algı oluşturmak istemiştir. Aynı zamanda ABD hegemonyası tek taraflı bir biçimde sürdürülmeye çalışılmış ve Başkan Bush, sadece kendi ülkesinin değil tüm dünyanın tehlike altında olduğunu belirterek teröre karşı savaşın küresel çapta başladığını açıklamıştır. Bush’un izlemiş olduğu bu politika anlayışı devrimci bir nitelik göstermiştir (Leffler, 2004: 10-16).

ABD’de sivillere ve askeri kurumlara yönelik gerçekleştirilen terörist saldırılar hem ABD açısından hem de tüm dünya devletleri açısından yeni bir dönemin başlangıcını oluşturmuştur. Tarihinde ilk kez böylesine büyük bir terör saldırısıyla karşı karşıya kalan ve derin bir endişe içerisinde düşen ABD, 11 Eylül saldırılarıyla birlikte Soğuk Savaş Dönemi’nin ardından ortaya atılan “Yeni Dünya Düzeni” adlı kavramın sadece teoride değil aynı zamanda uygulamada da gerçekleşebilmesi için uygun bir ortam bulmuştur. 11 Eylül saldırılarının ardından Amerikan dış politikası daha saldırgan bir hale bürünmüş ve artık potansiyel bir tehdit olarak algılanan ülkelere, teröristlere ve terör gruplarına yönelik önleyici müdahaleler gerçekleştirme stratejisi dış politikanın

merkezine yerleştirilmeye başlanmıştır (Ataman ve Gökcan, 2012: 201). Dolayısıyla iç siyasette yaşanan süreç dış politika üzerinde de etkisini göstermiştir.

Bahsedildiği gibi Amerikan dış politikasında 2001 saldırıları sonrası başta güvenlik algısı olmakla birlikte hemen hemen her alanda çok büyük değişiklikler yaşanmıştır. Uluslararası terörizm sorununu en büyük tehdit olarak gören ABD açısından radikal İslamcı gruplar öncelikli hedef olarak görülmüştür. Bundan ötürü 11 Eylül sonrası Amerikan dış politika anlayışında bu durum göz önünde bulundurulmuş ve küresel düzeyde herhangi bir münakaşaya yer verilmeyecek şekilde mağdur ülke olarak birtakım haklar elde edilmeye çalışılmıştır (Dedeoğlu, 2008: 82).

Saldırıların hemen ardından ABD Başkanı G.W. Bush'un yaptığı açıklamalardan ABD'ye yönelik bu terörist saldırıların bir savaş niteliğinde değerlendirildiği ve teröristlere karşı çok daha ağır bir güç kullanılarak karşılık verileceği anlaşılmıştır. Bu bağlamda Bush, teröristlerin bu saldırılarla birlikte aslında kendi sonlarını getirdiklerini ve terörizme destek veren tüm ülkelerle ciddi bir mücadele içerisine girileceğini belirtmiştir. 11 Eylül saldırılarının ABD'yi derin bir öfkeye sürüklediğini vurgulayan Bush, bu saldırıların özgür Amerikan halkının korkutulması için gerçekleştirildiğini ifade etmiştir (Güdek, 2017: 148).

Teröre karşı savaş açan ABD, Başkan Bush'un da konuşmalarından anlaşılacağı üzere güvenlik alanında atılacak adımlarla birlikte teröristlere karşı yapılacak olan mücadeleyi meşrulaştırmak istemiştir. İç ve dış siyasette yoğun bir değişime giden Bush yönetimindeki ülke, öncelikle Patriot Kanunu'nu çıkarmış ve ülkeye giriş-çıkış yapanları takip etme yetkisinin arttırılmasıyla birlikte terörle mücadeleyi daha kapsamlı hale getirmek istemiştir. Saldırıların hemen ardından saldırıları yapan El Kaide terör örgütünün bulunduğu Afganistan üzerine bir operasyon hazırlığı başlatan ABD, saldırıların vermiş olduğu ağır hasarı ortadan kaldırmak istemiştir (Cural, 2011: 143). Sonuç olarak, 11 Eylül'ün vermiş olduğu tahribatı bertaraf etmek için başta terörizme destek veren ülkeler olmak üzere kitle imha silahlarına sahip olan veya bu tür silahları ele geçirmek isteyen devletlere ya da terör örgütlerine karşı geniş ölçekli bir savaş açılmıştır.

11 Eylül saldırılarının ardından yaklaşık bir ay sonra ilk olarak "Sürekli Özgürlük Harekâtı" adlı operasyonla birlikte Afganistan'a yönelik saldırılara başlanmıştır. ABD'nin ilk olarak Afganistan'a müdahaleyi tercih etmesinin sebebi 11 Eylül saldırılarının faili olarak görülen El Kaide'nin Afganistan'da olduğunun düşünülmesidir (Benjamin ve Kirby, 2006: 1).

NATO ve BM'nin de destek verdiği operasyonun hazırlıkları esnasında ABD, Rusya başta olmak üzere birçok ülkenin onayını almış ve böylece bu harekâtın meşruluğu hususunda uluslararası kamuoyunun desteği sağlanmıştır. Afganistan operasyonunun meşruluğu diğer ülkelerle iş birliği ve istihbarat paylaşımıyla birlikte başarılı olunması açısından oldukça önemli

görülmüştür. ABD'nin demokrasiyi ve insan haklarını tahsis etmek amacıyla bölgede sürdürdüğünü iddia ettiği bu operasyon esnasında yoğun bir şekilde insan hakkı ihlalleri yaşanmış ve operasyon uzun yıllar sonra tamamlanabilmiştir (Hook ve Spanier, 2014: 281-282). Amerikan dış politikasında 11 Eylül sonrası hâkim olan anlayış Yeni Muhafazakârlık olarak da bilinen Neo-con yaklaşımdır.

#### **1.4.1.1. Neo-Con Yaklaşım (Yeni Muhafazakârlık)**

1970'li yıllar itibariyle Amerikan siyaset düşüncesine girmeye başlayan ve Neo-con Yaklaşım olarak da adlandırılan “Yeni Muhafazakâr” düşünce George W. Bush döneminin genel niteliğini oluşturmuştur. Yeni muhafazakâr siyasi düşünce Vietnam Savaşı'na tepki verenlere karşı oluşan ve daha sonrasında soldan sağa geçiş yapanların oluşturduğu siyasi düşünce sistemidir. Bu yaklaşımın temelini ortaya atan isimlerden olan Irving Kristol'a göre yeni muhafazakârlık beş temel prensipten hareketle oluşturulmuştur. Bu prensipler; refah devleti düşüncesini yaymak, serbest piyasa ekonomisini desteklemek, din ve aile kurumlarına karşı hoşgörü, her şeyin ortak kullanılması düşüncesine karşıtlık ve Amerika'nın temel değerlerinin ABD'ye düşman olan bir ortamda varlık gösteremeyeceği şeklinde sıralanmıştır (Demirel, 2005: 171).

Bu düşüncenin temelleri Yahudi düşünürlerden oluşan ve 1930'lu yıllarda ABD'de öğrenim gören bir gruba dayanmaktadır. Bu grubun önde gelen isimleri olarak Irving Kristol, Seymour Martin Lipset, Philip Selznick, Irving Howe ve Daniel Bell gösterilmektedir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin hemen ardından Paul Wolfowitz, Douglas Feith, Lewis Scooter Libby ve Richard Perle gibi düşünürler de bu gruba dâhil olmuştur (Fukuyama, 2006: 27).

Neo-con yaklaşımın öncüleri yeni muhafazakâr siyaset felsefesini benimserken aynı zamanda da Leo Strauss isimli bir felsefi düşünürü örnek almışlardır. Leo Strauss, bir devletin dış tehditlere maruz kalması durumunda milliyetçi bir çizgi benimsemesiyle birlikte güvenliğini sağlayabileceğine işaret etmiştir. Strauss'un düşüncesine göre bir devleti tehdit eden herhangi bir unsurun olmaması durumunda iyi yönetimlere sahip olan ülkeler kötülerle mücadele edebilir ve bu şekilde bir dış tehdit oluşturulabilir. “İdeal rejim” kavramını ortaya atan Strauss, bu rejimin akıl ve bilgi sahibi yöneticilerden oluştuğunu ileri sürmüştür. Savaşların bir amaçtan ziyade araç olduğunu vurgulayan Strauss'a göre bir hedefin ortaya çıkışı savaşlar ile adalet arasındaki paradoksu yok etmektedir (İrem ve Özen, 2006: 37-38).

Yaklaşımın dış politika ile ilişkili dört temel prensipten hareketle geliştiğini belirten Francis Fukuyama (2006: 32), bir ülkenin yönetiminin iç yapısının çok önemli olduğuna vurgu yaparken, dış politikasında da liberal değerleri benimsemesi gerektiğini savunmuştur. Dolayısıyla yeni muhafazakâr düşüncüyü savunanlar bu konuda realistlerin devletin nihai hedefinin “güç elde etmek” olduğu anlayışından uzaklaşmışlardır. İkinci temel prensibe göre ise ABD'nin sahip olduğu



küresel gücün faydalı işlerde kullanılması ve bu bağlamda küresel sorunlarla uğraşılması esastır. Üçüncü temel ilke sosyal meselelerle ilgili oluşturulan bazı projelere duyulan güvensizliğe işaret etmektedir. Son olarak ise dördüncü temel prensipte hem adaletin hem de güvenliğin sağlanması hususunda uluslararası hukukun işlevselliğinden duyulan kuşku vurgulanmaktadır.

11 Eylül sonrası Amerikan dış politikasına hâkim olan Neo-con anlayış, Güney Kafkasya'ya yönelik dış politika uygulamalarında da görülmüştür. Bush Yönetimi'nin Afganistan'a yönelik operasyonları esnasında ve terörizmle mücadele sürecinde ve Güney Kafkasya ülkeleriyle olan temaslarında bu anlayışın yansımaları ön plana çıkmıştır. Örneğin, ülkenin sahip olduğu küresel gücün faydalı işlerde kullanılması gerektiğini savunan Neo-con anlayışın yansımaları Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan'a yönelik iş birliği hedeflerinin sürdürülmesinde, bölgede askeri üsler elde ederek terör örgütleriyle mücadelenin güçlendirilmesinde ve bölgenin enerji potansiyelinden faydalanarak ülkenin enerji kaynaklarına alternatif oluşturma girişimlerinde açıkça görülmüştür.

#### **1.4.1.2. Terörizmle Mücadele Süreci**

Bilindiği üzere 11 Eylül 2001 tarihinde teröristler ABD'nin askeri ve ekonomik gücünün en önemli sembollerine yönelik saldırılar düzenlemiş ve bunun akabinde ülkenin iç ve dış siyasetinde hızlı bir dönüşümün yaşandığı görülmüştür. Saldırıların ardından derin bir güvensizlik algısı içerisine düşülen ABD'de, teröristlere karşı mücadele kapsamında tek taraflı bir siyaset benimsenmeye başlanmıştır. Nitekim ABD Başkanı George W. Bush bir önceki Başkan Clinton tarafından ortaya atılan "Demokratik Barış" söylemini tamamen değiştirmiş ve bunun yerine "Terörizmle Mücadele" söylemini dış politikanın merkezine yerleştirmiştir (Kurtbağ, 2010: 305). Dolayısıyla 11 Eylül saldırıları hegemonik gücünü sürdürme hedefinde olan ABD'ye bu hedef yolunda ağır bir darbe vurduğu için gerekli bütün adımlar atılmaya çalışılmıştır.

ABD Başkanı George W. Bush saldırıların ardından yaklaşık 9 ay sonra ABD Askeri Akademisi'nde (West Point) gerçekleştirdiği bir konuşmasında teröristlerle mücadelenin savunmayla değil, saldırıyla birlikte kazanılacağını belirtmiş ve güvenlik için fiili adımlar atılması gerektiğini vurgulamıştır. Bu doğrultuda ilan edilen Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde kitle imha silahlarını ele geçirmeye çalışan devletlere yapılacak olan askeri müdahalelerin meşruluğu sağlanmaya çalışılmıştır. Bunun yanında önleyici müdahalelerin "demokrasi" ve "insan hakları" kavramlarının İslam coğrafyasında yayılması için gerekli bir araç olduğu belirtilmiştir. Kissinger (2000: 24)'a göre ABD'nin hegemon olduğu bir uluslararası sistemin ortaya çıkması için önleyici meşru müdafaa evrensel bir haktır.

BM Şartı'nın 51. Maddesi'nde düzenlenen "Meşru Müdafaa" kavramı silahlı saldırılar sonrasında bu hakkın saldırıya uğrayan ülke tarafından kullanılabileceğini öngörmüştür. Ancak bu hakkın sadece silahlı saldırılar neticesinde kullanılabilmesi vurgusuna yönelik eleştiriler 11 Eylül

2001 saldırılarının ardından ortaya çıkan Bush Doktrini ile birlikte zirve noktasına ulaşmıştır. Çünkü 51. Madde'nin içeriğinin önleyici müdahaleleri dâhil edip etmediği tartışma konusu olmuştur. Önleyici bir müdahalenin uluslararası hukukta uygulanması durumundaki tartışmalar 1837 tarihli Caroline Olayı'na dayanmaktadır. Bu olayda İngiltere, Caroline adlı Amerikan gemisinin kendilerine yönelik silahlı bir saldırıda bulunmamasına rağmen tehdit unsuru oluşturduğu gerekçesiyle meşru müdafaa kapsamında gemiye müdahalede bulunmuşlardır. Böylece genel olarak teamülde BM Şartı öncesinde bir tehdit unsurunun varlığı durumunda önleyici müdahalelere izin verildiği fikri oluşmuştur (Taşdemir, 2006a: 229).

ABD'nin 11 Eylül 2001 sonrası Ulusal Güvenlik Stratejisi, Başkan Bush'un yapmış olduğu konuşmalarda sürekli dile getirilmiştir. Gerek ülke içerisinde gerekse uluslararası düzeyde derin tartışmalara sebep olan Bush Doktrini kapsamında ortaya atılan "önleyici savaş stratejisi", terör örgütlerine ve teröristlere yardım eden ülkelere, kitle imha silahlarına sahip devletlere ve serseri devletler olarak adlandırılan ve düşmanca tavır sergileyen devletlere karşı meşru kuvvet kullanılmasını öngörmüştür (Köni, 2003: 83). Bu kapsamda "Bush Doktrini" adıyla literatüre giren bu stratejiyle ABD'nin kendisine yönelik saldırı gerçekleştirebilecek veya tehdit oluşturabilecek tüm ülkelere karşı kuvvet kullanma yetkisine sahip olmasına dayanak oluşturulmuştur. Dolayısıyla 2001 yılına kadar devam eden BM kurallarını temelinden sarsan bu doktrinle birlikte, muhtemel bir saldırı tehdidini ortadan kaldırmak için savaş fikri öngörülmüştür (Fukuyama, 2006: 90).

Meşru Müdafaa kavramının anlamını genişleten ABD'nin terörizmle mücadelesinde Güney Kafkasya Bölgesi önemli bir rol oynamıştır. Coğrafi olarak Afganistan'a olan yakın konumundan dolayı Bush Yönetimi bu bölgenin coğrafi avantajlarından yararlanmak istemiştir. Bu bağlamda Güney Kafkasya ülkelerinin desteğini arkasına almak, bölge ülkelerinde üsler elde ederek bu kozu terör örgütlerine karşı kullanmak ve aynı zamanda bölgede potansiyel tehdit olarak görülen unsurları da bu sayede bertaraf etmek ana hedefler olarak belirlenmiştir.

29 Ocak 2002 tarihinde yaptığı bir konuşmada terörle mücadelenin esaslarını vurgulayan ABD Başkanı Bush, Afganistan Savaşı'nda galibiyete ulaştıklarını ancak terörle mücadelenin küresel çapta devam edeceğini vurgulamıştır. Ayrıca bu kapsamda İran, Irak ve Kuzey Kore'yi "Şer Eksenini" olarak nitelendiren Bush, terörle mücadele kapsamında yeni amaçlarının olacağını ilk işaretlerini vermiştir. Terörizme karşı küresel çapta geniş bir mücadele içerisine giren ABD, bu ülkelerin kitle imha silahlarını ele geçirmesini ve terör örgütlerinin bu silahlara sahip olmasını büyük bir tehlike olarak belirtmiştir. Bu bağlamda terör örgütleri, şer eksenini ve bu tür silahlar arasında bir bağlantı olabileceği Washington tarafından açıklanmıştır (Yapıcı, 2006: 24-27).

Bush Doktrini ile birlikte BM Şartı'nın 51. Maddesi'nin kapsamı da genişletilmiştir. Meşru Müdafaa kavramını değiştiren ve bu kavramın kapsamını genişleten ABD uluslararası hukuku açıkça ihlal etmiştir. Aynı zamanda bütün ülkelerin birbirine savaş açması için bir zemin oluşmuş

ve saldıran devletin belli bir tehdit algısını ortadan kaldırma yetkisini ortaya konmuştur. Terörizmi insanlık tarihinin en önemli problemi olarak göstermekte ve insanlık onuruna yakışan değerlerin korunmasını, insan onurunun temelini oluşturan hedefleri korumayı, küresel düzeyde terörle mücadeleyi hedeflemektedir. Ayrıca doktrin, uluslararası düzeyde ekonominin yeni bir ivme kazanmasını, kalkınma mekanizmalarının gelişmesini ve küresel düzeyde iş birliği ile birlikte güvenlik mekanizmalarının yeniden oluşturulmasını hedeflemektedir (Öztürk, 2015: 53).

ABD'nin 11 Eylül sonrası izleyeceği yeni strateji belirlenirken aynı zamanda Clinton yönetiminin izlediği vizyondan ciddi bir şekilde uzaklaşmıştır. Bush Doktrini ile birlikte ABD'nin dış politikada takip edeceği yeni stratejinin içeriği ortaya konmuş ve ilk olarak kitle imha silahlarını ele geçirme niyetinde olan teröristlere yönelik müdahalelerde bulunulacağı belirtilmiştir. Aynı zamanda doktrinde ABD'nin askeri bakımdan sahip olduğu büyük gücün önemine vurgu yapılırken, hem uluslararası iş birliğine yakın durulacağı hem de gerekli görülürse ABD çıkarları uğruna tek taraflı müdahalelerde bulunulacağı ifade edilmiştir (Halatçı, 2006: 83). Sonuç itibariyle de tüm bu hedefler Güney Kafkasya ülkeleriyle olan ilişkileri de etkilemiştir. Terörizmle mücadeleye yönelik hedeflerde bölge ülkelerinin desteği sağlanmış ve bölgenin avantaj sağlayabilecek tüm unsurları gözetilmiştir.

#### **1.4.2. Yeni Güvenlik Stratejileri**

11 Eylül saldırılarıyla birlikte küresel gücüne yönelik büyük bir darbe alan ABD, hegemon gücünü devam ettirebilmek ve küresel ölçekte hâkimiyetini sürdürebilmek için birtakım dış politika hedefleri geliştirmiştir. Bu bağlamda 20 Eylül 2002 tarihinde açıklanan ABD'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi, Amerikan dış siyasetini önemli ölçüde değiştirmiştir. Saldırıların ardından yaklaşık bir yıl sonra ilan edilen Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde ABD'nin en büyük düşmanının “terör” olduğu ve bu bağlamda “sert askeri güç” kullanılacağı vurgulanmıştır. 2002 yılı Ulusal Güvenlik ve Strateji Belgesi'nde ABD'nin yeni dış politika anlayışı büyük ölçüde belirlenmiştir. Bu kapsamda oluşturulan belge 31 sayfa ve 9 alt başlıkla birlikte bir giriş metninden ibaret olmuştur (İsmayılov, 2014: 31).

Ulusal Güvenlik ve Strateji Belgesi'nde üç önemli nokta ön plana çıkmıştır. Bunlardan ilki kitle imha silahlarını elinde bulunduran ülkelere ve terörist gruplara karşı silahlı saldırıların yapılabileceğidir. Diğer bir nokta ise ABD'nin bahsedilen bu gruplara karşı önceden önleyici bir biçimde saldırıda bulunabileceğidir. Dolayısıyla ABD kendisini süper güç olarak gördüğü için kendisine yönelik doğrudan bir saldırı olmasa bile tehdit algısı olduğu takdirde saldırı hakkını kullanabileceğini vurgulamıştır. Bu belgede önemli olan son bir nokta ise ABD'nin atacağı tek taraflı adımların hem uluslararası örgütlerden hem de uluslararası sözleşmelerden daha etkin olacağını belirtilmiş olmasıdır. Bu kapsamda belgede ABD'yi devletlerarası oluşumların hiçbir biçimde sınırlandırmayacağına dikkat çekilmiştir (Nussbaum, 2002).

Belgede terörizme karşı zamanı ve yeri belirsiz olan küresel çapta bir mücadele durumu tasvir edilmiştir. Bununla birlikte ABD'nin askeri, ekonomik ve politik bakımdan bütün devletlerden üstün bir güç olarak dünyaya hükmedebilecek bir kuvvete sahip olduğu belirtilmiştir. Bunun akabinde terörizme son vermek için iş birliğinin önemi vurgulanmış ve diğer ülkelerle ilişkilerde “tek taraflılık” vurgusu yapılmıştır (Köni, 2003: 83). Güney Kafkasya ülkeleriyle de bu strateji kapsamında diyalog süreci genişletilmiştir.

ABD'nin Ulusal Güvenlik ve Strateji Belgesi'nde ülkenin karşılaştığı en büyük sorun ve tehdidin radikalizm olduğu belirtilmiştir. Bu yüzden ABD'nin hızlı bir şekilde hareket etmesi gerektiği belirtilen belgede ülkenin öncelikli hedefinin dünya genelinde faaliyet gösteren terörist gruplarla ve kitle imha silahlarını kullanmak isteyen devletlerle mücadele olduğu açıklanmıştır. Aynı zamanda ABD'nin öncelikle bütün ülkelerden iş birliği için destek isteyeceği belirtilmiş ve bu destek sağlanmadığı takdirde Amerikan emelleri uğruna gerekirse tek yanlı olarak mücadele içerisine girileceği vurgulanmıştır. Belgede uluslararası hukukun tarih boyunca bir devletin kendisini koruması için herhangi bir silahlı saldırıya maruz kalmadığında dahi önlem alabilmesini o devlete verilmiş bir hak olarak tanıdığı ifade edilmiştir (İsmayılov, 2014: 32).

Sonuç itibarıyla ABD'nin öncelikli hedefi ideolojik olarak terörizme sebep olan radikal unsurları yok etmek ve bölgesel olarak da Ortadoğu'yla mücadele etmek olmuştur. Nitekim 11 Eylül'ün ardından Afganistan ve Irak'a yönelik gerçekleştirilen operasyonlar bu durumu kanıtlar niteliktedir. Bu radikal unsurların Güney Kafkasya ülkelerinde de faaliyetlerde bulunabileceği düşüncesiyle bölge ülkelerine uyarılar yapılmış ve onların da desteği sağlanmıştır. Gerek Bush gerekse de Obama dönemlerinde Amerikan dış politikası açısından bir pusula görevi gören Ulusal Güvenlik ve Strateji Belgeleri'nde küresel güvenlik ve ABD'nin küresel çıkarları için bu mücadelenin vurgusu yapılmıştır.

Bir ülkenin kendi topraklarına yönelik gerçekleşme olasılığı olan bir tehdit unsuruna yönelik vermiş olduğu tepki “önleyici meşru müdafaa” olarak adlandırılmaktadır. Herhangi bir saldırı fiili olmadan gösterilen bu tepki meşru müdafaa kavramının yapısı ve doğası hakkında önemli tartışmaları gündeme getirmiştir. Walzer (2010: 114-117)'a göre “önleyici şiddet” olarak adlandırılan önleyici meşru müdafaa kavramı kaza esnasında ani bir refleks sonucu bir insanın kolunun kurtarılmasına benzetilmektedir. Önemsinmesi gereken en önemli noktanın önleyici meşru müdafaa kavramının ülke yöneticilerinin devletin çıkarları için başvurabilecekleri son yöntem olduğunu vurgulayan Walzer, hiçbir ülke liderinin diğer ülkelerin aşırı bir biçimde güçlenmesini istemeyeceğine dikkat çekmiştir. Ayrıca diğer ülkelerin daha fazla güçlenmesini engellemek için diğer taraf herhangi bir saldırı gerçekleştirmeden saldırılabileceğini belirterek önleyici meşru müdafaa kavramını hukuksal bir atıfta bulunmadan tanımlamıştır.

Önleyici saldırıları meşrulaştırmaya yönelik ileri sürülen kavramın bir farklı tanımlaması, fiili olarak henüz gerçekleşmemiş ancak gerçekleşme ihtimalinin olduğuna inanılan bir saldırıya yönelik kuvvet kullanılması olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bu hakkın kullanılması için saldırı fiilinin orantılı ve meşru olması bu tanımlamaya göre en önemli unsurlardır. Bu doğrultuda Dinstein (2001: 172) ise bu kavramı “başlangıç esnasında doğan meşru müdafaa hakkı” olarak tanımlamaktadır. ABD’nin 11 Eylül sonrasında gerçekleştirdiği eylemlerde bu hakkı ileri sürerek hareket ettiği gözlemlenmiştir. Dolayısıyla Bush Yönetimi’ne bu süreçte destek veren, gerek toprak gerekse de hava sahasını Amerikan birliklerine açan Güney Kafkasya ülkeleri de ABD’nin bu hakka sahip olduğu düşüncesiyle hareket etmişlerdir.

Önleyici meşru müdafaa hakkı bir ülkenin hayati önem taşıyan çıkarlarına karşı kötü sonuçlar ortaya çıkarabilecek çok yakın bir saldırı tehdidine karşı kuvvet kullanılabilmesi durumudur. Bu kapsamda önleyici meşru müdafaa hakkı barışçıl bir çözüm yolunun geliştirilmesi veya saldırıyı başka yöntemlerle savuşturma olanağının bulunmadığı durumlarda geçerlilik kazanmaktadır (Bozkurt, 2003: 59). ABD’nin Afganistan ve Irak’a yönelik operasyonlarında bu düşünce etrafında hareket ettiği görülse de 2008 yılında yaşanan Gürcistan-Rusya savaşı esnasında önleyici bir müdahalede bulunmadığı gözlemlenmiştir. Bu durum daha önce bahsedilen pragmatik dış politika anlayışı ile ilişkilendirilmiştir. Nitekim savaşın ardından göreve gelen Obama Yönetimi’nin Rusya’ya yönelik sadece sözde tepkiler vermesi ABD’nin önleyici meşru müdafaa kavramını kendi stratejik çıkarları uğruna şekillendirdiğinin en önemli göstergesidir.

11 Eylül 2001 terör saldırılarının ardından uluslararası hukukta önleyici müdahalelere dayalı güç kullanılması yönünde oldukça tartışmalı bir sürece girilmiştir. ABD’nin Ulusal Güvenlik ve Strateji Belgesi’nde bazı tehdit girişimlerine yönelik önleyici askeri müdahalelerde bulunacağını açıklaması birçok analiste göre belgenin en önemli boyutunu oluşturmuştur (Taşdemir, 2006b: 86). Ancak her ne kadar bu tartışmalı süreç devam etse de ABD’nin küresel çıkarları uğruna bu askeri müdahalelerden geri kalmadığı ve Güney Kafkasya ülkeleri dâhil birçok ülkenin desteğini arkasına aldığı görülmüştür. Bu desteği arkasına alırken ABD tarafından uygulanan stratejilerin teorik olarak çerçevesini sunan ve genel olarak bu dönemde Amerikan dış politikasına hâkim olan teori neoklasik realizmdir.

## İKİNCİ BÖLÜM

### 2. GEORGE W. BUSH DÖNEMİ ABD'NİN GÜNEY KAFKASYA POLİTİKASI (2000-2008)

#### 2.1. ABD-Azerbaycan İlişkilerinde Yeni Dönem

ABD'nin Güney Kafkasya'ya yönelik politikasında 11 Eylül sonrası yaşanan değişimin mimarı olarak görülen Başkan George W. Bush dönemi yoğun gelişmelere sahne olmuştur. Soğuk Savaş Dönemi'nin ardından bölge üzerinde giderek ağırlığını hissettirmeye başlayan ABD'nin Bush Yönetimi ile birlikte tamamen bölgeye yerleştiği sürece girilmiştir. Bölgeyi 90'lı yıllar boyunca genel olarak Rusya'nın arka bahçesi olarak gören ve ağırlıklı olarak enerji temalı politikalar geliştiren ABD, Oğul Bush'un iktidarında bu stratejisini geliştirmeye ve değiştirmeye yönelik adımlar atmıştır.

Enerji temalı dış politika stratejisinin yanında küresel çapta yürütülen terörle mücadele sürecine yönelik güvenlik politikaları üretmeye çalışan George W. Bush, 2000-2008 yılları arasında iktidarda kalmıştır. Nitekim iktidarda olduğu bu süre zarfında Güney Kafkasya ülkeleriyle siyasi, ekonomik ve askeri ilişkileri geliştirmeye odaklanan Bush Yönetimi, ABD'nin Güney Kafkasya politikasının değişimine ve geliştirilmesine yönelik pek çok adım atmıştır. Bölgeye yönelik gerçekleştirilen "güvenlik" temalı dış politika stratejilerinin temellerini oluşturan Bush İdaresi, ABD'nin ilk kez Güney Kafkasya'da ağırlığını arttırdığı bir dönemi kapsamaktadır. Ayrıca önceki bölümde bahsedilen proaktif ve pragmatik dış politika anlayışı bu dönemde etkisini göstermiş ve neoklasik realizmin Amerikan dış politikasındaki yansımaları yaşanan gelişmelerde bariz şekilde görülmüştür.

Sahip olduğu rezervler bakımından oldukça zengin bir ülke olarak bilinen Azerbaycan, Güney Kafkasya politikasında ABD açısından olmazsa olmaz bir ülkedir. Hazar enerji kaynaklarının Batı pazarlarına güvenli bir biçimde ulaştırılmasını hedefleyen ABD, bu yüzden Azerbaycan'a özel bir önem atfetmiştir. Ayrıca Azerbaycan politikası kapsamında İran ve Rusya'nın Kafkasya'daki etkinliğini ortadan kaldırmayı amaçlayan ABD, Azeri petrolünün uluslararası pazarlara bu iki ülke sınırlarından taşınmaması için uzun yıllar çaba göstermiştir. Dolayısıyla Azerbaycan, pragmatik Amerikan dış politikasında önemli bir yer edinmiştir.

Bağımsızlığını kazanmasının ardından uzun bir süre iç istikrarsızlık yaşayan Azerbaycan'a yönelik Amerikan dış politikası Ermeni lobisinin Kongre'deki baskılarıyla çıkarılan 1992 tarihli Özgürlüklere Destek Yasası'na 907 Sayılı Ek Madde sebebiyle uzun yıllar durgun bir yaklaşım göstermiştir. Nitekim bu kararlar birlikte Ermenistan'a yönelik Azerbaycan saldırıları durdurulmadığı sürece bu ülkeye ABD tarafından resmi bir yardımda bulunulmayacağı belirtilmiştir. Ancak Azerbaycan topraklarının büyük ölçüde Ermenistan işgalinde olmasına rağmen aynı tavır bu ülkeye sergilenmemiştir. İkili ilişkileri olumsuz bir şekilde etkileyen bu süreç 11 Eylül sonrasında dış politika karar alıcılarının uzun soluklu çabalarıyla birlikte sona ermiş ve ilişkilerde yeni bir sayfa açılmıştır (Kasım, 2008: 130).

### **2.1.1. Terörle Ortak Mücadelede Bir Kazanç: Ambargoların Kaldırılması**

Azerbaycan'ı stratejik açıdan önemli bir ülke olarak gören ABD, Kafkasya Bölgesi'ndeki çıkarları açısından 11 Eylül sonrasında bu ülkeyle olan ilişkilerine oldukça önem vermiştir. Genel olarak Güney Kafkasya Bölgesi'ndeki enerji kaynaklarının işletilmesini ve bölge dışına dağıtılmasını kontrol altında tutmak isteyen ABD, dış politika stratejilerinde Azerbaycan'ın önemini vurgulamış ve bu ülkeyi öncelik verdiği ülkeler arasına yerleştirmiştir (İlhan, 1998: 96-97).

Azerbaycan'a yönelik başka bir devletin politika geliştirmesinin ve Azerbaycan üzerinden herhangi bir devletin bölgesel güç olmak istemesinin kendi çıkarları açısından olumsuz sonuçlar ortaya çıkaracağını belirten ABD'nin Azerbaycan'a yönelik stratejisinde bu şekilde olan devletlere karşı tepkisiz kalınmayacağı belirtilmiştir (Cohen, 1997). Bu yüzden, Ulusal Güvenlik ve Strateji Belgeleri'nde önemi vurgulanan Azerbaycan'ın diğer ülkelerin işgali ya da baskısı altına girmemesi için çalışılmıştır. Azerbaycan'a yönelik dış politikada iş birliği ön plana çıkarılmış ve diğer ülkeler tarafından bu ülkeye yönelik her türlü girişimin engellenmesi hedeflenmiştir.

İstikrarlı ve refah düzeyi yüksek bir Azerbaycan'ın, Güney Kafkasya Bölgesi'ni de istikrarlı bir hale kavuşturacağı düşüncesini savunan ABD, bölgede çıkabilecek muhtemel bir savaşa karşı olduğunu sürekli olarak dile getirmiştir. Ayrıca, Ermeni lobisinin baskısında olan Kongre'de onaylanan Özgürlüklere Destek Yasası'nın 907 Sayılı Ek Madde'si sebebiyle Azerbaycan'a uzun yıllar boyunca doğrudan bir yardım yapılamamıştır. Bu sebeple 11 Eylül'e kadar olan süreçte sadece sivil toplum kuruluşları üzerinden Azerbaycan'a yardım gönderilebilmiştir. Bush'un başkanlığa gelmesinden önce iki ülke arasında gerçekleşen karşılıklı resmi ziyaretler de 907 Sayılı Ek Madde'nin yürürlüğünün durdurulması için yeterli olmamıştır. 11 Eylül 2001 terör saldırılarının ardından Azerbaycan'ın ABD'ye vermiş olduğu destek ve George W. Bush'un da katkılarıyla gerçekleştirilen ikili iş birliği bu maddenin yürürlüğünün durdurulması için girişimleri başlatmıştır (Aslanlı ve Hasanov, 2005: 222-224).

Terörizme karşı küresel çapta bir mücadele veren ABD, ilk bölümde de vurgulanan proaktif dış politika anlayışı kapsamında birçok ülke ile iş birliğine yönelmiştir. Bush Yönetimi'ni karşısına almak istemeyen ve ABD ile müttefik olmak isteyen birçok ülke terörle mücadele kapsamında Washington ile iş birliği arayışında olmuştur. Uzun yıllar boyunca Dağlık Karabağ meselesi nedeniyle Ermenistan ile mücadele halinde olan Azerbaycan da terörizme karşı savaş kapsamında ABD ile yakın ilişkiler geliştirmiştir. Nitekim Azerbaycan Devlet Başkanı Haydar Aliyev, 11 Eylül'ün hedefinde ABD olsa bile terör saldırılarının tüm dünyayı tehdit ettiğini açıklamıştır. Aliyev açıklamasında ayrıca, uzun yıllar terörizmin olumsuz sonuçlarından etkilenen Azerbaycan halkının Amerikan halkının yaşadığı acıyı çok iyi anladığını ve kendi ülkesinin terörizme karşı mücadelede Bush Yönetimi'ni sonuna kadar destekleyeceğini belirtmiştir. Bundan dolayı Azerbaycan, başta Dağlık Karabağ meselesi olmak üzere çoğu bölgesel meselede Bush'un desteğini almaya başlamıştır.

Azerbaycan'ın ABD'ye destek vermesi iki ülke ilişkilerinin gelişmesine ve ABD'nin Azerbaycan'a olan ilgisinin giderek artmasına sebep olmuştur. Öyle ki 2001 yılının Aralık ayında ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld Azerbaycan'a resmi bir ziyarette bulunmuş ve Haydar Aliyev ile ikili görüşmeler gerçekleştirmiştir. Bu görüşmeler esnasında "Özgürlüklere Destek Yasası'na 907 Sayılı Ek" Madde'nin yürürlüğünün durdurulmasıyla birlikte Azerbaycan-ABD ilişkilerinin daha üst seviyelere çıkacağı ve böylece ilişkilerin ekonomik alanda olduğu gibi askeri alanda da gelişeceği vurgulanmıştır (Memmedov, 2002: 148-149). Nitekim burada daha önce bahsedilen pragmatik Amerikan dış politikasının Bush dönemindeki ilk izleri görülmüştür.

Azerbaycan Hükümeti ABD'nin terörle mücadelesine katkı bağlamında kendi hava sahasını Amerikan uçaklarına açtığını tüm dünyaya ilan etmiştir. Azerbaycan ayrıca, Afganistan'da yürütülen terörle mücadele kapsamında NATO öncülüğünde kurulmuş olup amacı güvenliği sağlamak ve insani yardımlar gerçekleştirmek olan "International Security Assistance Force (ISAF)" adlı örgüte asker göndererek destek vermiştir. Bu bağlamda Aliyev Yönetimi, terörle mücadele kapsamında ABD'nin yanında olduğunu tüm dünyaya göstermeye çalışmıştır. Karşılığında ise Azerbaycan'a resmi yardımların yapılabilmesi amacıyla 907 Sayılı Ek Madde'nin yürürlüğünün durdurulması için Bush Yönetimi tarafından ilk adımlar atılmıştır (Aslanlı, 2002: 61).

Bu durum üzerine Ermenistan Cumhurbaşkanı Robert Koçaryan tarafından George W. Bush'a gönderilen bir mektupta 907 Sayılı Ek Madde'nin yürürlükten kaldırılmasının Azerbaycan-Ermenistan ilişkilerini daha da bozacağı ve Dağlık Karabağ meselesinin çözümünü zorlaştıracağı ifade edilmiştir. Bunun akabinde ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell tarafından Kongre'ye gönderilen bir mektupta ise 907 Sayılı Ek Madde'nin yürürlüğünün durdurulması talep edilmiştir. Ayrıca mektupta Azerbaycan'ın ABD'ye destekte bulunduğu ve Azerbaycan'ın sınır güvenliğinin



sağlanması için bu ülkeye gerekli yardımların yapılması gerektiği vurgulanmıştır (İsmayılov, 2014: 84).

907 Sayılı Ek Madde'nin değiştirilmesine yönelik yasa tasarısı ilk olarak 2001 yılının Ekim ayında Senato'da onaylanmıştır. Daha sonra Kongre ve Temsilciler Meclisi tarafından ABD Başkanı'na Azerbaycan'a yardım yetkisi veren bu tasarının onaylanmasıyla birlikte 907 Sayılı Ek Madde'nin yürürlüğü durdurulmuştur. Akabinde 25 Ocak 2002 tarihinde Başkan George W. Bush tarafından da bu karar onaylanmıştır. Ayrıca 907 Sayılı Ek Madde'nin yürürlüğünün durdurulmasına ilişkin yasa tasarısında bu kararın Dağlık Karabağ meselesinin barışçıl çözümüne engel olmayacak biçimde uygulanacağı açıklanmıştır. Böylece Azerbaycan uzun bir sürecin ardından ABD'den resmi yardım alabilme olanağına kavuşmuştur. Ek olarak Hazar petrolünün taşınmasını öngören ve projesine devam edilen Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı'nın (BTC) tamamlanabilmesi için de bazı adımlar atılmaya başlanmıştır (Caferov ve Aslanlı, 2016: 5).

Bütün bu süreçte ABD tarafından atılan adımlar pragmatik dış politika anlayışının Güney Kafkasya'ya yönelik dış politikada etkisini gösterdiğini gözler önüne sermiştir. Terörle mücadelede destek alan Bush Yönetimi, Azerbaycan'a yönelik ekonomik ambargoları kaldırarak Aliyev Yönetimi'ni bir nevi ödüllendirmiştir. Dolayısıyla neoklasik realist anlayışın yansımalarının da görüldüğü bu süre zarfında, uluslararası sistemin, ülke içerisinde yaşanan iç gelişmelerin ve Bush'un karakteristik özelliklerinin Amerikan dış politikasının oluşumuna birlikte etki ettiği görülmüştür. Öyle ki ara değişkenlerin ve bağımsız değişkenin birleştirilmesiyle geliştirilen dış politika stratejileri bu durumun bir göstergesidir.

Çıkarları çerçevesinde dış politika stratejileri geliştiren Bush Yönetimi, Azerbaycan'ı ödüllendirirken mevcut uluslararası konjonktürü dikkate almak zorunda kalmıştır. Dolayısıyla terörizme karşı küresel çapta mücadele yürüten Amerikan Yönetimi, uluslararası sistemin (bağımsız değişken) mevcut şartlarını Bush'un yeni muhafazakâr yaklaşımı (ara değişken) ile birleştirerek dış politika çıktısına (bağımlı değişken) dönüştürmüştür. Ayrıca neoklasik realist teorinin savunduğu argümanların birebir uygulandığı bu süreçte realist teorinin dış politikanın oluşumunda iç ve dış faktörleri göz ardı eden argümanı da geçersiz kalmıştır.

### **2.1.2. Siyasi ve Askeri İlişkilerin Gelişim Sürecinde Bush Yönetimi'nin Üs Stratejisi**

11 Eylül saldırılarının ardından ABD-Azerbaycan ilişkilerinde başlayan yeni süreç ambargoların kaldırılmasının yanı sıra siyasi ve askeri ilişkilerin gelişiminde de etkisini göstermiştir. Güney Kafkasya ülkeleriyle daha aktif bir diyalog sürecine giren Bush Yönetimi, bir yandan terörle mücadelede Azerbaycan'ın desteğini alırken diğer yandan da Azerbaycan Hükümeti ile siyasi ve askeri ilişkileri geliştirerek bölgede söz sahibi olma gayretini sürdürmüştür. Bush'un

bu pragmatik dış politika anlayışı ilk olarak bölgede devam eden Dağlık Karabağ meselesinin çözüm sürecinde etkisini göstermiştir.

Azerbaycan ve Ermenistan arasında yaşanan Dağlık Karabağ meselesinin çözümü için AGİT bünyesinde oluşturulan Minsk Grubu'nun eş başkanlığını yürüten ABD, George W. Bush döneminde de bu meselenin çözümü için girişimlerini sürdürmüştür. Bu bağlamda Bush, göreve geldikten sonra hem Azerbaycan hem Ermenistan devlet başkanlarına mektuplar yazarak Dağlık Karabağ meselesinin en yakın zamanda ortadan kalkacağına inandığını ifade etmiştir. Bush tarafından gönderilen mektup, kendisinin Dağlık Karabağ meselesiyle bir önceki Başkan Clinton'a oranla daha fazla ilgileceğini kanıtlar nitelikte olmuştur (Aslanlı, 2001: 424-425).

2001 yılının Mart ayında ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell Azerbaycan Devlet Başkanı Haydar Aliyev'i ve Ermenistan Devlet Başkanı Robert Koçaryan'ı ABD'nin Florida eyaletindeki Key West kentine davet etmiştir (Lütem, 2001: 133). Bu kapsamda iki taraf Nisan ayında Dağlık Karabağ meselesine çözüm arayışı için bir araya gelmiştir. Key West Görüşmeleri'ne AGİT-Minsk Grubu'nun eş başkanları olan Rusya ve Fransa da katılmıştır. Dışişleri Bakanı Powell aracılığıyla gerçekleştirilen görüşmelerde daha önce taraflar arasında Paris'te yapılan görüşmeler esas alınmıştır. Görüşmelerin ardından AGİT-Minsk Grubu'nun yayınladığı bildiriye Dağlık Karabağ meselesinin çözümü için önemli mesafenin kat edildiği ve bir sonraki görüşmelerin Haziran ayında Cenevre'de gerçekleştirileceği açıklanmış, ancak bahsedilen görüşme yaşanmamıştır (Guliyev, 2004: 223-224).

Ek olarak 9 Nisan 2001 tarihinde ABD Başkanı Bush, Ermenistan ve Azerbaycan liderleriyle buluşmuştur. İlimli bir havada gerçekleştirilen görüşmelerde Bush, her iki ülkenin barış için gerçekleştirdiği çabayı desteklediğini vurgulamış, hatta Koçaryan ve Aliyev'e barış içerisinde kalmaları ve görüş farklılıklarını birlikte aşmaları hususunda telkinde bulunmuştur. Beyaz Saray temsilcileri de her iki tarafın Florida'da gerçekleştirilen Key West Görüşmeleri'nde ciddi adımlar attıklarını vurgulamışlardır (Beyaz Saray Karabağ'dan Memnun Kaldı, 2001: 10).

Bu süreçten sonra ABD'nin Azerbaycan ile olan temasları artarak devam etmiştir. Bir yandan terörle mücadelede Azerbaycan'ın desteğini alan Bush Yönetimi bir yandan da proaktif dış politika stratejisi kapsamında Bakü ile karşılıklı resmi temaslarını sürdürmüştür. 2003 yılında Azerbaycan'da yaşanan iktidar değişikliğinin ardından artarak devam eden ilişkiler ikili iş birliğinin sürdürülmesi için uygun bir zemin oluşturmuştur.

Haydar Aliyev'in ardından iktidarı devralan İlham Aliyev, 2003 yılı itibarıyla Azerbaycan'ın yeni Devlet Başkanı olmuştur. ABD Dışişleri Bakanı Yardımcısı seçimlerin ardından İlham Aliyev'i arayarak tebrik etmiş ve bunun akabinde Dışişleri Bakanı Colin Powell Azerbaycan'a resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyaret İlham Aliyev'in Beyaz Saray tarafından

desteklendiğine bir kanıt oluşturmuştur. Dolayısıyla bu dönemde de Azerbaycan, Güney Kafkasya Bölgesi'nde terörle mücadele kapsamında Bush Yönetimi ile iş birliğini sürdürmüştür. Aynı zamanda, NATO kapsamında oluşturulan “Barış İçin Ortaklık” projesine katılımlarını sürdürmüştür (Macfarlane, 2004: 456).

Gelişen bu iş birliği ortamında 2003 yılının Aralık ayında ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld Azerbaycan'a resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Rumsfeld bu ziyareti esnasında ABD'nin Azerbaycan'da askeri üs edinmek istediğini ilk kez resmi ağızdan ifade etmiştir. Ancak bu söylem hem İran hem de Rusya tarafından ağır eleştirilere maruz kalmıştır. Bunun akabinde 2004 yılında Rusya'ya bir ziyaret gerçekleştiren İlham Aliyev, ABD'nin üs kurma girişimleri yönünde ortaya çıkan haberleri yalanlamıştır. Ancak Azerbaycan'ın dış politika danışmanı Vefa Guluzade ise Haydar Aliyev döneminde ABD'ye Azerbaycan topraklarında asker bulundurma sözünün verildiğini ilan etmiştir (Uzun, 2007: 119).

ABD'nin Azerbaycan topraklarında üs kurmaya yönelik girişimlerinin en önemli kanıtı ABD'de üst düzey kişiler tarafından yapılan açıklamalar olmuştur. Nitekim ABD'nin üs kurma girişimi olduğu iddiaları yalanlansa da bütün bu girişimler Rusya'nın vermiş olduğu tepkiyi azaltmamıştır. 2004 yılının Mart ayında Amerikan dış politika yetkilisi Charles Wald Azerbaycan'da askeri üs planları olmadığını açıklamıştır. Akabinde Azerbaycan Savunma Bakanı Sefer Ebiyev 2004 yılının ilkbaharında ABD'ye bir ziyaret gerçekleştirirken, ABD Dışişleri Bakanı Richard Armitage ise Güney Kafkasya'ya bir ziyarette bulunmuştur. Ebiyev'in ziyareti esnasında ülkedeki askeri kurumların hemen hemen hepsini ziyaret etmesi iki ülke arasında askeri iş birliğinin arttığını kanıtlar niteliktedir (Caferov ve Aslanlı, 2016: 6).

ABD Dışişleri Bakanı Richard Armitage'in Güney Kafkasya ülkelerini ziyareti esnasında 2005 yılı için Güney Kafkasya ülkelerine yapılacak yardımlarda Ermenistan'a Azerbaycan'a göre daha az askeri yardım yapılacağını açıklaması muhtemel bir savaşta ABD'nin Azerbaycan'ın yanında olacağı yorumlarını gündeme getirmiştir. ABD'nin Silahlı Kuvvetler Komutanı James Jones, 2005 yılında Kafkasya'yı askeri bakımdan en çok önem verilen bölge olarak ilan etmiştir. Jones, açıklamasında Güney Kafkasya'yı Orta Asya ve Afganistan arasındaki bir köprü olarak nitelendirirken, bölgenin gelecekte dünya petrol trafiğinin de en önemli geçiş noktası olacağını vurgulamıştır (Rozoff, 2010).

ABD'nin Irak'ta bir türlü istikrarı sağlayamaması ve İran'da söz sahibi olamaması, aynı zamanda Özbekistan'la yaşanan problemler Güney Kafkasya'da ABD'ye yönelik birtakım tepkilere sebep olmuştur. Bunun yanı sıra Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı'nın güvenliğini sağlamak isteyen ABD için bu gelişmeler hayal kırıklığı yaratmıştır. Böyle bir dönemde Azerbaycan Devlet Başkanı Aliyev, 2006 yılının Şubat ayında George W. Bush'un daveti üzerine ABD'ye ilk resmi ziyaretini gerçekleştirmiştir. Bu ziyaret kapsamında ikili ilişkilerin her alanda

geliştirilmesi ve stratejik iş birliğinin artırılması için önemli adımların atılacağı vurgulanmıştır (İsmayılov, 2014: 90).

Bunlara ek olarak, ABD'li yetkililer Azerbaycan'a yönelik resmi ziyaretlerini arttırmıştır. Bu ziyaretler kapsamında Rusya'nın saf dışı olduğu enerji güzergâhlarının oluşturulması için Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan arasında iş birliği süreci hızlandırılmak istenmiştir. NABUCCO ve Trans Hazar Boru Hattı projelerinin de bu resmi ziyaretler neticesinde ortaya çıktığı görülmüştür (Beşikçi, 2016: 248-249). Özet olarak siyasi ilişkilerde artan yakınlaşma süreci hem ABD'nin üs arayışlarının devam etmesine hem de çeşitli iş birliği süreçlerinin oluşturulmasına katkıda bulunmuştur.

Askeri iş birliği kapsamında Aliyev Yönetimi, ABD'nin Afganistan operasyonunda olduğu gibi Irak'a yönelik müdahalesine de yoğun destek vererek hava sahasını Amerikan uçaklarına açmıştır. Bu çerçevede 150 kişilik bir barış gücü Azerbaycan tarafından Irak'a gönderilmiştir. Ayrıca, terörle mücadele kapsamında gerçekleştirilen Irak Savaşı'nda ABD'ye destek veren ülkeler listesinin başında Azerbaycan yer almıştır (Ağacan, 2003: 88).

Azerbaycan'ın ABD'ye vermiş olduğu bu destek iki ülke arasındaki askeri ilişkilerin gelişmesine de katkıda bulunmuştur. Aliyev Yönetimi kendi hava sahasını Amerikan uçaklarına açarken Rusya'yla olan ilişkilerini bozmamaya da özen göstermiştir. 2005 yılı sonrasında ise iki ülke arasındaki askeri ilişkiler NATO kapsamında devam etmiş ve Azerbaycan bu tarihten sonra toprak sahasını NATO kuvvetlerine açmıştır (İsmayılov, 2014: 96).

Azerbaycan-NATO ilişkilerinin bu olumlu seyri devam ederken, 2008 yılı itibariyle Amerikan Hükümeti Azerbaycan'a yapılacak olan askeri yardımı 4.3 milyon dolar olarak belirlemiştir. Aynı zamanda Azerbaycan ordusunun NATO standartlarına göre geliştirilmesi için gerekli adımların atılması kararlaştırılmıştır. Ermeni lobisinin Kongre'ye ve Amerikan Hükümeti'ne yönelik baskılarına rağmen Bush Yönetimi Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü savunmaktan geri adım atmamıştır (Beşikçi, 2016: 249). Nitekim bu durumun en önemli sebebi ABD'nin pragmatik dış politika stratejisi kapsamında Azerbaycan'ı elinde tutma çabasıdır. Bu bağlamda Azerbaycan'ın sahip olduğu rezervlerden maksimum düzeyde faydalanmayı ve Azerbaycan topraklarında üs elde ederek bölgede daha güçlü duruma gelmeyi amaçlayan Bush Yönetimi, bu ülkeye yönelik desteğini sürdürmüştür.

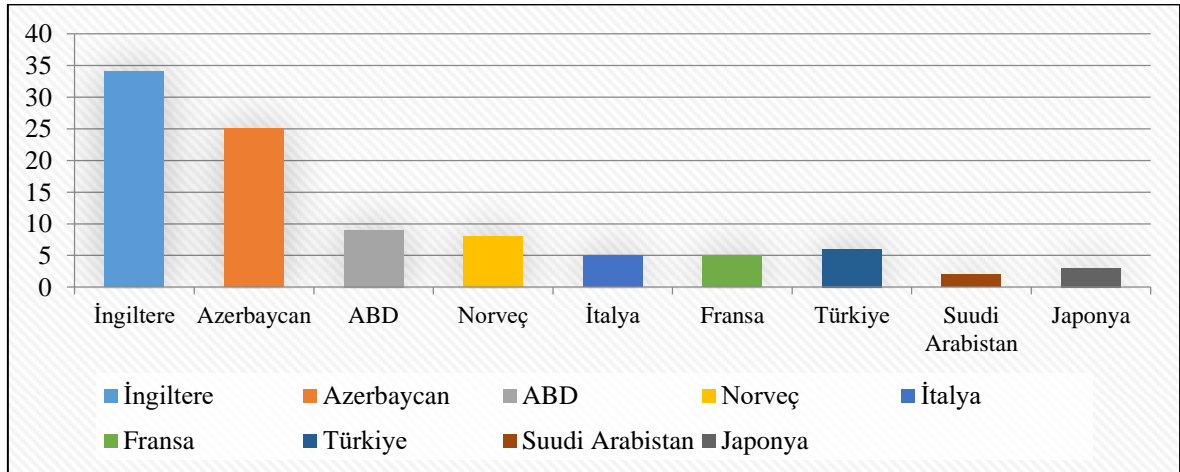
Sonuç itibariyle Bush'un Azerbaycan'a yönelik dış politikasıyla şekillenen ılımlı hava ikili ilişkilere olumlu anlamda tesir etmiştir. Yukarıda bahsedilen ambargoların kaldırılması süreci iki ülke arasında siyasi ve askeri ilişkilerin de hızla gelişmesine katkıda bulunmuştur. Öyle ki Güney Kafkasya'da yeni arayışlara yönelen ve üs stratejileri geliştiren ABD, pragmatik ve proaktif dış politika stratejilerini Aliyev Yönetimi'ne sağladığı ekonomik destek sürecinde de göstermiştir.

### 2.1.3. Ekonomik ve Ticari İlişkilerde Gelişim Süreci

Enerji gereksiniminin büyük çoğunluğunu petrolden karşılayan ABD, 11 Eylül öncesinde bu petrolün yarısını Basra Körfezi'nden ithal etmiş ve ülkenin rezerv yetersizliğinden dolayı yabancı petrollere olan bağımlılığı oldukça yüksek seviyede olmuştur. Bu yüzden 11 Eylül öncesinde Amerikan Yönetimi Hazar Bölgesi'ndeki petrol ve gaz rezervlerinin işletilmesi için bölgedeki Amerikan şirketlerine maddi destek vermiştir. Ayrıca Azerbaycan'da serbest piyasa ekonomisinin gelişimini destekleyen Clinton Yönetimi, Soğuk Savaş sonrası dönemde Azerbaycan ile olan ticaret hacmini arttırmayı hedeflemiştir. Nitekim Amerikan şirketlerinin Azerbaycan'da daha rahat bir ortamda çalışabilmesi için gerekli siyasi ve hukuki ortamın oluşturulmasını hedefleyen Amerikan Yönetimi, Azerbaycan petrolünün taşınması ile Basra Körfezi'ne olan bağımlılığı azaltmayı hedeflemiştir (Öke, 1999: 236).

11 Eylül saldırılarının ardından gerçekleştirilen Afganistan operasyonu, Bush Yönetimi'ne Güney Kafkasya'da yeni konuşlanma ve petrol boru hatlarını denetleme imkânı sunmuştur (Yıldızoğlu, 2002: 4). ABD'nin Güney Kafkasya politikasında önemli bir yeri olan Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı Projesi'nin (BTC) Bush döneminde sonlandırılmasıyla birlikte Güney Kafkasya ülkeleri arasındaki ekonomik ilişkilerin Amerikan çıkarlarına göre gelişimi desteklenmiştir. Azerbaycan ise BTC'yi desteklemek amacıyla "Sponsor Grup" adında bir ekip oluşturmuştur. İsmayılov (2014: 98)'a göre dokuz şirketten oluşan bu grubun üyeleri ABD, Azerbaycan, İngiltere, Fransa, Suudi Arabistan, Japonya, İtalya, Norveç ve Türkiye'ye ait şirketlerdir. Grafik 1'de de görüldüğü üzere projede ABD'ye ait Unocal BTC Pipeline Ltd. adlı şirket, İngiliz (%34.76) ve Azeri (%25.00) petrol şirketlerinin ardından üçüncü sırada ve %8.90 oranında pay sahibi olmuştur. Başkan Bush projeyi daha çok siyasi emelleri için desteklemiş ve proje 2005 yılında tamamlanabilmiştir.

**Grafik 1: BTC Projesinde Şirketlerin Pay Dağılımı (%)**



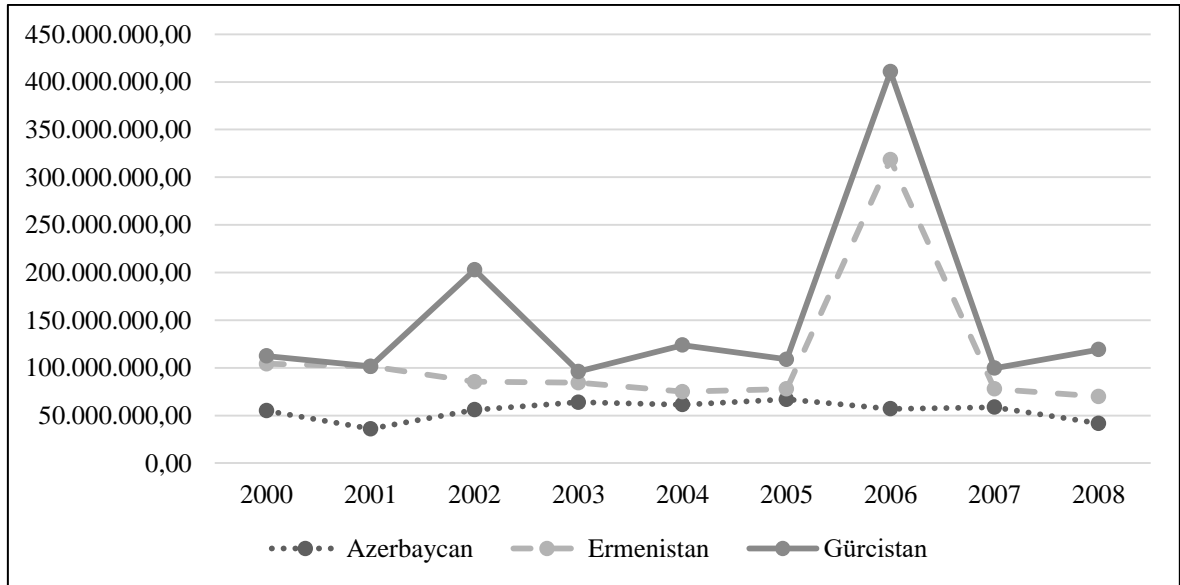
**Kaynak:** İsmayılov, 2014: 98

BTC'ye ekonomik nedenlerden çok stratejik hedeflerinden dolayı destek veren Washington, petrol boru hatlarını Kafkaslarda Rusya ile olan rekabeti kapsamında yorumlamış, işin mali kısmı arka planda tutulmuştur (Aras, 2001: 112). Dolayısıyla neoklasik realizm anlayışında vurgulanan bağımlı değişkenin (dış politika), bağımsız değişkene (uluslararası sistem) göre şekillendirilmesi süreci bu süreçte etkisini göstermiştir. Öyle ki Bush Yönetimi bölgesel çıkarları kapsamında uluslararası konjunktüre göre hareket etmiştir.

Petrol boru hatlarına desteğin yanı sıra Bush döneminde Azerbaycan ve ABD arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla Azerbaycan'a yönelik eğitim, güvenlik ve insani yardım projeleri uygulanmıştır. 907 Sayılı Ek Madde'nin yürürlüğünün durdurulmasının ardından ABD'nin Azerbaycan'a yönelik resmi yardım ve yatırımları hızla artış göstermiş, ancak 2005 yılının ardından Rusya ile yaşanan gergin süreç bu yardım ve yatırımların giderek durgunlaşma eğilimine girmesine sebep olmuştur (Hasanov, 2003: 56).

Ayrıca Azerbaycan'da tarım sektörünün gelişimine katkı sağlamak için bazı krediler verilerek ülkede bankacılık sisteminin geliştirilmesi hedeflenmiştir. ABD Tarım Bakanlığı Bush döneminde yaklaşık 96 tonluk erzak yardımını Azerbaycan'a göndermiştir. Bunun yanı sıra Bush döneminde çok sayıda Azeri öğrenci öğrenim görmek amacıyla burslu olarak ABD'ye gönderilmiştir. Eğitim alanında yapılan iş birliği kapsamında ABD'nin bazı eyaletlerinde yer alan okullar ile Azerbaycan'daki bazı okullar arasında Değişim Programı uygulanmış ve sosyal, insani projeler kapsamında Azerbaycan'a yoğun destek sunulmuştur. Azerbaycan'ın sosyal gelişimine yönelik kurulmuş olan Sermaye Fonu'na Bush Yönetimi mali desteklerde bulunmuştur (İsmaılov, 2014: 100-101).

**Grafik 2 : Oğul Bush Dönemi ABD'nin Güney Kafkasya'ya Yardımları**

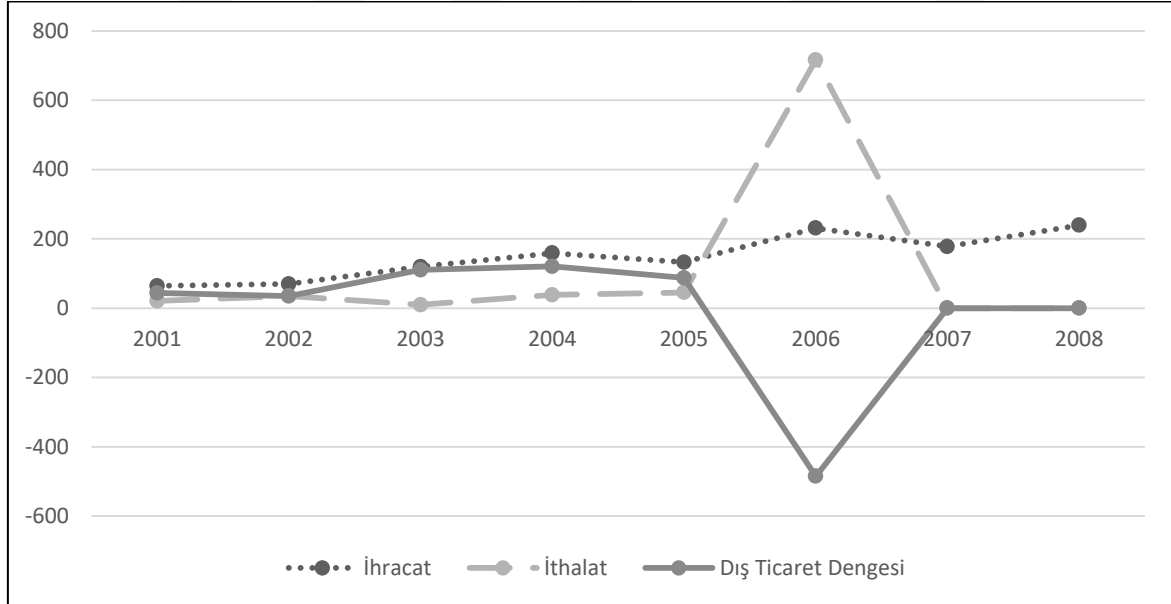


**Kaynak:** Data Query (t.y.), <https://explorer.usaid.gov/query>

ABD'nin George W. Bush döneminde Azerbaycan'a yapmış olduğu ekonomik yardımların yıllık olarak miktarı Grafik 2'de detaylı bir şekilde belirtilmiştir. Grafikten de anlaşılacağı üzere Amerikan yardımları özellikle 907 Sayılı Ek Madde'nin yürürlükten kaldırılmasının ardından hızla artış göstermiştir. Dolayısıyla 11 Eylül'e kadar ABD tarafından kısıtlı bir şekilde Azerbaycan'a sağlanan ekonomik yardımlar saldırıların ardından istikrarlı bir biçimde hızlandırılmıştır. Bu durum grafikte de görüldüğü üzere 2006 yılına kadar istikrarlı bir şekilde devam etmiş, sonrasında ise bir azalma süreci göstermiştir.

Ayrıca Grafik 2'ye bakıldığında Bush döneminde genel olarak ABD'nin Güney Kafkasya ülkelerine yapmış olduğu mali yardımlardan en az yararlanan ülkenin Azerbaycan olduğu görülmektedir. Bu durumun ortaya çıkışının birkaç sebebi sıralanabilir. Öncelikle Azerbaycan'ın ancak Özgürlüklere Destek Yasası'nın 907 Sayılı Ek Madde'sinin yürürlükten kaldırılmasının ardından resmi olarak Amerikan yardımlarından faydalanabilmesi bu durumun en temel sebebidir. Bununla birlikte Gürcistan'ın Soğuk Savaş Dönemi'nin ardından Amerikan yardımlarından en fazla pay alan ülke konumunda olması ve ABD'deki güçlü Ermeni lobisinin Ermenistan'a yapılan yardımların artışında etkin olması Azerbaycan'ı diğer ülkelere oranla geri planda bırakan diğer önemli faktörlerdir.

**Grafik 3 : Oğul Bush Dönemi ABD-Azerbaycan Dış Ticaret Dengesi**



**Kaynak:** Trade in Goods With Azerbaijan (t.y.), <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c4632.html>

Grafik 3'te Bush döneminde ABD'nin Azerbaycan'a yönelik yıllık ithalat ve ihracat miktarları ile oluşan dış ticaret dengesi gösterilmiştir. İki ülke arasındaki ticari ilişkilere bakıldığında oluşan dış ticaret dengesi genel olarak pozitiften negatife doğru giden bir süreç

göstermiştir. Yani her geçen yıl ABD'nin Azerbaycan'dan ithal ettiği ürün miktarında olan artış, ülkeye yönelik ihracatına oranla daha fazla artış göstermiştir. Dolayısıyla, 907 Sayılı Ek Madde'nin yürürlükten kaldırılmasıyla birlikte gelişen ekonomik ve ticari ilişkiler, ABD'nin Azerbaycan'a yönelik pragmatik dış politikasında olumlu sonuç göstermiştir.

## **2.2. Güney Kafkasya Politikasında Kilit Ülke: ABD-Gürcistan İlişkileri**

### **2.2.1. İkili İlişkilerde Rusya Faktörü**

Bush döneminde ABD'nin Güney Kafkasya'ya yönelik dış politikasında Azerbaycan'ın yanı sıra Gürcistan da gerek stratejik konumu gerekse bölgeye yönelik proaktif Amerikan dış politikasında oynayacağı kilit rolü bakımından ön plana çıkmıştır. Bahsedildiği üzere 11 Eylül sonrası ABD'nin bölgeye yönelik dış politikasında hem ülke içerisinde yaşanan gelişmeler hem de uluslararası konjonktürün önemli etkisi söz konusudur. Nitekim neoklasik realizm anlayışının temel prensiplerinin de yansımalarının görüldüğü bölgeye yönelik Amerikan dış politikasında Rusya faktörü bağımlı değişkenin (dış politika) oluşumunda önemli bir unsurdur.

11 Eylül sonrası ABD'nin küresel çapta güvenlik politikası kapsamında Orta Asya ve Kafkasya Bölgesi'ne yönelmesi Rusya ile olan ikili ilişkilerini de rekabet boyutuna taşımıştır. Kafkasya üzerinde giderek etkisi yükselen ABD, Gürcistan'a yönelik Rusya baskısına karşı aktif bir şekilde Gürcistan'ın yanında yer almış ve saldırıların hemen ardından Kodor'un bombalanması üzerine Rusya ile sorunlar yaşayan Gürcistan'a Bush Yönetimi tarafından yoğun destek sağlamıştır (Kasım, 2008: 132).

Saldırıların yıl dönümünde Bush Yönetimi tarafından Güney Kafkasya'da bazı adımlar atılmış ve bölgesel politikada birtakım ciddi adımlar gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda ABD, Afganistan'ın işgaliyle birlikte Özbekistan ve Kazakistan gibi Orta Asya ülkelerinde de askeri üsler edinmiştir. Bunun yanı sıra, Güney Kafkasya'da Amerikan askeri varlığının artırılması ve güvenlik temelli adımların atılabilmesi için bazı girişimlerde bulunulmuştur (Amerika'nın Vurulduğu Gün 11 Eylül, 2002: 1).

Bu girişimlerin başında Bush Doktrini kapsamında Orta Asya ve Kafkasya ülkelerinde askeri varlığını arttırmayı hedefleyen ABD'nin bölgedeki ülkelere siyasi ve ekonomik yardımlarını arttırması gelmiştir. Özellikle Güney Kafkasya ülkelerinin demokrasiye geçiş süreçlerinin hızlandırılması için yoğun gayret gösteren Bush Yönetimi, bölgede serbest ticaret uygulamalarının gerçekleştirilmesi ve demokrasi kültürünün yayılması ile bölgenin Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmayı hedeflemiştir (Torun, 2016: 72). Grafik 2'de de görüldüğü üzere ABD bu ülkelere ekonomik yardımlarını 11 Eylül sonrasında büyük ölçüde arttırmıştır.



Bush Yönetimi'nin terörle mücadele sürecine destek sağlayan Rusya, Afganistan Operasyonu'na Rus Anayasası gereği askeri kuvvet göndermemesine rağmen siyasi, ekonomik ve eğitim desteğini sunmuştur. Devlet Başkanı Vladimir Putin, "İslami Radikalizmi" ülkesinin güvenliği açısından da büyük bir tehdit olarak nitelendirmiş ve ABD'ye yoğun destek vermiştir. Fakat bu yakınlaşma çok uzun nitelikli olmamış ve Kafkasya'daki Amerikan askeri varlığına başlangıçta tepki vermeyen Rusya, 2003 yılında Irak'ın işgal edilmesi, Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'da yaşanan renkli devrimlerin ardından bu tavrını değiştirmiştir. Çünkü Orta Asya ve Kafkasya'da yaşanan istikrarsızlığın nedeni olarak Amerikan askerinin varlığı gösterilmiştir (Weitz, 2006: 158).

2004 yılında Rusya'da yeniden Devlet Başkanı seçilen Vladimir Putin, bu tarihten sonra özellikle AB ülkeleri ile yakınlaşma eğiliminde olmuştur. ABD'nin Ortadoğu'daki operasyonlarına tepki veren Almanya ve Fransa gibi ülkeler de Putin yönetimiyle yakın ilişkiler geliştirmiştir. Irak'ın işgalini savunan ABD ve İngiltere'ye karşılık; Rusya, Fransa ve Almanya çok kutuplu bir dünya düzeni anlayışını savunmuşlardır. Örneğin, Afganistan Operasyonu'nun ardından ABD'nin Orta Asya'daki üslerini boşaltmaması üzerine Rusya, bölgedeki askeri varlığını arttırmıştır.

Rusya'nın bu tür eylemlere yönelmesinde bölge ülkelerinin Afganistan ve Irak müdahaleleri sonrası ABD'yi destekleyen politikalarından vazgeçmeleri de etkili olmuştur. Bunun yanı sıra Batı yanlısı bir dış politika stratejisi benimseyen Gürcistan ise Rusya'nın baskıları ve yaptırımlarına maruz kalmıştır. Rusya, Gürcistan'a vermiş olduğu doğal gaz fiyatlarına zamlar yapmış ve Gürcü vatandaşların vize başvurularına da ambargo uygulanmıştır. Özellikle yüzlerce Gürcü vatandaşın göçmen kanununa aykırı davranıldığı gerekçesiyle Rusya tarafından sınır dışı edilmiştir (Torun, 2016: 86-87).

Rusya'nın ABD ile olan ilişkilerinin bozulmasında Afganistan ve Irak müdahaleleri sonrası Bush Yönetimi'nin bölgede askeri varlığını sürdürmesinin yanı sıra Kırgızistan, Gürcistan ve Ukrayna gibi ülkelerde yaşanan Batı yanlısı devrimlere yoğun destek verilmesi etkili olmuştur. Bu kapsamda Rusya hem bölgedeki Batı yanlısı hükümetlere yönelik ambargolara devam etmiş hem de yakın çevresiyle daha çok yakınlaşma eğiliminde olmuştur. ABD'nin eski SSCB topraklarında yaşanan renkli devrimler sonrası bölgede siyasi bir etkinlik elde etmesi de Putin yönetiminin iç politikada daha otoriter bir konuma yönelmesinde etkili olmuştur (Breslauer, 2009: 373).

ABD ve Rusya arasında yaşanan bu rekabet süreci Bush Yönetimi'nin Gürcistan'a yönelik dış politikasında daha aktif bir rol üstlenmesine etki etmiştir. Bu süreçte ABD'nin Gürcistan'a yönelik yardımlarını arttırmasının ve bölgede askeri varlığını sürdürmesinin yanı sıra iç siyasette de birtakım müdahalelere öncülük ettiği görülmüştür. Bahsedilen müdahale Gürcistan'da 2003 yılında yaşanan Gül Devrimi ve akabinde Batı yanlısı Saakaşvili'nin iktidara geliş sürecidir.

## 2.2.2. Gül Devrimi'nin Bilinmeyen Arka Planı: Saakaşvili'nin İktidara Gelişi ve Sonrası

Gürcistan Devlet Başkanı Eduard Şevardnadze'nin 1995 yılında ABD'ye resmi ziyareti sonrası ivme kazanan ABD-Gürcistan ilişkileri, Şevardnadze'ye yönelik aynı yıl gerçekleştirilen suikast girişiminin arkasında Rusya'nın olduğunun anlaşılması üzerine artarak devam etmiştir. Bunun yanı sıra Gürcistan'da yaşanan etnik sorunların çözümünde ABD'den destek almayı hedefleyen Şevardnadze, Amerikan petrol şirketlerinin Hazar enerji kaynaklarının taşınmasına ve işletilmesine yönelik projelere katılmasıyla Gürcistan'ın güvenliğinin de sağlanacağını düşünmüştür (Hasanoğlu ve Cemilli, 2006: 116-117). 2000 yılında Rusya Devlet Başkanı Putin'in Yeni Güvenlik Doktrini'ni kabul etmesinin ardından ise ABD'nin Gürcistan'a yönelik desteği yeni bir boyuta taşınmıştır (Cemilli, 2007: 124).

11 Eylül'ün ardından Gürcistan'ın Pankisi Vadisi'nde terörist grupların bulunduğu gerekçesiyle Rusya'nın bölgeye yönelik askeri operasyon hazırlığına yönelmesi ABD'nin Gürcistan'a siyasi ve askeri desteğini arttırmasına sebep olmuştur. Birçok uzman askerini bölgeye gönderen Bush Yönetimi, böylece Gürcü askerlerinin eğitilmesine katkıda bulunmayı hedeflemiştir. Pankisi Vadisi sorunu Tiflis'e gönderilen 200 Amerikan askerinin yardımlarıyla çözülmeye çalışılmıştır (Shantadze, 2006: 78).

Gürcistan'a yönelik ABD desteği Gül Devrimi'nden önce en üst seviyelere ulaşmıştır. Bush Yönetimi, Gürcistan'da yapılacak olan 2003 yılı başkanlık seçimlerinden önce Gürcistan'daki sivil toplum kuruluşları ve seçim kurullarının geliştirilmesi için yoğun destek sağlamıştır. ABD'nin önemli kuruluşları olan Uluslararası Cumhuriyet Enstitüsü (IRI) ve Ulusal Demokrasi Enstitüsü (NDI) Gürcistan'da adil ve demokratik bir seçimin yapılması için önemli çalışmalarda bulunmuştur. Ayrıca, ABD'nin seçim uzmanları Gürcistan'da başarılı bir seçimin yapılması için eğitim desteğinde bulunmuştur. Diğer taraftan dönemin Gürcistan'daki ABD büyükelçisi Richard Miles ve ABD'li bir finans spekülâtörü olan George Soros, 2003 yılındaki seçimlerde önemli rol oynamışlardır. Bu iki isim Gürcistan'da Şevardnadze'ye yönelik muhalefete her türlü desteği sağlayarak devrimin gerçekleştirilmesine önemli etki etmişlerdir (Bişkin, 2010: 133-134).

1992 yılında Gürcistan'da büyük umutlarla Devlet Başkanı seçilen Eduard Şevardnadze 2003 yılının Kasım ayında yapılan başkanlık seçimlerinde usulsüzlük yapıldığı gerekçesiyle çıkan protesto gösterilerinin ardından istifa etmek zorunda kalmıştır. Gürcistan siyasi tarihinde "Gül Devrimi" ya da "Kadife Devrim" olarak adlandırılan bu halk hareketinin ardından 2004 yılının Ocak ayında tekrar yapılan başkanlık seçimlerini kazanan Mihail Saakaşvili ülkenin yeni lideri olmuştur. Nitekim Gül Devrimi bir önceki bölümde bahsedilen ABD-Rusya rekabeti sonucu gerçekleşmiştir.

Gül Devrimi'nin öncesinde Eduard Şevardnadze'nin dış politikada Rus yanlısı olmasına rağmen Batı ile yakın ilişkiler kurması Rusya'da bir tedirginlik oluşturmuştur. Bu kapsamda Rusya, Gürcistan'ın yaşadığı etnik problemler karşısında ayrılıkçı hareketleri desteklerken, ABD Gürcistan'ı kontrol altına alabilmek için Batı yanlısı Saakaşvili'yi desteklemiştir. Ayrıca, Gürcistan'a ekonomik yardımlarını arttıran Bush Yönetimi tarafından ülkeye 2004 yılında toplam 166 milyon dolarlık bir mali destek sağlanmış ve "Millenium Challenge Account (MCA)" adlı bir yardım fonu aracılığıyla ekonomik yardımlar gönderilmiştir. Saakaşvili Yönetimi tarafından bu destek karşılığında 2004 yılının sonbaharında Afganistan'a asker gönderilerek terörle mücadele sürecinde ABD'ye sembolik destek verilmiştir (Nichol, 2009a).

İlişkilerin geliştiği bu süreçte 2005 yılının Mayıs ayında ABD Başkanı Bush tarafından Gürcistan'a resmi bir ziyaret gerçekleştirilmiştir. Rusya ile ilişkilerin gerginleştiği bir dönemde yapılan bu ziyaret Saakaşvili tarafından "siyasi bir zafer" olarak adlandırılmış, Bush Yönetimi tarafından Gürcistan "özgürlüğün işaretçisi" olarak nitelendirilmiştir. Bu bağlamda Gürcistan'ın Kafkasya'ya ve tüm dünya devletlerine iyi bir örnek olduğunu vurgulayan Bush, Saakaşvili'ye açıkça destek verdiğini ilan etmiş ve Gül Devrimi'nin arka planında ABD'nin etkisi olduğu izlenimini vermiştir (Torun, 2016: 102).

Saakaşvili iktidarını açıkça desteklediğini savunan Bush Yönetimi, Gürcistan'ın NATO üyeliği için de bazı önemli adımlarda bulunmuştur. ABD tarafından Gürcistan'ın NATO'ya üyelik sürecine en çok destek veren ülke olarak, 2007 yılında NATO Özgürlük Konsolidasyon Yasası imzalanmıştır. Bu kapsamda hem Ukrayna hem de Gürcistan NATO'nun Ortaklık Eylem Planı'na dâhil edilmek istenmiştir. Ayrıca ABD'li bazı senatörler NATO'nun Üyelik Eylem Planı (MAP) kapsamına Gürcistan'ın dâhil edilebilmesi için Bush Yönetimi tarafından siyasi destek verilmesi gerektiğini ve bunun Amerikan dış politikasının en önemli sorumluluklarından biri olduğunu savunmuşlardır (Bişkin, 2010: 134-135).

Ek olarak Gürcistan'ın sınır güvenliğinin ve deniz güvenliğinin sağlanması, Gürcistan Sahil Güvenliği'nin geliştirilmesi ve uluslararası suçlarla mücadelesine yardımcı olunmasına yönelik Saakaşvili Yönetimi'ne ekonomik destek sağlanmıştır. "Eğit-Donat Programı" kapsamında ABD tarafından desteklenen Gürcü birlikleri Irak'taki operasyona katkı sunulması için "Sürdürülebilirlik ve İstikrar Programı" adı altında eğitilmiştir (Welt, 2019).

ABD'de eğitim gören Mihail Saakaşvili Rusya'nın tehdit ve baskılarının güçlü bir ülkenin yardımıyla savuşturulabileceği düşüncesiyle Gürcistan'ı ABD'ye ve Batı'ya daha çok yanaştırmıştır. Ekonomik bakımdan 2000'li yılların başında zorlu yıllar geçiren Gürcistan, Saakaşvili döneminde ABD'nin yardım ettiği ülkeler arasında kişi başına oranlama yapıldığında en çok destek alan üçüncü ülke konumuna yükselmiştir. Ayrıca Gürcistan'a Saakaşvili döneminde en

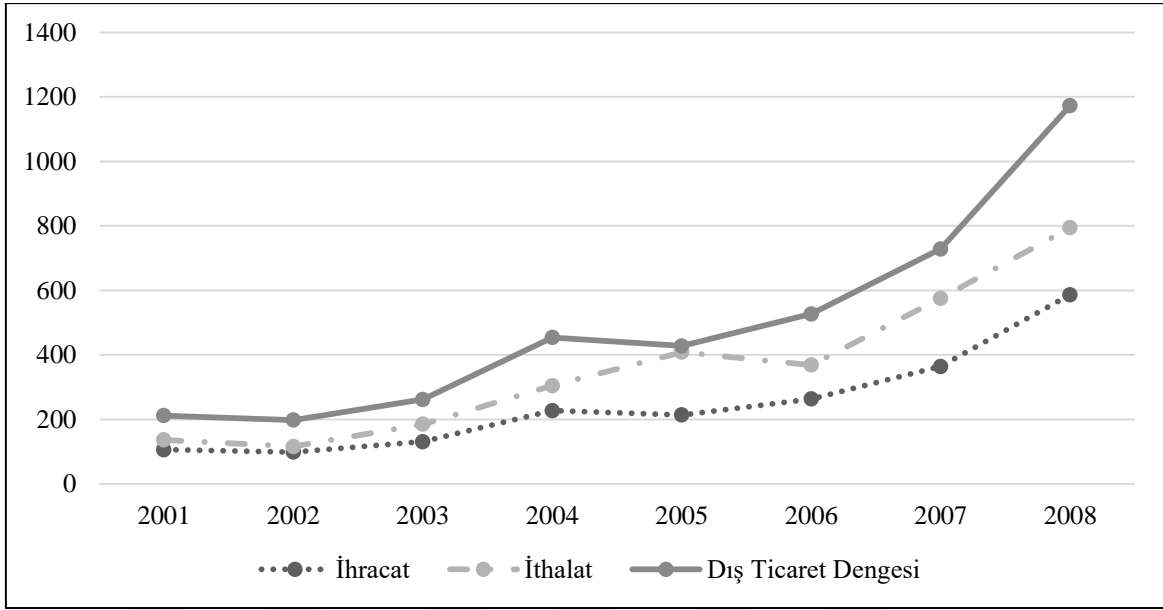
fazla sermaye akışı sağlayan ülke de ABD olmuştur. Nitekim ABD'nin tüm bu yardım ve yatırımları bölgedeki çıkarları kapsamında gelişmiştir (Atasir, 2003: 76-77).

ABD'nin Bush döneminde Gürcistan'a yönelik ekonomik yardımları Grafik 2'de de görüldüğü üzere diğer Güney Kafkasya ülkelerine oranla çok daha fazla olmuştur. Soğuk Savaş Dönemi'nin sona ermesiyle birlikte Amerikan yardımlarının giderek arttığı Gürcistan, ABD'nin pragmatik dış politika stratejileri kapsamında Saakaşvili iktidarında da bu yardımlardan faydalanmıştır. Nitekim Saakaşvili Yönetimi'nin Batı'ya yakın konumu ve Rusya'ya karşı ABD'nin desteğini alma çabalarına yönelmesi bu ekonomik desteğin giderek artmasında en temel faktörlerdir. Ayrıca Bush Yönetimi'nin proaktif dış politika stratejisi hem ekonomisi zayıf olan Gürcistan'ı ayakta tutabilmeye hem de Rusya'ya olan bağımlılıktan ülkeyi kurtararak ülke üzerinde kendi hâkimiyetini sürdürebilmeye yönelik uygulanmıştır.

ABD ve Gürcistan arasında bir diğer önemli gelişme Gürcistan'ın doğal gaz tedariki hususunda yaşanmıştır. Doğal gaz ithalatı için 2004 yılında İran ile bir anlaşma yapan Gürcistan, ABD'nin tepkisiyle karşılaşmıştır. Nitekim dönemin Tiflis'teki ABD Büyükelçisi John Teft böyle bir anlaşmanın kabul edilemez olduğunu belirtmiştir. Bu durum üzerine Gürcistan Başbakanı Zurab Nogaideli'nin 2006 yılında ABD'ye gidişi İran doğal gazı için Washington'ı ikna çabası olarak nitelendirilmiştir. Son olarak Rusya ile bu anlamda el sıkışan Gürcistan'ın ABD-İran ilişkileri arasında sıkıştığı görülmüştür (Tiflis'in Gaz Manevraları, 2007: 10).

Grafik 2'de de görüldüğü üzere Gül Devrimi'nin ardından Bush Yönetimi tarafından Gürcistan'a sağlanan ekonomik yardımlar genel olarak istikrarlı bir biçimde artmıştır. Ancak 2006 yılının ardından ABD'nin bölgede geri planda kalmasına sebep olan birtakım gelişmeler yaşanmış ve bu durum 2007 yılında Gürcistan'a yapılan ekonomik yardımların miktarına grafikte de görüldüğü biçimde yansımıştır. Özellikle Rusya ile yaşanan gergin süreç, Gürcistan-Rusya ilişkilerindeki bozulma ve ABD'nin Irak ve Afganistan operasyonları neticesindeki durumu bu yardım sürecini bir süre sekteye uğratmıştır.

**Grafik 4: Oğul Bush Dönemi ABD-Gürcistan Dış Ticaret Dengesi**



**Kaynak:** Trade in Goods With Georgia (t.y.), <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c4633.html>

Grafik 4'te Bush döneminde ABD'nin Gürcistan'a yönelik yıllık ithalat ve ihracat miktarları ile oluşan dış ticaret dengesi gösterilmiştir. Grafikteki verilere bakıldığında ABD'nin Gürcistan'a yönelik ihracatının genel olarak artış gösterdiği, ithalatının ise artış göstermekle birlikte istikrarsız bir süreç geçirdiği görülmektedir. İki ülke arasında yaşanan siyasi ilişkilerin gelişim süreci, görüldüğü üzere ticari ilişkilere de olumlu yansımıştır. Özellikle Gül Devrimi'nin ardından Batı yanlısı Saakaşvili'nin iktidara gelişi ticari ilişkilerin seyrini de bir hayli olumlu etkilemiştir.

Özet olarak, Rusya-ABD rekabetinin yoğun olarak yaşandığı Gürcistan'a yönelik 11 Eylül sonrası süreçte Bush Yönetimi tarafından önemli destek sağlanmış ve iki ülke arasındaki ticari ilişkiler de bu durumdan olumlu etkilenmiştir. ABD'nin proaktif Güney Kafkasya politikası kapsamında bölgesel çıkarlarını gözeterek destek sunduğu Saakaşvili Yönetimi, uzun yıllar boyunca ABD'nin somut yardımlarından faydalanmıştır. Fakat 2008 yılında yaşanan beş günlük Rusya-Gürcistan Savaşı bu somut desteği önemli ölçüde ortadan kaldıran ve ikili ilişkilere bir kırılma noktası olan en önemli gelişme olmuştur.

### **2.2.3. İlişkilerde Duraklama Dönemi: Rusya-Gürcistan Savaşı ve ABD'nin Rolü**

ABD ve Rusya arasında yaşanan terörizmle mücadelede iş birliği süreci Gürcistan'da gerçekleşen Gül Devrimi'nin ardından sona ermeye başlamıştır. Çünkü Saakaşvili'nin iktidara gelmesinin ardından Gürcistan büyük ölçüde Rusya karşıtı politikalar izleyerek Batı'ya ve özellikle de ABD'ye yakınlaşmıştır. 2004 yılının Ocak ayında göreve başlayan Saakaşvili Yönetimi ilk

olarak Gürcistan'ın ayrılıkçı bölgeleri olan Acaristan, Güney Osetya ve Abhazya Bölgeleri'ndeki sorunları çözüme kavuşturmak istemiştir (Baycan, 2009: 96).

Rusya ile bir süre dengeli ilişkiler kurmaya çalışan Mihail Saakaşvili ilk iş olarak Rusya'dan yardım alarak Acaristan sorununu çözmeye çalışmıştır. Bu bağlamda Rusya'nın da desteğiyle bölgedeki ayrılıkçı hareketin lideri olan Aslan Aşaşidze'nin tasfiye edilmesinin ardından sorun çözülmüş, Saakaşvili Yönetimi Güney Osetya ve Abhazya sorunlarına yönelmiştir. Nitekim bu bölgelerdeki sorunların çözümü uluslararası örgütlere bırakılmak istenmemiştir (Yapıcı, 2007: 82).

Güney Osetya'da 2006 yılında yapılan referandumdan bağımsızlık kararının çıkması ve Abhazya ile Rusya'nın bu karara destek vermesinin ardından Gürcistan'ın bölge ile olan sorunları zirve noktaya ulaşmıştır. Aynı yılın Eylül ayında Gürcistan'ın 6 Rus subayını casusluk yaptıkları gerekçesiyle sınır dışı etmesi Rusya-Gürcistan ilişkilerini germiş, hatta ilişkiler kopma noktasına gelmiştir. Buna karşılık kış ortasında Gürcistan'ı doğal gaz tedarikinden mahrum bırakan Putin Yönetimi, ülkedeki tüm Gürcü çalışanları da sınır dışı etmiştir (Cornell vd., 2006: 6).

Ağustos Savaşı'nın hemen öncesinde Güney Osetya ve Abhazya'da birtakım önemli gelişmeler yaşanmıştır. ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice tarafından savaş öncesi Tiflis'e bir ziyaret gerçekleştirilmiş ve ziyaret esnasında Gürcü kuvvetleri Güney Osetya sınırlarına yönelmiştir. Rus uçaklarının bu duruma karşılık vermesiyle Gürcü hava sahası ihlal edilmiştir. Ayrıca Rusya'nın Abhazya ve Güney Osetya'daki Rus vatandaşlarının haklarını koruma gerekçesiyle "barış gücü" adı altında askeri varlığını arttırması üzerine Bush Yönetimi tarafından Gürcistan'a askeri destek sağlanmıştır. Temmuz ayının ortasından itibaren Gürcü ordusu ve yaklaşık 1000 Amerikan askeri ortak bir askeri tatbikat gerçekleştirmiştir. Gürcistan ve Güney Osetya yönetimlerinin birbirlerine yönelik suçlamaları taraflar arasındaki gerilimi arttırmış ve bu durum Ağustos ayında silahlı çatışmaya dönüşmüştür (Altınöglü, 2009).

Kosova'nın bağımsızlığının Batı ülkeleri tarafından tanınması, Güney Osetya ve Abhazya bölgeleri için bir emsal teşkil etmiştir. Bu durum üzerine Güney Osetya, Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Birliği (AB) ve Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) gibi çeşitli uluslararası örgütlere bağımsızlık talebinde bulunmuştur. Rusya'nın Güney Osetya'ya uyguladığı ambargoların kaldırılması ise Gürcistan Yönetimi'ni tedirgin etmiş ve Saakaşvili Yönetimi bölgedeki asker sayısını arttırmıştır. Aynı zamanda Gürcistan'ın NATO'ya üyelik taleplerine Rusya'nın verdiği tepki gerilimi daha da tırmandırmıştır. Öyle ki Rusya, Abhazya'daki vatandaşlarının haklarını koruyacağını ilan etmiş ve bölgedeki askeri varlığını "barış gücü" adı altında arttırmıştır. Bu durum karşısında Gürcistan'a destek veren Bush, Bükreş'te yapılan NATO Zirvesi'nde Gürcistan'ın üyeliğine değinmiş ve Saakaşvili'yi üyelik konusunda oldukça umutlandırmıştır (Erkan, 2016: 51).

Sonuç itibariyle 2008 Savaşı'na giden süreçte Bush Yönetimi'nin önemli rol oynadığından bahsetmek kaçınılmazdır. Savaş'a kadar olan süreçte Saakaşvili Yönetimi'ne sunulan Amerikan desteğinin ise Amerikan çıkarları bağlamında gerçekleştiğini görebilmek, savaş esnasında ve sonrasında ABD'nin tavrını anlamakla mümkün olacağından bu bölüm iki ayrı alt başlıkta incelenecektir. Özellikle Bush Yönetimi'nin Güney Kafkasya siyasetinin neoklasik realizmin esasları etrafında sürdürüldüğünü görmek bakımından da hem savaş sürecinden hem de sonraki süreçten bahsetmek yerinde olacaktır.

### **2.2.3.1. Beş Gün Savaşı: Bush Yönetimi'nin Sözde Destek Süreci**

Gürcü birliklerinin 7 Ağustos 2008 akşamı Güney Osetya'nın başkenti Şinvali'ye yönelik saldırılarının ardından, beş gün boyunca devam eden Rus-Gürcü Savaşı başlamıştır. Saldırıların ardından binlerce sivil hayatını kaybetmiş ve on binlerce insan Rusya'ya kaçmak zorunda kalmıştır. Güney Osetya'nın Gürcü ordusu tarafından kontrol altına alınmasının ardından Rusya, saldırı hazırlıklarını başlatmış ve binlerce asker ile birlikte 8 Ağustos günü Gürcistan üzerine harekete geçilmiştir. Öyle ki Rus Ordusu tarafından Gürcistan'ın tamamı hedef alınacak biçimde stratejik bölgeler vurulmuştur. Bunun üzerine Irak'ta bulunan kuvvetlerini Güney Osetya'ya yönlendirmek zorunda kalan Gürcistan, Türkiye'den de yardım talebinde bulunmuştur (Baycan, 2009: 100).

Rus güçlerinin Güney Osetya'da tamamen kontrolü ele geçirmesinin ardından savaşın ikinci cephesi olan Abhazy'a da çatışmalar yaşanmıştır. Saakaşvili Yönetimi Rusya'yı Gürcistan'ı yok saymakla suçlarken, Rusya Gürcistan'ı soykırım yapmakla suçlamıştır. Savaş devam ederken ABD'den de bir grup heyet Bush Yönetimi tarafından Gürcistan'a gönderilmiştir.

Bu durum üzerine Rusya, ABD'nin Gürcistan'ı silahlandığını ve kendisine karşı kışkırttığını savunmuştur. Bu sebeple Bush ile bir telefon görüşmesi gerçekleştiren Putin, krizin tek çözüm yolunun Gürcü kuvvetlerinin Güney Osetya'dan çekilmesi olduğunu ifade etmiştir. Akabinde 10 Ağustos 2008 günü BM Güvenlik Konseyi Rusya Devlet Başkanı Medvedev'in talebiyle toplanmıştır. Bu toplantıda ABD'nin Rusya'ya ateşkes çağrısında bulunmasına rağmen Rusya bu isteği reddetmiştir. Ayrıca ABD Dışişleri Bakanı Rice, Gürcistan'a yönelik saldırıların kabul edilemez nitelikte olduğunu belirtirken, Rusya'yı SSCB gibi davranmakla suçlamıştır. ABD'nin BM Elçisi Rusya'nın Güney Osetya'daki sivilleri korumaya yönelik davrandığı yönündeki iddiaları yalanlarken, ABD Başkan adayı John McCain ise yaptığı açıklamalarla Rusya'ya karşı sert söylemlerde bulunmuştur (Hafkin, 2010: 227-228).

Başkan Bush 12 Ağustos 2008 günü bir açıklama yaparak Rusya'nın bağımsız bir ülkeyi işgal ettiğini ve demokratik yollarla seçilen Gürcü Yönetimi'nin tehditlere maruz kaldığını belirtmiştir. 21. Yüzyıl'da böyle bir işgalin kabul edilemez bir şey olduğunu vurgulayan Bush,

Rusya'ya geri çekilmesi için çağrılarda bulunmuştur. ABD'nin bölgeye ilk yardım gemisi ise 14 Ağustos'ta Gürcistan'a ulaşmıştır. Daha sonra ABD ve Rusya'nın ateşkes için anlaşmaya varması üzerine Abhazya ve Güney Osetya Devlet Başkanları Rusya'ya giderek ateşkes bildirgesini imzalamışlardır. 15 Ağustos tarihinde ABD Dışişleri Bakanı ile tekrar bir görüşme yapan Saakaşvili, bu görüşmenin ardından ateşkes bildirgesini imzalamıştır. Son olarak 16 Ağustos günü Gürcistan'a yardım için harekete geçen iki Amerikan gemisi Montrö Sözleşmesi'ne aykırı biçimde tonaj sınırını aştıkları gerekçesiyle Karadeniz'den geçirilmemiştir. Dolayısıyla bu savaş Rusya'nın ABD'nin önemli bir ortağı olan Gürcistan'a rahatça girebileceğini ve ABD'nin Rus güçlerini durduracak önemli araçlardan yoksun olduğunu ortaya koymuştur (Khalifazadeh, 2014a).

Özet olarak, Bush'un başlatmış olduğu Afganistan ve Irak operasyonlarının başarısızlıkla sonuçlanması, 2008 yılının Kasım'ında ABD'de yapılacak olan seçimler, NATO ve AB'nin savaşa çok fazla dâhil olmak istememesi, Karadeniz'den geçecek olan yardım gemileri için Montrö Sözleşmesi'ndeki kısıtlamalar, ABD ve Rusya'nın karşı karşıya gelecekleri bir ortam oluşturmak istemeyişi ve savaşın kısa sürede tamamlanması ABD'nin savaşa yönelik bir politika geliştirmemesinde etkili olmuştur.

Savaş boyunca ortaya çıkan bu tür engeller ve ABD'nin bölgede somut bir adım atamamasından dolayı Bush Yönetimi'nin Gürcistan'a yönelik destek süreci sadece sözde kalmıştır. Bu durum ABD'nin Saakaşvili Yönetimi'ne olan desteğinin Amerikan çıkarlarını önceleyen dış politika stratejileriyle sınırlı kaldığını bir kez daha gözler önüne sermiştir. Nitekim bu durum sadece savaş süreciyle sınırlı kalmamış, savaşın ardından da Amerikan Yönetimi'nin sergilediği tavırlarda kendisini göstermiştir. Bu sebeple Rusya-Gürcistan Savaşı'nın sona ermesinin ardından yaşanan süreçten bahsetmek, ABD'nin bu tavrını daha iyi analiz etmek bakımından önemlidir.

### **2.2.3.2. Savaş Sonrası Süreç: ABD Çıkarlarının Gün Yüzüne Çıkışı**

Savaş esnasında gözle görülür bir destek sağlayamayan Bush Yönetimi'nin tavrı beş gün süren savaşın ardından çok da fazla bir değişikliğe uğramamıştır. Bazı ABD'li ve Gürcü uzmanlara göre Saakaşvili Yönetimi ABD'ye fazla güvenerek Güney Osetya'da Rusya'nın oyununa gelmiştir. Rus yetkililere göre ise Gürcistan'ı Güney Osetya'ya yönelik saldırı için ABD ve Batı ülkeleri kışkırtmıştır (Krastev, 2008).

Hazar petrolünün dünya piyasalarına aktarılmasında Rusya'nın rolünü azaltmak isteyen ABD, bölgesel çıkarları gerekçesiyle Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü savunma stratejisinde bulunmuştur. Fakat Rus-Gürcü Savaşı bu çıkarları tehdit etmiş ve çıkarları tehdit edilen Bush Yönetimi kriz anında Gürcistan topraklarının işgaline karşı tepkilerde bulunmuştur. Öyle ki işgale sadece sözlü olarak tepki vermekle yetinilmiş ve fiili bir tepki gösterilmemiştir. Çelişkili bir



biçimde ABD tarafından, bir yandan Kosova'nın bağımsızlığına destek verilirken, diğer taraftan da Abhazy ve Güney Osetya'daki ayrılıkçı hareketlerin karşısında durulmuştur. Gürcistan'daki itibarı oldukça zedelenen Bush Yönetimi, bu itibarı yeniden sağlamak adına savaş sonrası bu ülkeye siyasi desteğini devam ettirmiştir. Tepki olarak da 2008 yılının Mayıs'ında Rusya ile imzalanan Nükleer İş Birliği Antlaşması aynı yılın Eylül ayında askıya alınmıştır (Torun, 2016: 112).

Rusya'nın savaşın akabinde geri çekilmeyi ağırdan alması ABD'nin birtakım sert tepkilerine neden olmuştur. Bu bağlamda açıklamalar yapan Bush, işgal edilen bölgelerin tekrar Gürcistan'a bağlanması için her türlü desteğin verileceğini vurgulamıştır. Öyle ki savaşın hemen ardından, 365 milyon dolarlık bir insani yardım ABD tarafından Gürcistan'a gönderilmiştir. Ayrıca ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice savaştan dolayı ekonomisi zedelenen Gürcistan'a 1 milyar dolarlık bir maddi yardım yapmayı hedeflediklerini vurgulamıştır. Böylece Bush Yönetimi Rusya'ya karşı Gürcistan'ın yanında olduğunu tüm dünyaya göstermiştir (Erkan, 2016: 52-53). Dolayısıyla pragmatik Amerikan dış politika stratejisi yardım sürecinin devam etmesinde etkili olmuştur.

Bu destek sürecine ek olarak Amerikan gemileri de NATO sancağı altında Karadeniz'e girebilmiştir. Bu durum Rusya'nın uluslararası ortamda çok fazla destekçisinin olmadığını göstermiştir. Aynı zamanda 26 Ağustos 2008 tarihinde Güney Osetya ve Abhazy'nın bağımsızlıklarının Rusya tarafından tanınması, ABD ve NATO'nun yoğun tepkilerine sebep olmuştur. Nitekim Rusya'nın bu kararı kınanmış, NATO Genel Sekreteri'nin Rusya'ya ziyaret planı iptal edilmiştir. Ancak Rusya, bu bölgelerin bağımsızlıklarını tanıma kararında geri adım atmamış ve bu bölgelerde elçilik bulunduracağını ilan etmiştir. Aynı dönemde Nikaragua'nın da Güney Osetya ve Abhazy'nın bağımsızlıklarını tanıması ABD'ye karşı gerçekleştirilen stratejilerin bir sonucu olmuştur (Kamalov, 2006: 91-92).

Böylece Güney Kafkasya'daki itibarı önemli ölçüde zedelenen ABD, savaş esnasında etkili olamamasına rağmen Balkanlar'a kurmayı planladığı füzelerle bölgeyi kontrol etmeyi amaçlamıştır. Ayrıca ABD'nin NATO bayrağı altında Karadeniz'de gemi bulundurabilmesi Bush Yönetimi için olumlu bir sonuç olmuştur (Kamalov, 2006: 93). Böylelikle daha önce bahsedilen proaktif dış politika stratejisini sürdürmek isteyen Amerikan Yönetimi için yeni bir fırsat doğmuştur.

Brüksel'de 3 Aralık 2008 günü gerçekleştirilen NATO Dışişleri Bakanları Toplantısı'nın ardından açıklamalarda bulunan ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice, Gürcistan'ın NATO'ya üyelik sürecinin desteklenmeye devam edileceğini belirtse de Rusya'nın tehditleri Ukrayna ve Gürcistan'ın üyelik durumunu belirsizleştirmiştir (ABD Geri Adım Attı, 2008: 5).

Son olarak Bush'un görevi devretmesinden kısa süre önce 2009 yılının Ocak ayında ABD-Gürcistan Stratejik Ortaklık Anlaşması yapılmıştır. ABD'nin Gürcistan'a yönelik desteği bu anlaşmayla birlikte sürdürülmüştür. Ayrıca Gürcistan'ın NATO'ya üyelik sürecinin diğer üye ülkeler tarafından da desteklendiği görülmüştür (Nichol, 2009b).

Evcioğlu (2008: 56-57)'na göre ABD, Gürcistan-Rusya Savaşı'nın ardından siyasi alanda önemli bir gerileme yaşamış ve Soğuk Savaş sonrası dünyada hâkim olan tek kutuplu dünya düzeni sona ermiştir. Nitekim beş günlük savaş esnasında ABD bünyesinde Soğuk Savaş Dönemi'ne dönülmesini isteyenlerin de olduğu görülmüştür. Buna karşılık savaşın ardından ABD ve Gürcistan arasında kurulan stratejik ortaklık sayesinde, ABD Yönetimi tarafından bölgede "sert güç" kullanılmasına karşı çıkmıştır. Ayrıca Gürcistan'ın Abhazya ve Güney Osetya'yla olan ilişkilerinde "yumuşak güç" politikasına yönelmesi desteklenmiştir (Welt, 2010).

Bush Yönetimi tarafından sürdürülen Neo-con anlayış (Yeni Muhafazakârlık) Obama dönemiyle birlikte büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Güç stratejisinde bahsedilen değişiklik de bu durumun bir nihai sonucudur. Obama döneminde Gürcistan'a yönelik uygulanan dış politika anlayışından sonraki bölümde bahsedileceği için burada detaylı analize girilmemiştir. Sonuç olarak vurgulamak gerekir ki ABD'nin Gürcistan-Rusya Savaşı'nın ardından, söylemlerini icraatlarından daha fazla ön plana çıkarması, bölgede pragmatik çıkarlarını gözeterek hareket ettiğini gözler önüne sermiştir. Nitekim Güney Kafkasya ülkelerinin dikkatinden kaçmayan bu durum bir sonraki Başkan Obama dönemindeki gelişmelerde daha net bir biçimde görülecektir.

### **2.3. Bush Yönetimi'nin Ermenistan Politikası**

#### **2.3.1. ABD-Rusya Rekabeti'nde Ermenistan**

Amerikan dış politikasında Ermenistan'ın önemli bir yer edinmesi, ülkenin jeopolitik konumundan veya sahip olduğu enerji kaynaklarından ziyade güçlü Ermeni lobisi sayesinde gerçekleşmiştir. Öyle ki 11 Eylül sonrası Güney Kafkasya'ya yönelik ABD politikasında Ermenistan, diğer iki bağımsız ülkeye göre (Azerbaycan ve Gürcistan) daha geri planda kalmıştır. Nitekim ABD'nin bölgeye yönelik güvenlik ve enerji temalı dış politika çıkarlarıyla pek uyuşmayan Ermenistan, bağımsızlığının ardından uzun yıllar Rusya ile birlikte hareket etmiştir. Kafkasya'daki çıkarları açısından Ermenistan ve Azerbaycan arasında yaşanan Dağlık Karabağ meselesinin çözümünü hedefleyen ABD, diğer iki Güney Kafkasya ülkesinde olduğu gibi Ermenistan'ı da Batı'ya entegre etme çabasında bulunmuştur (Kasım, 2009: 180-181).

Ermenistan'ın Batı'ya entegrasyon sürecinde ABD'de faaliyet gösteren Ermeni diasporasının önemli bir faktör olduğu görülmüştür. Diasporanın gerek Ermenistan içerisindeki faaliyetleri gerekse ABD'deki faaliyetleri ülkeye yönelik Amerikan dış politikasının şekillenmesinde önemli

rol oynamıştır. 11 Eylül'e kadar olan süreçte diasporanın güçlü faaliyetleri sayesinde Azerbaycan'ı cezalandıran ve Dağlık Karabağ meselesine dair AGİT-Minsk Grubu eş başkanı olarak çözüm arayışlarında bulunan ABD'nin, saldırıların ardından Güney Kafkasya'ya yönelik güvenlik temalı dış politikasında Ermenistan ile olan ilişkileri yeni bir sürece girmiştir.

Soğuk Savaş Dönemi'nde genel olarak Avrasya ve özel olarak da Güney Kafkasya coğrafyasında hâkim güç olan SSCB'nin hâkimiyet sürecini Rusya'nın devam ettirmesinin ve küresel bir güç haline gelmesinin önlenmek istenmesi, ABD'nin bu coğrafyadaki ülkelere destek sürecini zorunlu kılmıştır (Cornell, 2005: 111). Daha önceki bölümlerde değinildiği üzere 11 Eylül'e kadar olan süreçte bölgeye yönelik sadece enerji odaklı politikalar geliştiren ABD, saldırıların ardından güvenlik odaklı stratejiler gerçekleştirmiştir.

Ermenistan, Soğuk Savaş'ın ardından Rusya'nın Güney Kafkasya'da kontrol altında tutmaya çalıştığı ve egemenlik sürdürmek istediği devletlerin başında gelmiştir. Dolayısıyla 11 Eylül sonrası ABD'nin Ermenistan'a yönelik dış politikası Rusya ile rekabet süreci bakımından önem arz etmiştir. Rusya'yı Güney Kafkasya Bölgesi'nde çevrelemeyi amaçlayan Bush Yönetimi, Orta Asya ve Hazar enerji kaynaklarının güvenli bir şekilde Batı'ya aktarılması için yoğun mücadele içerisinde bulunmuştur. Ayrıca ticaret ağlarının kesiştiği bir konumda bulunan ve ekonomik anlamda önemli bir gelişim sürecinde olan Güney Kafkasya Bölgesi'nde Batı'nın etkinliğini azaltacak bir durumun önlenmek istenmesi, ABD'nin Rusya karşıtı dış politikasının ana sebeplerinden birisi olmuştur (Mert, 2004: 177-180).

Bu süreçte ABD'nin Ermenistan'a verdiği önem bu ülkenin Güney Kafkasya Bölgesi'nde sahip olduğu fonksiyona oranla görece daha fazla olmuştur. Öyle ki Orta Asya ve Hazar enerji kaynaklarının çıkarılmasında ve Batı ülkelerine taşınmasında Azerbaycan ve Gürcistan gibi bir işlevselliği bulunmayan Ermenistan'ın Hazar Denizi ve Karadeniz'e de kıyısı bulunmamaktadır. Güney Kafkasya'nın küçük bir ülkesi olarak Soğuk Savaş Dönemi'nin ardından ABD'nin bu coğrafyadaki en güçlü rakibi olan Rusya'ya bağımlı durumda kalmıştır. Bu bağımlılığın yanında Ermenistan topraklarında Rus üslerinin bulunması Rusya'nın Güney Kafkasya'daki konumunu güçlendiren önemli bir faktör olmuştur.

Rusya'nın bu güçlü konumuna karşı Bush Yönetimi'nin Ermenistan'a sağlamış olduğu desteğin en önemli tetikleyicilerinden birisi de ABD topraklarında yaşayan ve sayısı bir milyona yaklaşmış olan Ermeni diasporasının faaliyetleri olmuştur. Ermeni diasporası, siyasi etkinliklerini arttırmak ve Ermenistan ile olan ilişkilerini yönlendirmek için Amerika Ermeni Asamblesi (AAA) ve Amerika Ermeni Ulusal Komitesi (ANCA) gibi kuruluşların öncülüğünde taleplerini dile getirmişlerdir. Öyle ki ABD'nin lobiciliğe uygun olan siyasi yapısı bu kuruluşların Amerikan dış politikası üzerindeki konumunu güçlendirmiştir. Buna karşılık diasporanın güçlü bir biçimde hareket edebilme kabiliyeti ve lobiciliği başarılı bir biçimde sürdürmesi ABD seçimlerinde büyük

bir oy potansiyeli olarak değerlendirilmiştir. Bu kapsamda ülkede yapılan seçimlerde bu durum sürekli olarak göz önünde bulundurulmuştur (Tüysüzoğlu, 2014: 12).

Özet olarak Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan'ın aksine pragmatik Amerikan dış politikasında daha geri planda kalsa da Bush Yönetimi'nin 11 Eylül sonrası Güney Kafkasya politikasında önemli bir yer edinmiştir. Bölgeye yönelik ABD-Rusya rekabetinin ülke üzerindeki etkileri uzun süre boyunca devam etse de Bush Yönetimi'ni Ermenistan'a yönelik proaktif dış politikada asıl tetikleyen unsur, diasporanın ABD'deki güçlü faaliyetleri olmuştur.

### **2.3.2. Ermenistan'a Yönelik Politikada İtici Güçler: Diaspora ve Koçaryan Faktörü**

Yukarıda da değinildiği üzere Ermenistan'a yönelik Amerikan dış politikasında güçlü Ermeni diasporasının önemli etkisi olmuştur. Diasporanın desteğiyle ABD'de oluşturulan Amerika Ermeni Asamblesi (AAA) ve Amerika Ermeni Ulusal Komitesi (ANCA) gibi lobi kuruluşlarının Bush döneminde Ermenistan'a yönelik dış politika üzerinde oldukça etkili olduğu görülmüştür. Nitekim bu kuruluşlar Bush Yönetimi'nin Ermenistan'ı maddi ve manevi olarak desteklemesi için güçlü lobi faaliyetleri yürütmüşlerdir. Ayrıca bu kuruluşların baskıları neticesinde Bush dönemi boyunca ABD'nin Ermenistan'a yaptığı ekonomik yardımlar Azerbaycan'a yönelik yardımların iki katından fazla olmuştur (Nichol, 2009b).

Diaspora, Bush'un sözde Ermeni Soykırımı'na yönelik söylemleri üzerinde de etkin olmak istemiştir. Bu bağlamda ABD'nin Erivan'a desteğini sağlayabilmek için Bush'un "soykırım" sözcüğünü kullanması yönünde taleplerde bulunmuşlardır. George W. Bush, 2001 yılında söz konusu olaylar için "imha" kelimesini vurgularken, 2002 yılında ise "katliam" kelimesini kullanmıştır. 2004 yılında ABD'de yapılan başkanlık seçimlerinde Demokrat Parti adayının John Kerry olması Ermeni Lobisi'ni sevindirmiştir. Nitekim Ermenilerin soykırım iddialarını söylemleriyle destekleyen Kerry, 2004 seçimlerinde Ermeni diasporası tarafından açıkça desteklenmiştir (Laçiner, 2005a: 114).

Seçimleri yeniden Bush'un kazanması Ermeni diasporasını hayal kırıklığına uğratmıştır. Diasporanın faaliyetleri neticesinde 2007 yılında soykırım iddiaları tekrar ABD Kongresi'nde gündeme gelmiştir. Ardından Bush'un son görev yılında da Ermeni iddialarını onaylayan bir yasa tasarısı Temsilciler Meclisi'nde kabul edilmiştir. Ancak aynı tasarıyı Temsilciler Meclisi'nin Genel Kurulu'nda da kabul ettirmek isteyen diaspora üyeleri Bush döneminde bu hedeflerine yönelik olumlu bir sonuç alamamıştır (Kucera, 2008).

Güçlü Ermeni diasporasının bir diğer hedefi ise Dağlık Karabağ meselesinde ABD'nin desteğini almaya yönelik faaliyetlerinde ortaya çıkmıştır. Bu faaliyetlerin başarılı bir sonucu olarak, Bush döneminde ABD Kongre üyeleri Ermenistan'a yönelik sık sık ziyaretler

gerçekleştirmiştir. ABD'nin çıkarları açısından Dağlık Karabağ Meselesi'nin çözümü önemli bir hedef olarak görülse de Ermenistan'ı Batılı ülkelerin oluşturduğu yapıya entegre etmeye çalışan Bush Yönetimi, bu hedefe yönelik somut etkinlik gösterememiştir (Arı, 2008: 275). Buna karşılık Rusya ve İran'da da faaliyet yürüten diaspora bu ülkelerin desteğini sağlayabilmek için yoğun girişimlerde bulunmuştur.

Bağımsızlığının ardından Rusya ile yakın ilişki içerisinde olan Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan'ın istikrarsızlığında da önemli rol oynamıştır. Ayrıca Erivan'ın Dağlık Karabağ meselesinde sergilediği tavır ABD'nin bölgedeki enerji politikalarına zarar vermiştir (Kasım, 2009: 180-181). Hatta Dağlık Karabağ meselesinin çözümü için oluşturulan Minsk Grubu'nun eş başkanlığını yürüten ABD, 2007 yılındaki Madrid Zirvesi'nde alınan, Ermenistan'ın işgal ettiği topraklardan çekilmesine yönelik kararların uygulanmasında da bir etkinlik göstermemiştir (Cabbarlı, 2012: 11).

Açıksası Ermenistan, Rusya'ya olan bağımlılıktan dolayı Bush yönetimindeki ABD'nin Dağlık Karabağ ile ilgili adımlarını çok fazla dikkate almamıştır. Bush Yönetimi ise gerek diaspora gerekse güçlü lobi faaliyetleri sayesinde Ermenistan ile ilişkilerini devam ettirmiştir. Fakat daha önce de vurgulandığı üzere bu süreçte Erivan Yönetimi'yle Azerbaycan ve Gürcistan ile olduğu kadar yoğun ilişkiler geliştirilememiştir.

Bu dönemde Erivan Yönetimi'nin başında olan Dağlık Karabağ kökenli Robert Koçaryan, 1997 yılında Ermenistan Başbakanı olmuş ve bir yıl sonra istifa eden Levon Ter Petrosyan'ın ardından Ermenistan'ın yeni Devlet Başkanı seçilmiştir (Cabbarlı, 2004: 15). Koçaryan'ın gelişile birlikte Ermenistan dış politikası sertliğin ön planda olduğu bir hale bürünmüştür. Levon Ter Petrosyan Yönetimi'nin yumuşak politikalarını eleştiren Koçaryan, Azerbaycan ile yaşanan sorunlarda çok daha katı bir tutum sergilemiştir. Bu kapsamda, ABD ve Rusya gibi küresel güçleri hem Dağlık Karabağ meselesinde hem de Türkiye'yle yaşanan problemler nezdinde kendi safında tutmaya gayret göstermiştir (Laçiner, 2005b: 219).

Dağlık Karabağ meselesinin Ermenistan'ın önde gelen politikacıları tarafından çözüme kavuşturulmak istenmesi Ermenistan'ın aşırı milliyetçi kesimi tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Öyle ki Dağlık Karabağ'da yaşayan Ermenilerin oluşturduğu "Karabağ Klanı" isimli milliyetçi grup tarafından Rusya ile yakın ilişkiler kurulması ve Dağlık Karabağ meselesinde çözümsüzlüğün devam etmesi hedeflenmiştir (Görgülü, 2008).

AGİT Minsk Grubu tarafından alınan Ermenilerin Dağlık Karabağ ve Azerbaycan'da işgal etmiş olduğu topraklardan geri çekilmesine yönelik karara riayet etmeyen Koçaryan Yönetimi, bu konuyu Ermenistan'ın gündemine dahi getirmek istememiştir (Kantarıcı, 2011a: 255). Diaspora ise işgal edilen toprakların hiçbir şekilde Azerbaycan'a geri verilmemesi gerektiğini savunmuştur.

Ayrıca Dağlık Karabağ'daki Ermeni nüfusunun arttırılması ve bölgeye ekonomik yardımların yapılması diasporanın en önemli hedeflerinden biri olmuştur. Bu bağlamda Ermenistan'ın bölgede mağdur durumda olduğuna dair ABD'de Ermeni diasporası tarafından bir algı oluşturulmaya çalışılmıştır (Bardakçioğlu, 2005: 38).

Başkent Erivan'da diaspora toplantıları düzenleyen Koçaryan Yönetimi, özellikle 2000 yılının ardından diasporanın yoğun desteğini almıştır. Ayrıca Koçaryan'ın en önemli hedeflerinden birisi de sözde "Ermeni soykırımının" tüm dünyada tanınmasını sağlayarak Ermenistan'ı bu konuda avantajlı duruma getirmek olmuştur. Bu konuda AB'nin de desteği sağlanmıştır (Büyükkakıncı, 2005: 16). Ancak bahsedildiği üzere Bush Yönetimi'nden bu konuda istenen destek alınamamıştır. Nitekim Bush Yönetimi'nin desteği Ermenistan'a yönelik proaktif dış politika stratejisi kapsamında daha farklı alanlarda görülmüştür.

### **2.3.3. Proaktif Amerikan Dış Politikasında Ermenistan**

Güney Kafkasya'ya yönelik Amerikan dış politikasını 11 Eylül'ün ardından revize eden Bush Yönetimi, Rusya'nın bölge üzerindeki etkisini ortadan kaldırma ve bölge ülkeleriyle çıkarları doğrultusunda yakın ilişkiler kurma gayretinde bulunmuştur. Bu süreçte Batı'ya yakın duruşu ve sahip olduğu jeopolitik konumu gerekçesiyle Gürcistan'a yönelik diğer iki Güney Kafkasya ülkesine nazaran daha aktif bir dış politika stratejisi yürütülmüştür. Azerbaycan'a yönelik ise genel olarak sahip olduğu enerji kaynaklarından maksimum düzeyde faydalanmak ve bu kaynakları güvenli bir biçimde Batı pazarlarına aktarabilmek adına proaktif dış politika stratejileri yürütülmüştür.

Ermenistan'a yönelik dış politika stratejileri ise Azerbaycan ve Gürcistan'ın aksine güçlü diaspora faaliyetleri sayesinde yürütülmüştür. Bu bağlamda Koçaryan Yönetimi ile birtakım siyasi temaslar sürdürülmüş ve diğer iki Güney Kafkasya ülkesine sağlandığı gibi Ermenistan'a da ekonomik destek sağlanmıştır. Fakat belirtmek gerekir ki bahsedilen siyasi ve ekonomik destek sürecinde Bush Yönetimi'nin pragmatik hesapları diğer iki ülkede olduğundan daha geri planda kalmıştır. Bunun somut örneklerini görmek bakımından Bush'un Ermenistan'a yönelik dış politikasını siyasi destek süreci ve ekonomik yardım süreci olarak incelemek faydalı olacaktır.

Bağımsızlığının ardından Ermenistan'ın ilk Devlet Başkanı olan Levon Ter Petrosyan, Ermenistan'ın Rusya'ya olan siyasi ve ekonomik bağımlılığını azaltmayı hatta ortadan kaldırmayı amaçlasa da bunu başaramamıştır. Tıpkı Petrosyan gibi Robert Koçaryan Yönetimi de bu düşünceyle hareket ederek ABD ile yakın ilişkiler kurmayı hedeflemiştir. Örneğin, 1999 yılında NATO'nun 50. Yıl kutlamaları sebebiyle ABD'ye gitmiş ve burada birtakım siyasi temaslarda bulunmuştur (Kasım, 2002). Fakat bu süreçte Dağlık Karabağ meselesinin devam etmesi ve

Azerbaycan topraklarının büyük bölümünün Ermenistan işgalinde olmasından dolayı ABD'ye yakınlaşarak Rusya'yla olan bağları tamamen koparmak sanıldığı kadar kolay olmamıştır.

11 Eylül saldırılarının ardından ABD'nin Güney Kafkasya Bölgesi'nde etkinliğini giderek arttırması Rusya'yı oldukça tedirgin etmiştir. Bu süreçte Gürcistan'da artan Amerikan askeri varlığı, Ermenistan'ın Rusya için askeri açıdan öneminin artmasında etkili olmuştur. Böyle bir ortamda Ermenistan Devlet Başkanı Robert Koçaryan 2003 yılında Rusya'ya resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Aynı yıl Ermenistan'da yapılan seçimlerde de bu ülkenin desteğini alan ve yeniden Devlet Başkanı seçilen Robert Koçaryan'ın ikinci döneminde Ermenistan'ın Rusya'ya olan bağımlılıktan kurtulması istense de bu dönemde ülke Rusya'ya daha fazla bağımlı hale gelmiştir (Kasım, 2009: 51). Libaridian (2000: 111)'a göre ise Ermenistan'da birtakım gruplar bu bağımlılığın Karabağ meselesi dâhil birçok konuda ülkenin sorunlarının çözülmesini kolaylaştıracağını düşünmüştür.

Benzer şekilde Koçaryan döneminde Ermenistan'ın Dışişleri Bakanı olan Vardan Oskanyan, ABD'nin Ermenistan'da asla Rusya'nın yerini dolduramayacağı yönünde beyanlarda bulunmuştur (Hasanoğlu ve Cemilli, 2006: 155). Ek olarak Ermenistan Savunma Bakanı Yardımcısı, ülkesinin NATO'yla yakın ilişkiler kurduğunu ancak örgüte üye olmayı hedeflemediklerini belirtmiştir. Yapılan tüm bu açıklamalar Ermenistan'ın ABD'den aldığı bütün yardımlara rağmen Rusya'ya bağımlı olmaktan kurtulamadığının, aksine daha bağımlı hale geldiğinin göstergesidir. Rusya'ya olan bağımlılığın artması Bush Yönetimi'nin bölgedeki çıkarlarına aykırı bir durum oluşturmuştur (Laçiner, 2005b: 209).

Rusya'nın Ermenistan üzerindeki bu yoğun etkisine rağmen Bush Yönetimi tarafından siyasi destek süreci bağlamında Ermenistan'ın NATO'ya üyelik programlarına dâhil edilmesi için önemli bir mücadele verilmiştir. Koçaryan Yönetimi tarafından NATO'ya üyelik yolunda herhangi bir adım atılmasa da Bush Yönetimi'nin Afganistan ve Irak operasyonlarına siyasi ve askeri destek sağlanmıştır (Zolyan, 2010: 3). Aynı zamanda iki ülke arasında askeri alanda yapılan iş birliği sayesinde 2006 yılının Mart ayında ABD'nin maddi destekleriyle başkent Erivan'da Sınır Muhafız Kuvvetleri Eğitim Merkezi açılmıştır (Akter, 2007: 121).

Her ne kadar Bush Yönetimi Ermenistan'a destek sürecini devam ettirmeyi hedeflese de bu süreçte yaşanan bazı olumsuzluklar iki ülke arasında iki yıl boyunca devam edecek olan büyükelçi krizini yaratmış ve ilişkileri sekteye uğratmıştır. Nitekim dönemin son ABD Büyükelçisi John Evans 1915 yılındaki olayları "soykırım" olarak nitelendirmiş ve bu söyleminin ardından görevden alınmıştır. Bu bağlamda ABD'nin Erivan Büyükelçiliği Mayıs 2006 tarihinden itibaren iki yıl süreyle boş kalmıştır. Nitekim 2008 yılında Marie Yovanovitch'in Erivan Büyükelçisi olarak göreve atanmasına kadar olan süreçte bu siyasi kriz devam etmiştir (Obama'dan Ermeni Çıkışı, 2008: 13).

Sonuç olarak Bush Yönetimi her ne kadar diaspora sayesinde Ermenistan'a siyasi destek sürecinde bulunmaya gayret etse de bu dönemde Rusya'nın ülke üzerindeki ağırlıklı etkisi daha çok ön plana çıkmıştır. Yani Koçaryan Yönetimi'nin ABD'ye yaklaşarak Rusya'ya tamamen sırt çevirmesi mümkün olmamıştır. Öyle ki Rusya'nın bölgede giderek artan etkisi ve Bush Yönetimi'nin son yıllarında ABD'nin Güney Kafkasya'da giderek zedelenen itibarı ikili ilişkilerin tıkanma sürecine girmesinde etkili olmuştur.

Soğuk Savaş Dönemi'nin ardından ABD'nin SSCB'den ayrıldıktan sonra bağımsızlığını kazanan devletlere yapmış olduğu ekonomik yardımlardan Ermenistan büyük pay almıştır. Nitekim ABD tarafından 1992 yılında çıkarılan Özgürlükleri Destekleme Yasası kapsamında yapılan bu ekonomik ve teknik yardımlardan Ermeni diasporasının baskıları sonucu bu yasaya eklenen 907 Sayılı Ek Madde nedeniyle Azerbaycan uzun süre mahrum bırakılmıştır. Bu yüzden Güney Kafkasya ülkeleri arasında ABD'den en fazla ekonomik yardım alan ülkeler Ermenistan ve Gürcistan olmuştur (Kantarci, 2011b: 201).

Robert Koçaryan, Ermenistan Devlet Başkanlığı'nda olduğu süre zarfında ABD'ye yaklaşarak bu ülkenin ekonomik ve teknik yardımlarını alabilmeyi, ülkesinin Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmayı hedeflemiştir. Bu bağlamda dışa olan bağımlılığı azaltmak ve bahsedilen Amerikan desteğini alabilmek için iki ülke arasında genel olarak denge siyaseti izlenmiştir (Laçiner, 2005b: 209). Koçaryan Yönetimi'nin denge politikasına karşılık diasporanın güçlü lobi faaliyetleri ve Bush Yönetimi'nin neoklasik realist dış politikası ekonomik yardım sürecini tetikleyen temel faktörler olmuştur.

Bush Yönetimi tarafından 2001-2008 yılları arasında Ermenistan'a yapılan ekonomik yardımların yıllık bazda miktarı Grafik 2'de detaylı bir biçimde gösterilmiştir. Grafikten de anlaşılacağı üzere Güney Kafkasya ülkelerine sağlanan ekonomik yardımların miktarında Ermenistan, Gürcistan'ın ardından ikinci sırada yer almıştır. Diasporanın Amerikan Kongre'sindeki güçlü faaliyetleri neticesinde sunulan bu yardımlar her ne kadar istikrarsız bir süreç gösterse de kesintisiz olarak devam etmiştir.

Bu süreçte Bush Yönetimi tarafından Ermenistan'a sunulan finansal yardımlar ağırlıklı olarak demokratikleşme ve güvenlik alanlarına yönelik olmuştur. Nitekim yapılan ekonomik yardımların ardından 2000-2008 yılları arasında Ermenistan ekonomisinde yaklaşık olarak %10 ile %15 arasında bir büyüme yaşanmıştır. Bütün bu yardımlar demokratikleşme, güvenlik ve ekonomik gelişme alanlarına eşit miktarda dağıtılmıştır (Arı, 2010: 170).

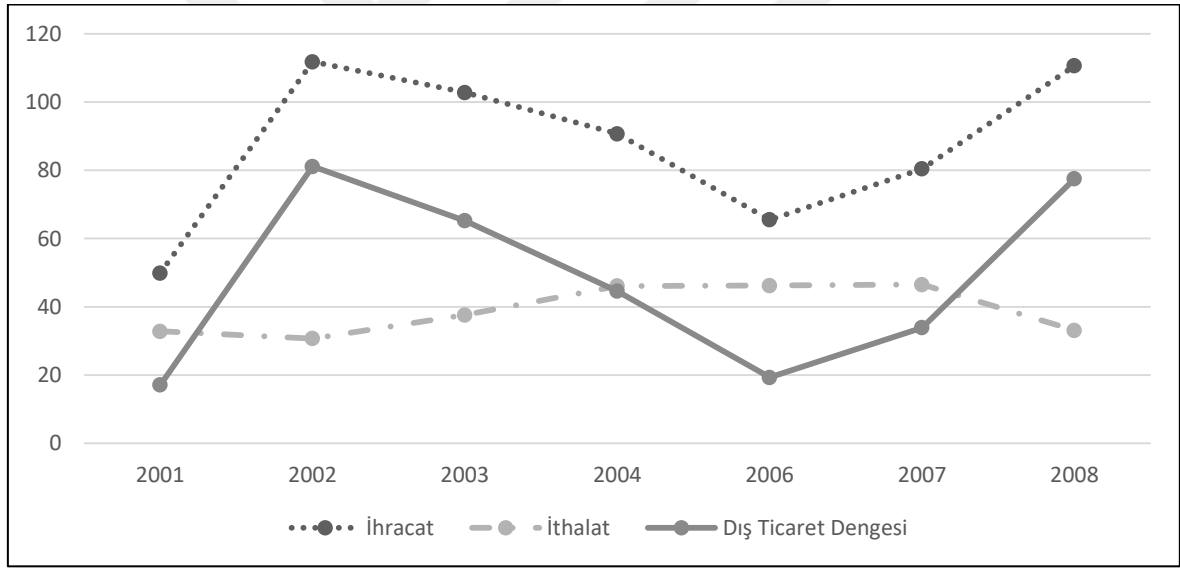
Ayrıca Bush Yönetimi tarafından Ermenistan'ın ekonomik yapısının geliştirilmesi amacıyla "Millenium Challenge Account (MCA)" adlı bir yardım fonu aracılığıyla da 2006 yılından itibaren Ermenistan'a mali yardımlar sağlanmaya başlanmıştır. Nitekim bu fon aracılığıyla beş yıllık bir



kalkınma programı hazırlanarak Ermenistan'a önemli ekonomik destek sağlanmıştır (Aydın, 2012: 47). Grafik 2'ye bakıldığında da Ermenistan'a yapılan ekonomik yardımların miktarında 2006 yılında büyük bir sıçrama yaşandığı görülmüştür. Öyle ki aynı yıl yapılan yardımların miktarı bir önceki yıl yapılan yardımların yaklaşık beş katına yükselmiştir. Dolayısıyla MCA Ermenistan'a sunulan mali destek sürecinde önemli rol oynamıştır.

Bahsedildiği üzere ABD tarafından Bush döneminde Ermenistan'a sağlanan ekonomik yardımlar Ermenistan ekonomisinin gelişimine önemli katkıda bulunmuştur. Bu kapsamda Ermenistan'ın gayri safi milli hasılası 2000-2005 yılları arasında üç katına çıkmıştır. Hatta öyle ki ülke bu gelişmenin ardından 2006 yılında Dünya Bankası tarafından "Kafkasya Kaplanı" olarak nitelendirilmiştir (Arı, 2010: 55). Ekonomik yardımlar ve iki ülke arasında geliştirilen ticari ilişkiler sayesinde Ermenistan'da ciddi bir zenginleşme yaşansa da demokratikleşmeye yönelik yardımlar aynı etkiyi göstermemiştir (Mihalka ve Wilcox, 2010: 26-27).

**Grafik 5: Oğul Bush Dönemi ABD-Ermenistan Dış Ticaret Dengesi**



**Kaynak:** Trade in Goods With Armenia (t.y.), <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c4631.html>

Grafik 5'te Bush döneminde ABD'nin Ermenistan'a yönelik yıllık ithalat ve ihracat miktarları ile oluşan dış ticaret dengesi gösterilmiştir. Güney Kafkasya'daki diğer iki ülkeyle kıyaslandığında Bush döneminde Ermenistan ile yaşanan ticari ilişkiler çok daha geri planda kalmıştır. Şüphesiz bu durumun ortaya çıkışında birden fazla faktör etkili olmuştur. Öncelikle Ermenistan diğer sahip olduğu kaynaklar bakımından diğer iki ülkeye göre daha fakirdir. Bunun yanı sıra Rusya'nın ülke üzerindeki ağırlıklı etkisi de Bush Yönetimi ile ticari ilişkilerin geliştirilmesinde önemli bir engel teşkil etmiştir.

Ayrıca grafikten de anlaşılacağı üzere hem ithalat verilerinde hem de ihracat verilerinde istikrarsız bir süreç yaşanmıştır. Özellikle Bush'un ikinci döneminde dış ticaret dengesinin giderek artış göstermesi ise ihracat ve ithalat arasındaki farkın giderek artmasının bir sonucudur. İthalattaki verilerden de anlaşılacağı üzere Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan'a oranla çok daha geri planda kalmıştır. Bu durum Ermenistan'a yönelik pragmatik dış politika anlayışının ve proaktif dış politika stratejilerinin bu iki ülkeye göre daha arka planda kalmasıyla da yakından ilişkilidir.



## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### 3. OBAMA DÖNEMİ VE SONRASI ABD'NİN GÜNEY KAFKASYA POLİTİKASI

#### 3.1. ABD'nin Güney Kafkasya Politikasında Modern Dönem

2008 yılının Kasım ayında ABD'de yapılan Başkanlık seçimlerinde son otuz yılda yarışan tüm Demokrat Parti adaylarından daha fazla oy alan Barack Obama, ülkenin 44. Devlet Başkanı seçilmiştir. “*Evet, yapabiliriz*” sloganıyla girdiği seçimleri kazanan ve Amerikan siyasi hayatında önemli bir dönüm noktası olan Obama'nın göreve gelmesiyle birlikte Bush Yönetimi'nin uygulamalarından büyük ölçüde uzaklaşmıştır. Bush'un “sert güç” söylemlerinden ziyade “yumuşak güç” söylemine vurgu yapılan Obama döneminde ayrıca Bush dönemindeki “tek taraflı” dış politika anlayışı da terk edilmiştir (Demirtepe ve Erdoğan, 2013: 61). Dış politika stratejisinin “çok taraflılık” ilkesi çerçevesinde şekillendiği bu dönemde ABD'ye karşı olan devletlerle de görüşülebileceği savunulmuş ve “çok yanlılık (multilateralism)” olarak da adlandırılan strateji Amerikan dış politikasının merkezine yerleştirilmiştir (Haass, 2014: 93).

Güney Kafkasya'ya yönelik Amerikan dış politikasında önemli bir dönüm noktası olan Obama döneminde bölge ülkeleriyle siyasi, ekonomik ve askeri ilişkiler devam ettirilmiş ancak, Bush dönemindeki uygulamaların pek çoğu terk edilmiştir. Bölgeye yönelik proaktif dış politika anlayışını sürdüren Obama Yönetimi, Bush İdaresi'nin uygulamaları neticesinde bölgede zedelene Amerikan imajını yeniden sağlama çabasıyla hareket etmiş ve özellikle 2014 yılında yaşanan Kırım Krizi'ne kadar olan süreçte “reset (yenilenme) stratejisi” kapsamında politikalar geliştirmiştir. Ayrıca bu dönemde Güney Kafkasya'ya yönelik yürütülen dış politika (bağımlı değişken), uluslararası sistemin (bağımsız değişken) ve iç politikadaki değişimlerin (ara değişkenler) birlikte değerlendirilmesiyle şekillenmiştir.

Bush dönemindeki dış politika stratejilerinde bariz şekilde etkisi görülen neoklasik realizmin Güney Kafkasya politikasına yansımaları Obama döneminde de devam etmiştir. Bu durumun bir örneği, ABD'nin 2010 tarihli Ulusal Güvenlik ve Strateji Belgesi'nde;

“Ulusal Güvenlik Stratejimiz Amerikan liderliğini sağlamaya odaklıdır. Bunu zamanın zorluklarını göze alarak ve iç politikadaki gücümüzün kaynaklarını geliştirerek gerçekleştireceğiz. Bu strateji, ulusal güvenliğimiz, ulusal rekabetçiliğimiz, esnekliğimiz ve ahlaki duruşumuz arasındaki temel bağlantıyı kabul eder. Bu strateji ABD'nin çıkarlarını bütün devletlerin hak ve sorumluluklarını koruduğu bir sistemle gözetmeyi taahhüt etmektedir”

şeklinde yer alan ifadede açıkça görülmüştür (A National Security..., 2010, [http://unipd-centrodirittiumani.it/public/docs/USA\\_NSS\\_2010.pdf](http://unipd-centrodirittiumani.it/public/docs/USA_NSS_2010.pdf)).

ABD'nin 11 Eylül sonrası Güney Kafkasya'ya yönelik güvenlik politikasında modern dönemi oluşturan Barack Obama'nın Başkanlık sürecinde (2009-2017), Bush döneminde bölgeye yönelik uygulanan güvenlik politikalarında da önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu bağlamda, 2002 tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde yer verilen "*ABD'ye yönelik tüm tehdit kaynaklarına saldırıya yönelik strateji*", 2010 tarihli Ulusal Güvenlik ve Strateji Belgesi'nde büyük ölçüde terk edilmiş ve ABD'nin hem bölgesel hem de küresel politikalarında önemli değişiklikler yapılmıştır (Hasanov, 2014: 324).

Bölgesel politikanın değişimi bağlamında, 2008 yılında Rusya ve Gürcistan arasında yaşanan beş günlük savaşın etkisiyle ABD'nin özel olarak Gürcistan'a, genel olarak ise Güney Kafkasya'nın bütününe yönelik dış politikasında önemli bir dönüşüm süreci yaşanmıştır (Rumer vd., 2017). Bu bağlamda Obama'nın Başkan seçilmesinin ardından ilk olarak Rusya'nın Gürcistan politikasına yönelik ağır tepkilerde yumuşama sürecine girilmiştir. Bu durumun somut örneği olarak, Obama İdaresi Bush döneminde Rusya ile imzalanıp 2008 yılının Eylül ayında rafa kaldırılan Nükleer İşbirliği Antlaşması'nı yeniden gündeme getirmiştir. Ayrıca Gürcistan'daki mevcut ortamın bu anlaşmanın onaylanmasına engel bir durum teşkil etmediği ifade edilmiştir (Torun, 2016: 116).

Hemen akabinde Obama Yönetimi'nin Avrupa ve Asya işlerinden sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı Philip Gordon, Güney Kafkasya ülkelerine bir ziyarette bulunmuştur. Gordon bu ziyaret kapsamında ABD'nin bölgeye yönelik modern dış politikasının temel amaçlarını şu şekilde açıklamıştır (Suckhov, 2011: 137);

1. Enerji güzergâhlarının ve boru hatlarının sayısının artırılması.
2. Dağlık Karabağ meselesinin çözümü için Türkiye ve Ermenistan arasında uzlaşma zeminin oluşturulmasına yönelik girişimlerde bulunulması.
3. Gürcistan ile sivil ve askeri alanda iş birliğinin geliştirilmesi.

Maddeleri yorumlamak gerekirse; 11 Eylül sonrası bölgeye yönelik proaktif bir dış politika stratejisi sürdüren ABD, Obama döneminde de bölgede stratejik çıkarları gözetken bir dış politika anlayışı hedeflemiştir. Öyle ki ilk madde tıpkı bir önceki bölümde bahsedilen "*enerji kaynaklarının taşınmasında Rusya'nın bölgesel etkinliğini azaltma*" stratejisinin devamı niteliğindedir. Diğer iki madde ise proaktif dış politika stratejisi kapsamında bölge ülkelerine somut destek verilerek Bush döneminde zedelenen imajı yeniden sağlamaya yönelik gayretin göstergesidir. Obama Yönetimi ayrıca, ABD'nin menfaatlerini her şeyden üstün görerek bölgeye yönelik dış politika stratejileri geliştirmeye gayret etmiş ve bu durum dış politika stratejilerinde sıklıkla görülmüştür.

Güney Kafkasya'ya yönelik stratejiler yöntem bakımından da Bush İdaresi tarafından ilan edilen stratejilerden farklılaşmıştır. Nitekim SSCB sonrası dönemde bölgede Rusya tarafından sürdürülen dış politika anlayışını “*egemenlik kurma çabası*” olarak nitelendiren Bush Yönetimi, bu duruma uluslararası hukuka aykırı olduğu gerekçesiyle sert bir dille tepki vermiştir. Güney Kafkasya ülkelerinin haklarına ve toprak bütünlüğüne saygı gösterme çağrısında bulunan Obama Yönetimi ise bu coğrafyadaki ülkelerin bağımsız politikalar takip etmelerine karışmamayı taahhüt etmiştir (Hasanov, 2014: 330). Yani Bush İdaresi'nin sert söylemleri ve uygulamaları yerine Rusya ile ikili ilişkileri gözetten bir dış politika metodu tercih edilmiştir.

2008 seçimlerine hazırlık süreci boyunca Obama'nın sürekli dile getirdiği “*bölgeye yönelik daha liberal politikalar geliştirme*” sözü, ABD Başkan Yardımcısı Joe Biden tarafından ilan edilen “reset politikası” ile uygulamaya konmuştur. 2009 yılında Münih'te yapılan bir konferansta konuşan Biden:

“ABD, NATO'nun kazancının Rusya'nın kaybı ya da Rusya'nın güç kazanmasının NATO'nun zayıflaması anlamına geldiği yönündeki anlayışı kabul etmemektedir. Son birkaç yıldır Rusya ile NATO üyeleri arasındaki ilişkilerin tehlikeli bir yönde ilerlediğini görüyoruz. Artık zaman sil baştan (reset) tuşuna basma ve Rusya ile iş birliği yapılması gereken pek çok alanı yeniden değerlendirme dönemidir”

şeklindeki sözleriyle bu politikayı ilk kez dile getirmiştir (Remarks By Vice President Biden..., 2009, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-vice-president-biden-45th-munich-conference-security-policy>).

Biden tarafından açıklanan bu yeni stratejiyle birlikte, ABD'nin Güney Kafkasya'ya yönelik modern politikası kapsamında bahsedilen hedeflerin yanı sıra pek çok alanda bölgesel çıkarların korunması amaçlanmıştır. Örneğin, Deyermond (2012: 69)'a göre Obama'nın reset politikasının esas olarak şu üç temel hedefi söz konusudur;

1. Bush Yönetimi'nin politikaları sonucu oluşan “ABD-Rusya ilişkilerinde yeni Soğuk Savaş” söylemlerine son vermek,
2. İlk hedefe bağlı kalarak silahsızlanmayı sağlamak, Afganistan ve İran'da iş birliği,
3. Rusya ile olan ilişkileri daha istikrarlı ve düzenli bir temele yerleştirmek.

Bahsedilen hedefler doğrultusunda Obama Yönetimi tarafından geliştirilen reset politikasına Washington ve Moskova arasındaki Avrupa merkezli füze savunma sistemi, İran'ın nükleer programı, SSCB'nin dağılması sonrası geliştirilen politikalar, NATO'nun Doğu'ya doğru genişleme stratejisi ve 2008 tarihli Rusya-Gürcistan Savaşı gibi pek çok olay zemin oluşturmuştur. Bunlara ek olarak 2008 Savaşı sonrası ABD'nin Rusya'yla ilişkilerinin yeniden gözden geçirilmesi için Obama Yönetimi'ne baskıda bulunan Amerikan muhalefetinin de bu süreçte geliştirilen dış politika anlayışı üzerinde önemli etkisi olmuştur (Khalifazadeh, 2014b: 83).

Rusya ile ikili ilişkileri geliştirmek ve ilişkilerde ortaya çıkan güvensiz ortamı ortadan kaldırmak için geliştirilen reset politikası sayesinde Obama Yönetimi'nin Güney Kafkasya'da öncelik verdiği hususlarda ortaya çıkabilecek muhtemel çatışmaların da önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Buna karşın Rusya'daki bazı uzmanlar ve ABD'nin önde gelen yayın organı New York Times'ın ünlü yazarlarından Peter Baker, bu politikanın Güney Kafkasya ve Rusya ile “*yeni bir ortaklık*” olarak geliştiğine dair söylemlerde bulunmuştur. Ayrıca ABD ve Rusya arasında gelişen dostluk süreci iki ülke liderlerinin söylemlerine de yansımıştır. Örneğin 2010 yılında Japonya'nın Yokohama kentinde düzenlenen APEC Zirvesi'nde Rusya Devlet Başkanı Medvedev ile Obama çeşitli meseleleri tartışmak için biraraya gelmiş, o esnada Obama: “*Arkadaşım Dmitri*”, “*mükemmel bir ortak*” ve “*birbirimizi çok iyi anlıyoruz*” gibi dikkat çeken ifadeler kullanmıştır (Cohen, 2011).

Rusya'yla geliştirilmeye çalışılan dostluk sürecinin neoklasik realist teori kapsamında analizi yapıldığında, liderlerin karakteristik özelliklerinin (ara değişkenler) dış politikanın (bağımlı değişken) oluşum sürecindeki etkisi bariz biçimde görülmektedir. Obama'nın göreve gelmesiyle birlikte ikili ilişkilerde ortaya çıkan ılımlı hava, Güney Kafkasya'ya yönelik yeni stratejilerin oluşum sürecinde, uluslararası sistemin (bağımsız değişken) mevcut şartlarının da göz önünde bulundurulmasıyla birlikte etkisini göstermiştir.

Bahsedilen gelişmelere rağmen Atlantik'in her iki tarafındaki bazı siyasi analistler Barack Obama'nın Rusya-ABD ilişkilerini geliştirmedeki başarısı hakkında ciddi şüphe duyduklarını dile getirmişlerdir. Öyle ki Obama'nın reset politikasını, bölgede Rusya'ya “*teslim olma*” veya Rusya ile “*tehlikeli pazarlık*” olarak nitelendirmişlerdir (Gaffney, 2009). Analistler ayrıca, Obama Yönetimi'nin yanlış stratejilerine ve Rusya ile gerçekleştirmeye çalıştığı iş birliği çabalarına yönelik iki ülke arasında pazarlık olduğu gerekçesiyle birtakım eleştirilerde bulunmuşlardır (Aristova, 2013).

Benzer şekilde Bush İdaresi'nin Avrasya ve Avrupa İşleri Devlet Sekreteri Yardımcısı olan David J. Kramer (2010), Washington Post'a verdiği bir röportajda: “*Sorun görüldüğünden de daha kötü. Obama Yönetimi bölgedeki diğer ülkeleri ki bunlara Güney Kafkasya ülkeleri de dâhil olmak üzere, ihmal ederek ve hatta terk ederek sadece Rusya'ya yanaşarak yanlış bir yöntem seçmiştir*” diye konuşmuştur.

Bunlara ek olarak Washington D. C. merkezli Miras Vakfı'ndan Dr. Ariel Cohen, “Önce Rusya” politikasının ABD'nin çıkarlarına ciddi zararlar verdiğini ifade etmiştir. Ayrıca Obama Yönetimi'nin reset politikasının ikili ilişkileri iyileştirmediğini ve ABD'nin bölgesel çıkarları pahasına Rusya'ya yanaştığını savunmuştur. Bu bağlamda Obama Yönetimi'nin Rusya'ya yakın politikasının Güney Kafkasya'da Amerikan etkisinin kaybına neden olacağını, bu bölgelerdeki ülkelerin ve dost olduğu devletlerin güvenliğini de tehlikeye attığını ileri sürmüştür (Cohen, 2010).

Söylenilenler doğrultusunda Obama Yönetimi'nin Güney Kafkasya'ya yönelik dış politikasında Rusya'yı göz ardı edemediği yorumu yanlış bir değerlendirme olmayacaktır. Nitekim ABD'nin reset politikası kapsamında Rusya ile olan ikili ilişkilerini yeniden gözden geçirme süreci bunu destekler niteliktedir. Bu durumun Güney Kafkasya'ya yönelik modern politikaya yansımalarını somut bir biçimde görmek açısından, Obama Yönetimi'nin bölge ülkelerine yönelik dış politika stratejilerinden sırasıyla bahsetmek yerinde bir yaklaşım olacaktır.

### **3.2. Obama Yönetimi'nin Azerbaycan Politikası**

#### **3.2.1. İkili İlişkilerde Tıkanma Süreci**

Bush Yönetimi'nin son döneminde yaşanan sıkıntılı süreç, ABD'nin bütün müttefikleriyle olduğu gibi Güney Kafkasya'da önemli bir müttefiki olarak gördüğü Azerbaycan ile ikili ilişkilerini de derinden etkilemiştir (Öztarsu, 2019: 3055). Obama'nın göreve gelmesiyle birlikte Amerikan dış politikasında yaşanan değişim süreci, Güney Kafkasya'da yer alan bölgesel aktörlerin de katılımıyla daha dengeli bir güvenlik sistemi kurulması için uygun zemin oluştursa da Azerbaycan ile uzun süre devam eden ancak Bush'un son yıllarında zedelenen ikili ilişkilerin tıkanma sürecine girmesine engel olamamıştır. Öyle ki ABD'nin Ulusal İstihbarat Direktörü Denis Blair, Kongre'de yaptığı bir konuşmada ilişkilerin tıkanmasının bölgeyi tamamen istikrarsızlaştırabileceğinden duyulan kaygıyı dile getirmiştir (Baban ve Shiriyev, 2010: 98).

Obama'nın göreve başlamasının ardından Azerbaycan ile ikili ilişkilerin durgunlaşmasına yol açan sebepler sıralandığında bazı faktörler ön plana çıkmıştır. Bu faktörlerin en belirginini Obama Yönetimi'nin Türkiye-Ermenistan ilişkilerinde yaşanan normalleşme sürecine vermiş olduğu destektir. Nitekim Dağlık Karabağ'da yaşanan savaş sonrası iki ülke arasında kesilen ilişkiler, 2008 yılında "Futbol Diplomasisi" olarak adlandırılan siyasi bir manevra ile normalleşme sürecine girmiştir. Bu bağlamda FIFA tarafından organize edilen bir futbol turnuvasında aynı grupta yer alan iki ülkenin milli takımları Ermenistan'ın başkenti Erivan'da karşı karşıya gelmiştir. Ayrıca Ermenistan Devlet Başkanı Serj Sarkisyan, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ü Ermenistan'a davet etmiştir (Aras ve Özbay, 2008).

Gül'ün Erivan ziyaretinin ardından her iki taraf da ikili ilişkilerin normalleşmesi için istekli davranmıştır. Ağustos 2008'de yaşanan Rus-Gürcü Savaşı sebebiyle kırılğan olan bir dönemde, ABD ve diğer önde gelen Batı ülkeleri iki ülke arasındaki ilişkilerin normalleşmesi için yeni bir sürece öncülük etmiştir. Obama Yönetimi'nin girişimleriyle başlayan bu süreç, 2009 yılının Ekim ayında iki taraf arasında imzalanan Zürih Protokolü ile devam etmiştir (Öztarsu, 2019: 3056).

Zürih Protokolü sonrası Türk-Ermeni ilişkilerinde yaşanan normalleşme süreci, ABD-Azerbaycan ilişkilerinde durgunlaşmaya yol açan bir süreci tetiklemiştir. İki ülke ilişkilerinde

ortaya çıkan bu kriz, Azerbaycan'ın Batı'ya enerji transferi hususunda bazı adımlar atılacağını açıklaması ve İstanbul'da düzenlenen Medeniyetler İttifakı Zirvesi'ne Obama'nın davetine rağmen Azerbaycan Yönetimi tarafından icabet edilmemesi üzerine iyice tırmanmıştır. Bu durum üzerine Obama Yönetimi, ABD Devlet Sekreteri Yardımcısı Matthew Bryza'yı Aliyev Yönetimi ile görüşmesi için Bakü'ye göndermiştir (Welt, 2013: 210).

Obama Yönetimi'nin krizi tırmandırmayıp diplomasi yoluyla ilişkilerdeki durgunlaşma sürecini sona erdirme çabaları, Azerbaycan'ın halen ABD'nin bölgesel politikasında önemli bir yeri olduğunun bariz göstergesidir. Ayrıca bir önceki Başkan Bush döneminde Azerbaycan'a yönelik uygulanan pragmatik dış politika stratejisi, Obama Yönetimi tarafından da kısmen uygulanmaya çalışılmıştır. Bu sayede ikili ilişkilerde ortaya çıkan tıkanma sürecinin önüne geçilmeye çalışılmış ve Aliyev Yönetimi ile karşılıklı siyasi temaslar arttırılmıştır.

Siyasi temaslar kapsamında ilk olarak Başkan Obama, yanlış anlaşılmanın da önüne geçmek amacıyla Azerbaycan lideri İlham Aliyev ile bir telefon görüşmesi gerçekleştirmiştir. Bu görüşmede Aliyev, Türk-Ermeni ilişkilerinin normalleşmesinin Dağlık Karabağ'da yeni bir kriz ve Rusya'nın müttefiki olan Ermenistan'ın ekonomik avantaj elde etmesi gibi birçok domino etkisine neden olmasından duyduğu endişeyi ifade etmiştir.

Buna karşılık Obama ise, her iki durumun ayrı meseleler olduğunu söyleyip, kendi çözüm yöntemlerine sahip olmaları gerektiğini belirtmiştir (Obama, Aliyev Meet In New York As..., 2010, [https://www.rferl.org/a/Obama\\_Aliyev\\_To\\_Meet\\_In\\_New\\_York\\_As\\_Washington\\_Seeks\\_To\\_Improve\\_Ties/2167235.html](https://www.rferl.org/a/Obama_Aliyev_To_Meet_In_New_York_As_Washington_Seeks_To_Improve_Ties/2167235.html)).

Türk-Ermeni ilişkilerinin normalleşme sürecine verilen desteğin ardından ABD-Azerbaycan ilişkilerinde yaşanan durgunlaşma süreci, Obama İdaresi'nin 2010 yılından itibaren Bakü'ye diplomatik elçi gönderme hususunda yaşadığı sorunlar yüzünden zirve noktaya ulaşmıştır. Nitekim ABD'nin bir süre Bakü'de diplomatik temsilci bulundurmaması, Azerbaycan'ın Obama Yönetimi'ne yönelik endişelerini daha da arttırmıştır. Bu durum üzerine Beyaz Saray, bir dönem Minsk Grubu Başkanlığı bir dönem de ABD Devlet Sekreteri Yardımcılığı yapan Matthew Bryza'yı Azerbaycan Büyükelçisi olarak görevlendirmiştir. Ancak bu durum Amerikan Kongresi'nde bazı tartışmaları gündeme getirmiş ve Bryza uzun süre görevine başlayamamıştır (Yıldırım, 2012: 8).

ABD'nin bir yıldan uzun bir süre Azerbaycan'a büyükelçi atamaması, Aliyev Yönetimi tarafından iki ülke arasındaki ilişkilere saygısızlık olarak nitelendirilmiştir. Ayrıca Obama İdaresi'nin Bryza'yı aday göstermesine rağmen Amerikan Kongresi'nin bu durumu onaylamaması krizi daha da tırmandırmıştır. Kongre'nin bu tutumunun temel sebebi ise Ermeni lobisinin Bryza'nın Ermenistan'a karşı tarafsızlığı konusundaki kaygıları ve Azerbaycan'ın siyasi



çevreleriyle yakın irtibatı olduğu gerekçisiyle yapmış olduğu baskılardır (Baban ve Shiriyev, 2010: 101).

Baskıların devam etmesi üzerine, Bryza ancak 2011 yılından itibaren ABD'nin Bakü Büyükelçisi olarak görevine başlayabilmiştir. Dolayısıyla Ermeni lobisinin uzun süreli sert tepkilerine rağmen Obama İdaresi bu karardan geri adım atmamıştır. Buna karşın Ermeni lobisi, Obama İdaresi'nin Türkiye ve Azerbaycan ile yakın ilişki geliştirme çabalarına yeni kampanyalar başlatarak tepkilerini sürdürmüştür (Sassounian, 2010a).

Obama İdaresi'nin Azerbaycan ile ikili ilişkilerde yaşanan tıkanma sürecine son verme çabaları genel olarak başarıyla sonuçlanmıştır. Her ne kadar Ermeni lobisinin Kongre'ye yönelik baskı ve eylemleri devam etse de Azerbaycan ile diplomatik temasların sürdürülmesine dair kararlılıktan geri adım atılmamıştır. ABD'nin bölgesel çıkarları hesaba katılarak sürdürülen bu tutum, ülkeye yönelik siyasi, askeri ve ekonomik ilişkileri de kapsayan proaktif dış politika stratejisiyle desteklenmiştir. Ancak daha önce de vurgulandığı üzere bu strateji Obama İdaresi tarafından Bush dönemindeki kadar belirgin bir şekilde uygulanmamıştır.

Bunlara ek olarak daha önce bahsedilen Güney Kafkasya'ya yönelik modern dış politika anlayışında Rusya ile ilişkilerin gözütülmesine yönelik reset stratejisi, Azerbaycan Hükümeti ile Bush dönemindeki kadar aktif ilişki geliştirilmemesine neden olan temel etkenlerden birisidir. Buna rağmen bölgesel çıkarları çerçevesinde hareket eden Obama Yönetimi, Aliyev Hükümeti ile karşılıklı siyasi temasları sürdürmüş ve çeşitli iş birliği süreçlerini birlikte yürütmeye çalışmıştır. Bu durumun somut örneklerini görmek açısından iki ülke arasında gerçekleşen karşılıklı temaslara değinmek yerinde olacaktır.

### **3.2.2. Proaktif Dış Politika Stratejisi Bağlamında Sürdürülen Karşılıklı Resmi Temaslar**

ABD-Azerbaycan ilişkilerinde yaşanan tıkanma süreci iki ülke arasındaki karşılıklı resmi temasların da bir süre durgunlaşmasında etkili olmuştur. Nitekim ikili ilişkilerde Türk-Ermeni ilişkilerinin normalleşme sürecine sağlanan desteğin ardından yaşanan gerginlik, 2010 yılı Nisan'ında Obama tarafından düzenlenen Washington Nükleer Güvenlik Zirvesi'ne Aliyev'in davet edilmemesi üzerine artarak devam etmiştir. Öyle ki Ermenistan ve Gürcistan'ın davet edilmesine rağmen Aliyev'in davet edilmemesi, Azerbaycan Hükümeti'nin Mayıs 2010'da gerçekleştirilmesi planlanan ABD-Azerbaycan ortak askeri tatbikatlarını iptal etmesine neden olmuştur. Bu bağlamda Aliyev: "*Çıkarlarımıza aykırı davranan birinin çıkarlarını nasıl savunabiliriz*" şeklinde konuşarak, durumdan duyduğu memnuniyetsizliği dile getirmiştir (Nichol, 2013a).

Obama'nın Başkan seçilmesinin ardından her ne kadar Azerbaycan ile ikili ilişkilerde bir tıkanma süreci yaşansa da bölgeye yönelik yürütülen proaktif dış politika stratejisi kapsamında karşılıklı siyasi temaslar sürdürülmüştür. Nitekim 29 Nisan 2010 tarihinde bir grup ABD Kongre üyesi tarafından Devlet ve Dış İlişkiler Alt Komitesi'ne gönderilen bir mektupta, Azerbaycan güvenilir bir ortak olarak nitelendirilmiştir. Ayrıca ABD'li diplomat Donald Lu: “*Azerbaycan tarafından ertelenen askeri tatbikatların gelecekte yapılmasını umuyoruz*” şeklinde konuşmuştur (Baban ve Shiriyev, 2010: 103).

Bu süreçte yürütülen karşılıklı temaslar bağlamında ilk olarak ABD Savunma Bakanı Robert Gates tarafından Haziran 2010 tarihinde Azerbaycan'a resmi bir ziyaret gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda ilk etapta Aliyev'le bir görüşme gerçekleştiren Gates, NATO'ya ait uçakların Azerbaycan üzerinden Afganistan'a hareket etmesinin devam etmesi gerektiğini ve Azerbaycan'a olan borçların ödeneceğini belirtmiştir. Akabinde Azerbaycan Savunma Bakanı Sefer Ebiyev'le bir araya gelen Gates, ikili ilişkilerin önemine vurgu yaparak Azerbaycan'ı stratejik bir ortak gibi gördüğünü ifade etmiştir (ABD Savunma Bakanı Azerbaycan'da, 2010, <https://www.cnnturk.com/2010/dunya/06/07/abd.savunma.bakani.azerbaycanda/579191.0/index.html>).

Gates, Bakü'ye giderken Obama tarafından kendisine Dağlık Karabağ'ın öncelikli bir konu olarak ele alınacağına dair ifadelerin bulunduğu bir mektup verilmiştir. Fakat mektupta Dağlık Karabağ meselesinin, Afganistan ve enerji konularından sonra yer alması ABD'nin bölgeye yönelik çıkarlarını gözeten stratejisini gözler önüne sermiştir. Ayrıca bu ziyaret, ikili ilişkilerin normalleşmesi ve Azerbaycan'da oluşan “*ABD tarafından dışlanmışlık*” duygusunun ortadan kalkması bakımından önemli görülmüştür. Nitekim Gates, Azerbaycan'ın kıyı şeridinin terörist ve kaçakçılara karşı savunulmasına yardımcı olmak için Hazar Muhafız Programı'nın yeniden faaliyete geçirileceğini belirterek, istihbarat alanında yapılacak iş birliğinin önemine değinmiştir (Blank, 2013: 65).

Savunma Bakanı'nın Bakü ziyareti, Obama Yönetimi'nin Azerbaycan'a yönelik dış politikasında kısmen ön plana çıkan pragmatik dış politika stratejisini sürdürdüğüne dair somut örnek niteliğindedir. Öyle ki Gates'in Azerbaycan'a yönelik “stratejik ortak” benzetmesinden, bu ülkenin ABD'nin bölgesel politikasında sahip olduğu işlevin mahiyeti bir kez daha anlaşılmıştır. Ayrıca ikili ilişkilerde yaşanan gergin sürece rağmen karşılıklı resmi temasları sürdürerek bu gerginliğin önüne geçmeyi hedefleyen Amerikan Hükümeti, proaktif dış politika stratejileri sayesinde ikili iş birliğinin devam etmesini amaçlamıştır.

Siyasi temasların sürdürülmesi bağlamında Savunma Bakanı'nın ardından, Dışişleri Bakanı Hillary Clinton tarafından Bakü'ye resmi bir ziyaret gerçekleştirilmiştir. 2010 yılının Temmuz ayında gerçekleştirilen bu ziyaret kapsamında Aliyev'le kapsamlı bir görüşme gerçekleştiren Clinton, Dağlık Karabağ meselesinin barışçıl yöntemlerle çözülmesinden yana olduğunu ve

tarafların anlaşması için Obama Yönetimi'nin destek sağlayacağını ifade etmiştir. Çeşitli hususları görüşen ikili, enerji güvenliğinden askeri ve ekonomik iş birliğine kadar birçok konuyu ele almıştır. Bunun yanı sıra savunma alanında iş birliği, Hazar'ın statüsü ve AB-Azerbaycan ilişkileri ikilinin görüştüğü diğer önemli başlıklardır. Ziyaretin ardından Aliyev, yaptığı basın açıklamasında: *“Biz bağımsız olduktan sonra Azerbaycan-ABD ilişkileri çok iyi gelişti”* şeklinde konuşmuştur (Clinton'dan Bakü ve Erivan'a Ziyaret, 2010, <https://www.cnnturk.com/2010/dunya/07/04/clintondan.baku.ve.erivana.ziyaret/582159.0/index.html>).

Bakü'deki resmi temasları kapsamında, Clinton tarafından Aliyev'e Ermenistan ile yaşanan sorunlar konusunda bazı tavsiyeler verilmiştir. Nitekim Aliyev, Dağlık Karabağ meselesinin çözümü için Washington'ın desteğine ihtiyaç duyduklarını belirtirken; Clinton, bu konuda gerekli tüm desteğin sağlanacağını söylemiştir (Clinton'ın Bakü Ziyareti, 2010: 11). Clinton'ın ziyareti ayrıca, Rusya ile geliştirilen dostluk sürecinin Obama İdaresi'nin Azerbaycan'ı bu ülkeye bırakacağı anlamına gelmediğini göstermiştir. Buna ek olarak Clinton'ın Bakü ziyareti esnasında muhalefetle herhangi bir görüşmede bulunmaması, Aliyev Hükümeti'ne sağlanan desteğin önemli bir göstergesidir.

Clinton'ın ziyareti sonrası ABD-Azerbaycan ilişkilerinde kısmen de olsa görülen yumuşama süreci, dış politika karar alıcılarının söylemlerine de yansımıştır. Bu bağlamda örneğin, ABD'nin Obama dönemindeki Dışişleri Bakanı Yardımcısı Philip Gordon Azerbaycan'la yaşanan gergin ilişkilere rağmen bu ülke için: *“Birleşik Devletler'in bölgesel güvenlik konusunda, özellikle de terörle mücadele hususunda ve Avrupalı Müttefiklerimizin doğal gaz kaynaklarını çeşitlendirmelerine yardımcı olma konusunda Azerbaycan önemli bir ortaktır”* şeklinde konuşmuştur (Nichol, 2013a).

İkili ilişkilerde yaşanan yumuşama süreci, 2010 yılı Eylül'ünde AB Genel Kurulu'nun düzenlediği bir toplantıda iki ülke liderinin bir araya gelmesiyle devam etmiştir. Bu bağlamda gerçekleşen Obama-Aliyev görüşmesinde ilişkilerdeki mevcut durum ve Dağlık Karabağ meselesi ele alınmıştır. Ancak bu süreçte iki ülke arasında diplomatik temsilci sorununun devam etmesi nedeniyle somut bir sonuç göstermeyen karşılıklı temaslar, 2011 yılında Matthew Bryza'nın Bakü'de ABD büyükelçisi olarak göreve başlamasının ardından olumlu sonuç göstermiştir (Embassy of The United States of America, 2011, <https://photos.state.gov>).

Sonuç olarak vurgulamak gerekir ki Obama İdaresi'nin Azerbaycan Hükümeti ile karşılıklı siyasi temasları arttırmaya yönelik çabaları, proaktif dış politika stratejilerinin devam ettiğinin bir göstergesidir. Bir yandan Rusya ile dostluk ilişkileri kurmaya devam eden, bir yandan da Azerbaycan ile mevcut ilişkilerin durgunlaşmasına engel olmak isteyen Obama İdaresi, denge stratejisi sayesinde Bush dönemindeki kadar aktif biçimde olmasa da bölgedeki varlığını korumaya

çalışmıştır. Ayrıca karşılıklı resmi temasların sürdürülmesiyle gelişen ikili ilişkiler, Azerbaycan'a yönelik siyasi ve ekonomik destek sürecinin yoğunlaşmasında etkili olmuştur.

### 3.2.3. İkili İlişkileri Genişletme Stratejisi: Obama Yönetimi'nin Destek Süreci

Obama İdaresi, Azerbaycan ile ilişkilerde yaşanan durgunluk sürecinin sona ermesi ve ikili ilişkilerin çeşitli iş birliği mekanizmalarıyla geliştirilmesine yönelik adımlarını diplomatik temsilci krizinin aşılmasının ardından yeniden hızlandırmıştır. Bölgesel çıkarları gereği Aliyev Yönetimi ile ilişkileri kesintiye uğratmak istemeyen Obama Yönetimi, en son 2008'de toplanan ABD-Azerbaycan Hükümetlerarası Ekonomik İşbirliği Komisyonu'nun toplantılarını 2012 yılının Nisan ayı itibariyle yeniden başlatmıştır. Nitekim Azerbaycan'a destek süreci bağlamında, Obama tarafından heyete *"iki ülke arasındaki mevcut ortaklığı genişletmek için çabaları yoğunlaştırma"* talimatı verilmiştir (Nichol, 2013a).

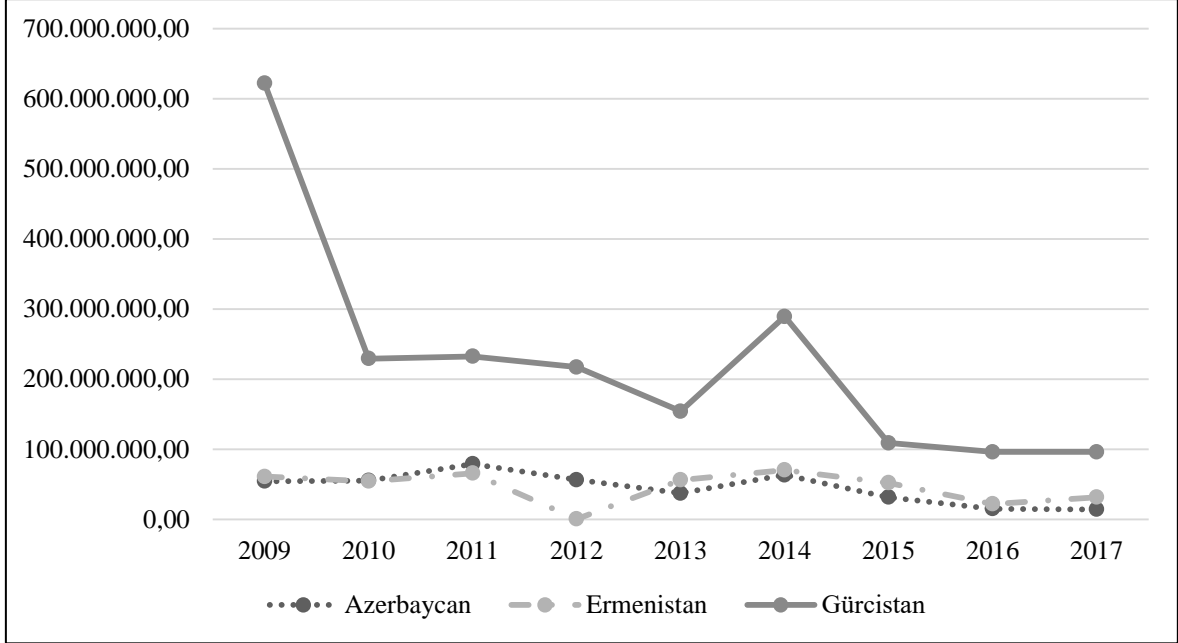
İlişkilerde yaşanan iyileşme süreci 2012 yılının Mayıs ayında Aliyev'in, ülkesinin BM üyeliğinin 20. yılı münasebetiyle New York'ta düzenlenen Güvenlik Konseyi toplantısına katılmasıyla devam etmiştir. Yolculuğu esnasında ABD Ulaştırma Komutanı General William ile bir görüşme gerçekleştiren Aliyev, terörizmle mücadelede ülkesinin oynadığı role değinmiştir. Aynı dönemde Chicago'da düzenlenen NATO Zirve Toplantısı'na da katılan Aliyev, Afganistan'a yönelik operasyonlarda ülkesinin gerekli tüm çabayı gösterdiğine vurgu yapmıştır (İsmayılov, 2014: 91). Bu hususta yaptığı bir açıklamasında: *"2014 yılında NATO güçlerinin çekilmesinin ardından Afganistan'a yardım etmeye devam edeceğiz"* şeklinde konuşmuştur (Ilham Aliyev attended..., 2012, <https://en.president.az/articles/4918>).

İlişkileri genişletme stratejisi kapsamında önemli rol üstlenen Clinton, 6 Haziran 2012 tarihinde Bakü'ye ikinci bir ziyarette bulunmuştur. Ziyareti kapsamında Aliyev ile bir görüşme gerçekleştiren Clinton, Azerbaycan'ın enerji kaynaklarını ve ulaşım yollarını çeşitlendirme çabalarındaki *"merkezi rolü"* için Azerbaycan Yönetimi'ne teşekkür ettiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte Clinton, demokratikleşme çabaları bağlamında Aliyev Yönetimi'ne siyasi görüşlerini yazılı olarak ya da sokak gösterileriyle ifade edenlerin tutuklanmasına son verilmesi için çağrıda bulunmuştur. Clinton son olarak, ülkenin önde gelen sivil toplum kuruluşlarının liderleriyle bir araya gelerek ziyaretini tamamlamıştır (Remarks With Azerbaijani..., 2012, <https://2009-2017.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2012/06/191855.htm>).

Bütün bu ziyaretlerden anlaşılacağı üzere Obama Yönetimi'nin Azerbaycan'a yönelik temasları enerji başlığından güvenliğe, terörizmle mücadeleden demokratikleşmeye kadar birçok alanda hızlandırılmıştır. 2012 yılının Kasım ayında ABD'de ikinci kez göreve gelen Obama Yönetimi'nin Azerbaycan'a yönelik destek süreci, çeşitli yardım mekanizmalarıyla birlikte ivme kazanmıştır. Dolayısıyla daha önce bahsedildiği üzere, 907 Sayılı Ek Madde'nin yürürlüğünün

durdurulmasıyla birlikte başlayan Azerbaycan'a yönelik yardım süreci Obama Yönetimi tarafından devam ettirilmiştir. Obama döneminde Azerbaycan'a sağlanan dış yardımların seyri, Grafik 6'da diğer Güney Kafkasya ülkeleriyle karşılaştırmalı bir biçimde gösterilmiştir.

**Grafik 6: Obama Dönemi ABD'nin Güney Kafkasya'ya Yardımları**



**Kaynak:** Data Query (t.y.), <https://explorer.usaid.gov/query>

Grafikte ABD'nin Obama dönemi boyunca Güney Kafkasya ülkelerine yapmış olduğu ekonomik yardımların yıllık bazda miktarı karşılaştırmalı bir biçimde gösterilmiştir. Grafikten de anlaşılacağı üzere Azerbaycan'a yapılan yardımların miktarı belirli dönemlerde artan, belirli dönemlerde ise azalan bir süreç göstermiştir. Ancak bu yardımların seyri diğer iki Güney Kafkasya ülkesine göre daha istikrarlı bir süreç göstermiştir. Ayrıca grafikte görüldüğü üzere Obama'nın görev süresinin ilk iki yılında Azerbaycan ile ilişkilerde yaşanan gergin süreç, ülkeye yönelik dış yardımlara da yansımıştır. Öyle ki bu süreçte düşük bir seyrinde devam eden ekonomik yardımların miktarında 2011 yılında diplomatik temsilci sorununun çözülmesiyle birlikte bir sıçrama yaşanmıştır.

Obama Yönetimi, 2013 Mali Yılı Harcama Kararı uyarınca Azerbaycan'a Mart 2013'e kadar yapılacak olan dış yardımları 2012 Mali Yılı ile aynı düzeyde tutmayı amaçlamıştır. Dolayısıyla taraflar arasında düzelen siyasi ilişkiler ekonomik ilişkilerin de seyrini olumlu etkilemiştir. Azerbaycan'ın önemli ekonomik gelişimi nedeniyle Obama Yönetimi, ekonomik büyümeyi ve diğer programları birlikte finanse etmek için Azerbaycan ile iş birliğini arttırmıştır (Congressional Budget Justification... (t.y.), <https://www.usaid.gov/results-and-data/budget-spending/congressional-budget-justification>).

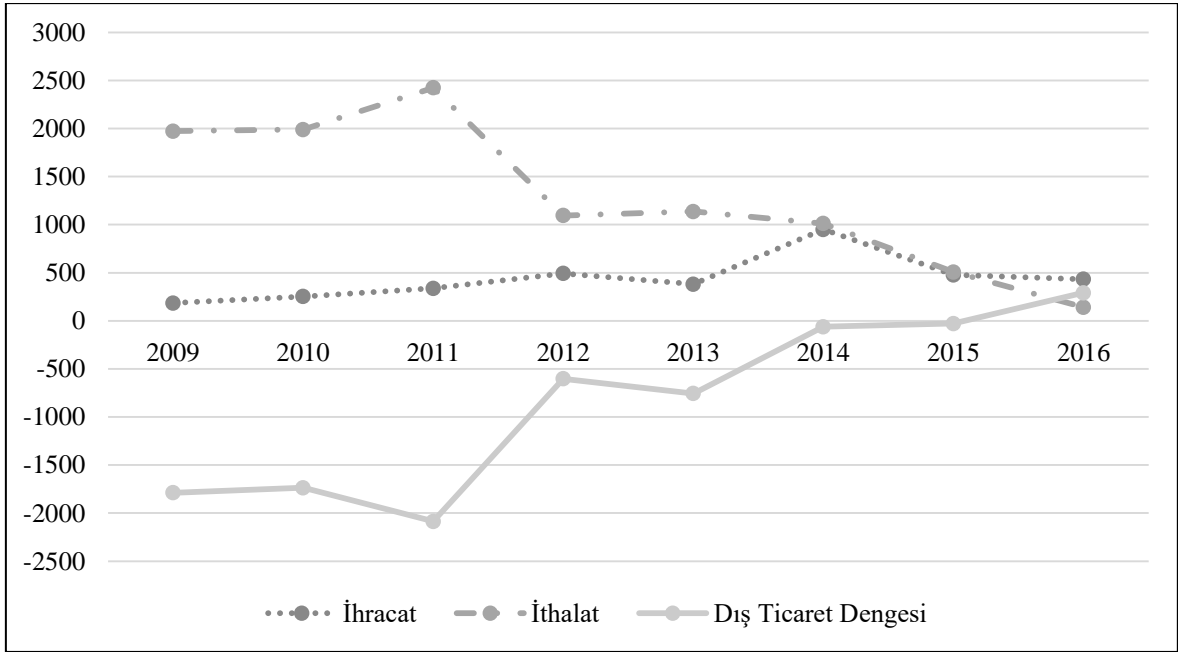
2013 yılının Sonbaharında başlayan Kırım'ın ilhak edilmesi süreci ve ardından yaşanan ayaklanmalar ABD'nin bölgedeki itibarını tıpkı 2008 yılında yaşanan Rus-Gürcü Savaşı sonrası olduğu gibi yeniden zayıflatmıştır. Rusya'ya karşı Ukrayna'nın savunuculuğunu üstlenmek istemeyen Obama İdaresi, bu süreçte Güney Kafkasya ülkelerinin de tepkisini çekmiştir (Ukraine Conflict: Timeline, 2015, <https://www.euronews.com/2015/02/10/ukraine-conflict-timeline>). Grafik 6'dan da anlaşılacağı üzere bölge ülkelerinin tepkisini alan ABD'nin 2014 yılı sonrası Azerbaycan'a yaptığı yardımların miktarında tıpkı diğer iki ülkede olduğu gibi sürekli azalan bir süreç yaşanmıştır.

Obama'nın Başkanlık döneminin son yıllarında Amerikan yardımlarında görülen azalma sürecinde şüphesiz en önemli faktör, Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesinin ABD'nin Güney Kafkasya ülkelerine yapmış olduğu yardımları ve bölge ülkeleriyle olan ilişkilerini sekteye uğratmasıdır. Her ne kadar zedelenen ikili ilişkiler 2015 yılı sonrasında kısmen iyileşme süreci gösterse de bu durum bölgeye yönelik mali yardımların miktarına pek yansımamıştır. Öyle ki Obama'nın son görev yılında Azerbaycan'a yapılan mali yardımlar, son sekiz yılın en alt seviyesine inmiştir.

Obama Yönetimi'nin Azerbaycan'a yönelik yardımlarının büyük çoğunluğu güvenlik, barış ve demokratikleşme alanlarına yönelik gerçekleştirilmiştir. Yapılan bu yardımlar sayesinde Azerbaycan'ın ekonomik büyümesinin desteklenmesi, Afganistan'daki ABD ve NATO operasyonlarına katılımının sağlanması ve Azeri ordusunun modernize edilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca terörle mücadele ve uyuşturucu karşıtı çabaların desteklenmesi, sınır güvenliğinin sağlanması, silahların stok güvenliğinin artırılmasına yönelik daha fazla yardım yapılması planlanmıştır (Nichol, 2013a).

Obama dönemi boyunca Azerbaycan'a yönelik yapılan mali yardımlar, bu ülkenin Amerikan dış politikasındaki önemini bir kez daha göstermiştir. Yardımların miktarı her ne kadar değişken bir süreç gösterse de pek çok alanda Azerbaycan'ın ekonomik gelişimine destek sağlanmıştır. Nitekim Obama Yönetimi, Güney Kafkasya ülkelerine yönelik proaktif dış politika stratejisi kapsamında mali yardımlarını kesintisiz devam ettirmiştir. Mali yardımların yanı sıra, bölge ülkeleriyle sürdürülen ticari ilişkiler de ikili ilişkileri genişletme stratejisinde önemli rol oynamıştır.

**Grafik 7: Obama Dönemi ABD-Azerbaycan Dış Ticaret Dengesi**



**Kaynak:** Trade in Goods With Azerbaijan (t.y.), <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c4632.html>

Grafikte Obama döneminde ABD'nin Azerbaycan'a yönelik yıllık ithalat ve ihracat seviyesi ile oluşan dış ticaret dengesi gösterilmiştir. Grafikten de anlaşılacağı üzere Azerbaycan'a yönelik ithalat ve ihracat süreci genel olarak değişken bir seyir göstermiştir. Ayrıca 2011 yılında ikili ilişkilerde yaşanan diplomatik krizin aşılmasının ardından, aynı yıl ihracat ve ithalat oranları arasındaki fark zirve noktaya ulaşmıştır. Ardından ithalat seviyesinde sürekli azalan bir grafik ortaya çıkarken; ihracat seviyesi de 2014 yılında Kırım'ın İlhakı sonrası, tıpkı ekonomik yardım sürecinde olduğu gibi azalan bir sürece girmiştir. Dolayısıyla bahsedilen sebeplerin sonucunda ithalat ve ihracat seviyesi arasındaki farkın daralması, dış ticaret dengesinin de negatif seviyelerden pozitif düzeye çıkmasına yol açmıştır.

Obama Yönetimi'nin Azerbaycan ile ikili ilişkileri genişletme stratejisinde yukarıda değinilen unsurların yanı sıra, Dağlık Karabağ meselesinde sağlanan destek süreci de kısmen yer edinmiştir. Fakat Clinton ve Bush dönemleriyle kıyaslandığında Dağlık Karabağ meselesi Obama Yönetimi'nin gündemini çok fazla meşgul etmemiştir. Nitekim ABD bu dönemde sadece Minsk Grubu eş başkanı olarak, meseleye ilişkin somut bir adım atmaksızın her iki tarafı barış görüşmelerine davet etmekle yetinmiştir. Dolayısıyla meseleye ilişkin denge politikası kapsamında Türk-Ermeni ilişkilerinin normalleşme süreci ön planda tutulurken, Dağlık Karabağ meselesi arka planda bırakılmıştır (Öztarsu, 2019: 3057).

Meselenin çözümüne ilişkin kısmen de olsa destek sağlayan Obama Yönetimi, 2010 yılında İtalya'nın L'Aquila kentinde düzenlenen AGİT Zirvesi'ne Minsk Grubu eş başkanı olarak iştirak etmiştir. Zirve'de eş başkanlar tarafından yayınlanan bir bildiri kapsamında birtakım anlaşma maddelerinin çerçevesi belirlenerek, meselenin taraflarına iletilmiştir. Nitekim maddeler arasında; Dağlık Karabağ'ı Ermenistan'a bağlayacak bir koridor oluşturulması, Dağlık Karabağ'da geçici bir yönetimin oluşturulması ve bölge halkının iradesiyle bölgenin nihai statüsünün tespit edilmesi gibi hususlar yer almıştır. Ancak tarafların olumsuz yaklaşımının da etkisiyle bildirinin maddelerine riayet edilmemiştir (Ambrosio, 2011: 99).

Destek süreci bağlamında ABD Dışişleri Bakanı Clinton tarafından 2012 yılında Dağlık Karabağ Bölgesi'ne bir ziyaret gerçekleştirilmiştir. Ziyareti sırasında açıklamalarda bulunan Clinton, her iki tarafın da barışçıl bir çözüm için adımlar atması gerektiğine değinmiştir. Aynı yılın Temmuz ayında Meksika'da düzenlenen G-20 Zirvesi'nde ise taraflar bölgede acının ve vahşetin sona ermesi için Obama tarafından barışa davet edilmiştir. Bu çağrıya karşılık açıklamalarda bulunan Azerbaycan Devlet Başkanı Mammadyarov: *“Sorun bölgede bir mekanizma kurulmasında değil. Sorun işgal altındaki Azerbaycan topraklarında. Ermeni birlikleri geri çekilirse hem olaylar hem de mekanizmalarla ilgili sorunlar çözülecek”* demiştir (Nichol, 2013a).

2014 yılında gerçekleşen Kırım'ın İlhakı'nın ardından Obama Yönetimi tarafından Azerbaycan'a yönelik destek süreci, mali yardımlarda ve ticari ilişkilerde olduğu gibi azalma sürecine girmiştir. Nitekim bu dönemde AGİT Minsk Grubu eş başkanlığını yürüten ABD temsilcisi James Warlick, Obama Yönetimi'nin Dağlık Karabağ meselesine yönelik arabuluculuk çalışmalarına sözde destek vermekle yetinmiştir (Pashayeva ve Blank, 2016: 30).

Obama Yönetimi'nin son yılında Dağlık Karabağ'da dört gün boyunca devam eden yoğun çatışmaların yaşanması üzerine meselenin çözümüne yönelik arabuluculuk çabaları ivme kazanmış ve Rusya'nın girişimleriyle ateşkes sağlanmıştır (Pashayeva, 2016). Hemen akabinde ABD Dışişleri Bakanı John Kerry, 30 Haziran 2016'da taraflara yaptığı çağrıda her iki tarafı sükûnete davet etmiştir. Bir hafta sonra Putin ile bir telefon görüşmesi gerçekleştiren Obama, meselenin çözümüne yönelik arabuluculuk desteğini sürdürmüştür (Daily Press Briefing, 2016, <https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/dpb/2016/10/262717.htm>).

Söylenenlerin dışında somut bir adım atmayan Obama Yönetimi'nin Azerbaycan ile ikili ilişkileri genişletme stratejisinde Dağlık Karabağ meselesine ilişkin destek sürecinin daha az rol oynadığı görülmüştür. Nitekim bu süreçte ABD tarafından meselenin çözümüne yönelik atılan adımların olumlu bir sonuç göstermemesi, bu düşüncüyü destekler niteliktedir. Bu durumun ortaya çıkışında şüphesiz ABD'nin taraflar arasında izlediği denge stratejisinin de payı yüksektir. Ayrıca bu süreçte Obama Yönetimi'nin bölgeye yönelik proaktif dış politika stratejisi kapsamında Azerbaycan'a sağlanan mali yardımlar ve karşılıklı ticari ilişkiler daha etkili sonuçlar vermiştir.



### 3.3. Güney Kafkasya'ya Yönelik Modern Dış Politikada Merkez Ülke: Gürcistan

#### 3.3.1. Obama Yönetimi'nin İlk Dönemi: İlişkilerde Duraklama Sürecinin Sonu

Bush Yönetimi'nin Güney Kafkasya'ya yönelik politikası kapsamında 2008 tarihli Rus-Gürcü Savaşı'nda Gürcistan'a sağladığı desteğin fiili olmayıp sözde kalması, savaş sonrasında ikili ilişkilerin gelişimini doğrudan etkilemiştir. Öyle ki bölgeye yönelik proaktif dış politika stratejisi kapsamında Gürcistan ile sıkı ilişkiler yürüten Bush Yönetimi'nin böyle bir süreçte Rusya karşısında bu ülkeyi yalnız bırakması, Saakaşvili Yönetimi'ni hayal kırıklığına uğratmıştır. Savaşın yaşandığı dönemde ABD'de seçim kampanyaları yürüten Barack Obama: *"ABD'nin Rusya politikası gözden geçirilmelidir. Çünkü Rusya, izlemiş olduğu saldırgan tavırla Güney Kafkasya'da bir tehdit niteliğindedir"* şeklindeki açıklamasıyla başkan seçildiği takdirde bölgede izleyeceği stratejiyi ortaya koymuştur (Öztürk, 2010: 7).

Obama'nın Gürcistan'ın işgaline yönelik tepkileri seçim kampanyaları yürüttüğü dönemde olduğu gibi Başkan seçilmesinin ardından da aynı şekilde devam etmiştir. Nitekim 2009 yılı itibarıyla göreve başlayan Obama, Gürcistan'ın egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün yok sayıldığını dile getirmiş ve Rusya'nın bu ülkeye yönelik işgalini kınamıştır. (U.S. Policy Toward Russia (t.y.), <https://www.cfr.org/project/us-policy-toward-russia>).

Bunlara ek olarak göreve geldikten sonra Gürcistan'daki Rus askeri varlığına tepki veren Obama İdaresi, Saakaşvili yönetimiyle temaslarını yoğunlaştırmıştır. Bu durum, tıpkı Bush döneminde olduğu gibi Obama döneminde de bölgeye yönelik modern Amerikan dış politikasında Gürcistan'ın önemli bir yer edindiğine dair düşünceleri güçlendirmiştir. Öyle ki bulunduğu stratejik konum itibarıyla de Obama Yönetimi'nin dikkatlerini üzerine çeken Gürcistan, bu süreçte bölgesel çıkarları ön planda tutan Amerikan dış politikasının odağındaki ülkelere biri olmuştur.

Bahsedilen dış politika anlayışı kapsamında ABD tarafından Gürcistan'ın demokratik ve ekonomik politikalarına sağlanan destek süreci, Obama döneminde de devam etmiştir. Aynı zamanda Obama'nın ilk görev yılında Başkan Yardımcısı Joe Biden, Rusya'ya karşı siyasi destek süreci bağlamında Tiflis'e iki resmi ziyarette bulunmuştur (Öztürk, 2010: 10). Dolayısıyla bu dönemde gerçekleştirilen karşılıklı siyasi temaslar sayesinde, bölgesel çıkarları gözetilen dış politika anlayışının yanı sıra proaktif dış politika stratejisi de sürdürülmüştür.

Siyasi temaslarını giderek yoğunlaştıran ABD, Rusya'ya karşı Gürcistan'a destek sürecini arttırmıştır. Bu bağlamda 2009 yılının Temmuz ayında Obama tarafından Rusya'ya resmi bir ziyaret gerçekleştirilmiştir. Ziyareti kapsamında Rusya Devlet Başkanı Medvedev'le bir görüşme gerçekleştiren Obama, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün Rus ordusu tarafından ihlal edildiğini belirtmiştir. Bu ziyaretin hemen ardından ise ABD Donanması'na ait savaş gemisi "USS Stout", 14

Temmuz 2009 tarihinde Gürcistan'ın Batum Limanı'na gelmiştir. Dolayısıyla Obama İdaresi'nin Tiflis'e yönelik desteği ilk kez somut bir biçimde gerçekleştirilmiştir (Socor, 2009).

Ek olarak Ağustos ayında Başkan Yardımcısı Joe Biden, Rus-Gürcü savaşının yıldönümü vesilesiyle Tiflis'e resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyaretin hemen öncesinde Rusya, ABD'nin Gürcistan'ı silahlandırması halinde sert önlemler alınacağını duyurmuştur. Buna karşılık Biden; Rusya'nın Gürcistan topraklarından bir an önce çekilmesi gerektiğini ifade ederken, Obama Yönetimi'nin Tiflis'i silahlandırmayacağını ilan etmiştir (Antidze ve Robinson, 2009).

Obama Yönetimi'nin bir yandan Rusya'ya yönelik reset politikası devam ederken, diğer yandan Güney Kafkasya'da zedelenen Amerikan imajını yeniden sağlama çabaları denge stratejisine dayalı dış politika anlayışı geliştirme çabalarını zorunlu kılmıştır. Öyle ki ilk olarak Başkan Yardımcısı Biden tarafından ilan edilen reset stratejisi kapsamında ABD'nin Rusya ile ilişkileri farklı bir boyuta taşınmıştır. Dolayısıyla bu sayede Rusya ile dostluk ilişkileri kurmaya çalışan Obama Yönetimi, Güney Kafkasya ülkelerine yönelik destek sürecinde bu ülke ile karşı karşıya gelmemeye özen göstermiştir.

Bahsedilenlerden yola çıkarak, Obama Yönetimi Rusya ile ilişkileri gözden geçirme sürecinde Gürcistan Hükümeti'yle de yakın temaslarına devam etmiştir. Öyle ki 2010 yılının Nisan ayında ABD'de yapılan Nükleer Güvenlik Zirvesi öncesinde Obama ve Saakaşvili arasında bir telefon görüşmesi gerçekleştirilmiştir (Jackson, 2009). Akabinde ise Dışişleri Bakanı Clinton tarafından Temmuz ayında Tiflis'e resmi bir ziyaret gerçekleştirilmiştir. Bu ziyaret kapsamında Saakaşvili Yönetimi'ni Rusya'yla ilişkiler hususunda uyaran Clinton, Tiflis'in kendi iç meselelerine odaklanması gerektiğine değinmiştir (Nichol, 2013b: 27).

Bunlara ek olarak 2012 yılının Ocak ayında Washington'da temaslarda bulunan Saakaşvili, Beyaz Saray'da Başkan Obama ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. Siyasi ve ekonomik ilişkilerin yanı sıra güvenlik ve savunma alanına dair iş birliğinin konuşulduğu görüşmeler kapsamında ayrıca Gürcistan'ın NATO üyelik süreci de ele alınmıştır (Obama'dan Büyük Gaf, 2012, <http://www.milliyet.com.tr/dunya/obamadan-buyuk-gaf-1496324>).

Özet olarak, Obama'nın Başkanlık sürecinin ilk döneminde ABD'nin Gürcistan'a yönelik dış politika anlayışında karşılıklı temaslar önemli yer edinmiştir. Rus-Gürcü Savaşı sonrası ABD'nin bölgede zedelenen imajını sağlamayı amaçlayan Obama Yönetimi, bir yandan Saakaşvili Yönetimi ile karşılıklı görüşmeleri yoğunlaştırmaya gayret ederken diğer yandan da Rusya ile dostluk ilişkisi yürütmeye çalışmıştır. Bölgeye yönelik dış politikasında denge stratejisi izleyen Obama Yönetimi'nin Gürcistan ile ilişkilerinde asıl belirleyici olan unsur Bush Yönetimi'nin son günlerinde temelleri atılan ve daha sonra kapsamı genişletilen stratejik ortaklık sürecidir.

### 3.3.2. İkili İlişkilerde Stratejik Ortaklık Süreci

2008 Savaşı sonrası Güney Kafkasya bölgesinde önemli itibar kaybı yaşayan ABD, Saakaşvili Yönetimi'ne yönelik destek sürecini Obama döneminde de sürdürerek bölgedeki konumunu korumaya gayret etmiştir. Ayrıca Bush Yönetimi'nin bölgeye yönelik dış politikasında kilit ülke olarak görülen Gürcistan, hem jeopolitik konumu hem de Batı'ya yakın duruşu sayesinde Obama İdaresi tarafından da bölgede öncelik verilen ülkeler arasında yer almıştır. Obama Yönetimi'nin Gürcistan'a yönelik bu stratejisi bir yandan önceki bölümde değinilen ikili ilişkiler kapsamında, diğer yandan da taraflar arasında yürütülen "stratejik ortaklık" sayesinde devam etmiştir.

Stratejik ortaklığın temelleri Başkan Bush'un görevden ayrılmasından birkaç gün önce, 9 Ocak 2009 tarihinde, taraflar arasında imzalanan ABD-Gürcistan Stratejik Ortaklık Anlaşması ile atılmıştır. Bu anlaşma kapsamında ABD'nin Tiflis'e yönelik destek süreci yinelenmiş ve NATO üyesi devletlerin Gürcistan'ın üyelik sürecindeki taleplerini olumlu karşıladığı vurgulanmıştır (Nichol, 2009b). Ayrıca bu anlaşmayla birlikte taraflar arasındaki stratejik ortaklık sürecinin koordinasyonu açısından ABD-Gürcistan Stratejik Ortaklık Komisyonu oluşturulmuştur (U.S.-Georgia Strategic Partnership Commission, 2016, <http://acge.ge/2016/07/3563/>).

Bunlara ek olarak taraflar arasında oluşturulan stratejik ortaklık mekanizması pek çok alanda iş birliği sürecini bünyesinde barındırmıştır. Bu bağlamda ekonomik gelişmeye destek, askeri yardımlaşma ve demokratikleşmeye destek süreci taraflar arasındaki stratejik ortaklığın temellerini oluşturmuştur. Ayrıca gelişmiş bir ikili yatırım anlaşması, serbestleştirilmiş vize rejimi ve serbest ticaret anlaşmaları stratejik ortaklık sürecinde ön plana çıkan diğer önemli unsurlardır (Welt, 2010).

Obama Yönetimi'nin Gürcistan'a yönelik dış politikasının temel unsurlarından biri olan stratejik ortaklık süreci, çok çeşitli iş birliği mekanizmalarını bünyesinde barındırmakla birlikte bazı alanlarda ağırlıklı olarak yürütülmüştür. Bu bağlamda teorik olarak da süreç ele alındığında neoklasik realizmin Obama Yönetimi'nin bölge politikasına yansımaları bariz şekilde görülmüştür. Nitekim bu dönemde uluslararası sistemin yapısı (bağımsız değişken) dikkate alınmış ve Başkan Obama'nın karakteristik özellikleri ve söylemleriyle (ara değişkenler) birlikte Gürcistan'a yönelik bir dış politika stratejisi (bağımlı değişken) geliştirilmiştir.

Teorik çerçeveden hareketle Rusya'ya yönelik reset stratejisi kapsamında Gürcistan ile ilişkilerine de özen gösteren Obama Yönetimi, stratejik ortaklık sürecinde Karadeniz'de kolektif güvenlik, terörle ortak mücadele, savunma ve güvenlik alanında iş birliği gibi konulara öncelik vermiştir. Ancak bu süreçte bir yandan da Rusya ile ikili ilişkilerini gözeten Obama Yönetimi'nin Saakaşvili iktidarına verdiği destek zayıf kalmıştır. Whitmore (2009)'a göre ABD'nin bu dönemde

dikkatini farklı uluslararası sorunlara vermesi ve bölgede Rusya'yla karşı karşıya kalmak istemeyişi bu durumun en temel sebebidir.

Stratejik ortaklığın önemli bir unsuru olan Karadeniz'de kolektif güvenlik mekanizması, Obama Yönetimi'nin önceliğindeki konulardan biri olmuştur. Karadeniz'e yönelik başlıca hedefleri; yasadışı faaliyetleri engellemek, Rus saldırganlığını caydırmak, karşı üretim çabalarını güçlendirmek, enerji güzergâhlarını korumak ve ticaret yollarını güçlendirmek olan Obama Yönetimi, bu doğrultuda Gürcistan Sahil Güvenlik kapasitesini geliştirme, deniz gözetimini genişletme ve ortak askeri tatbikatlar yoluyla Gürcistan ile iş birliğini desteklemiştir (Kastetter, 2018).

Bunlara ek olarak stratejik ortaklığın diğer önemli unsuru olan terörizmle mücadele süreci de ABD-Gürcistan ilişkilerinde ön plana çıkan başlıklardandır. Nitekim Avrupa, Orta Doğu ve Orta Asya'nın kesiştiği noktada yer alan Gürcistan'ın coğrafi konumu ABD'nin terörle mücadele çabalarında kilit bir rol oynamıştır (Traughber, 2007: 48). Bu yüzden Kuzey Kafkasya, Orta Doğu ve Orta Asya'dan gelen yabancı savaşçıların kullandığı transit yoldaki kilit bağlantı olan Gürcistan, terörizmle mücadelede ABD'nin bölgedeki önemli bir ortağı olmuştur. Ayrıca Saakaşvili döneminde oluşturulan Gürcistan Devlet Güvenlik Hizmeti, terör olaylarını tespit etme, caydırma ve bunlara müdahale etme kapasitesini önemli ölçüde geliştirmiştir (Kastetter, 2018).

Terörle mücadele sürecinde atılan adımlar kapsamında 2015 yılında Gürcistan Hükümeti terörizmle mücadele yasasını güncellemek ve genişletmek için bazı girişimlerde bulunmuştur. Bu bağlamda yasadışı silahlı bir gruba veya terör faaliyetlerine katılmak için yurtdışına seyahat etmek dokuz yıla kadar hapis cezası olan bir suç olarak kabul edilmiştir (Krokorian, 2016). Ayrıca 2016 yılında ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan terörizmle ilgili ülke raporlarının Gürcistan'daki aşırı şiddete karşı koyma eylemlerinin eksik olduğunu ortaya koyması üzerine, Gürcistan Devlet yetkilileri terörle mücadele stratejisindeki bu açığı görmüş ve bu bağlamda çabaları güçlendirmeyi taahhüt etmişlerdir (Kastetter, 2018).

Stratejik ortaklığın ikili iş birliğini derinleştirdiği bir diğer alan ise savunma ve güvenlik konusudur. Bu bağlamda Obama dönemi boyunca gerçekleştirilen iş birliği sayesinde 2016 yılında taraflar arasında Savunma ve Güvenlik Ortaklığını Derinleştirme Mutabakatı imzalanmıştır. Bu mutabakatta istihbarat paylaşımına ek olarak tarafların güvenlik veya bölgesel istikrarına yönelik düşmanca eylemler ya da özel tehditler hakkında bilgi alışverişini kolaylaştırmayı amaçlayan geniş çapta düzenlemelere yer verilmiştir (Air Situation Data Exchange (t.y.), <https://www.ncia.nato.int/NPC/Pages/products/Air-Situation-Data-Exchange-ASDE.aspx>).

Mutabakat ayrıca, savunma kapasitesini geliştirme, askeri iş birliği, bilgi paylaşımı, ikili savunma ve güvenlik hususunda taahhütler ortaya koymuştur. Ek olarak ABD, Uluslararası

Kalkınma Ajansı tarafından yönetilen 15 milyon dolarlık beş yıllık bir Ekonomik Esneklik Programı'nın başlatıldığını duyurmuştur. Bu program, Gürcü iş adamlarının becerilerini geliştirmeyi ve kırsal bölgelerde gelir düzeyini arttırmayı hedeflemiştir. Son olarak tarafların Fulbright Programı'na ortak katkı sağlaması için yeni bir Mutabakat Zaptı imzalamışlardır. Bu kapsamda Obama Hükümeti 2016 yılında üç adet Fulbright Yüksek Lisans Öğrenci Programı bursu finanse etmiştir (U.S.-Georgia Strategic Partnership Commission, 2016, <http://acge.ge/2016/07/3563/>).

Sonuç itibariyle iki ülke arasında kurulan stratejik ortaklık Obama döneminde atılan çeşitli adımlarla güçlendirilmeye çalışılmıştır. Nitekim Obama Yönetimi'nin Gürcistan'a yönelik dış politikasında stratejik ortaklık sayesinde oluşturulan iş birliği mekanizmaları önemli yer edinmiştir. Bu ortaklığın sürdürüldüğü bir diğer alan ise iki ülke arasındaki karşılıklı resmi temaslar ile ekonomik, ticari ve askeri ilişkilerdir. Dolayısıyla Gürcistan'a yönelik proaktif dış politika stratejisi kapsamında yürütülen bu sürecin daha iyi anlaşılması bakımından Obama Yönetimi'nin ikinci dönemindeki resmi temasları ve ekonomik yardım sürecini ayrı bir başlıkta incelemek yerinde olacaktır. Obama'nın ilk döneminde yürütülen resmi temaslardan daha önce detaylı bir şekilde bahsedildiği için bu sürece tekrar değinilmeyecektir.

### **3.3.3. Karşılıklı Resmi Temaslar, Ekonomik ve Ticari İlişkiler**

Obama Yönetimi'nin Gürcistan'a yönelik stratejik ortaklık çerçevesinde yürüttüğü dış politikasında önemli bir yer edinen karşılıklı resmi temaslar, Gürcistan'da yapılan 2013 seçimlerinin ardından yaşanan süreçte de aynı şekilde devam etmiştir. Stratejik ortaklığın önemli bir boyutunu oluşturan karşılıklı resmi temaslar, aynı zamanda 11 Eylül sonrası ABD'nin Güney Kafkasya ülkelerine yönelik proaktif dış politika stratejisinin temel unsurlarındandır. Öyle ki Bush Yönetimi'nin son döneminde sıkıntılı bir süreç geçiren ABD-Gürcistan ilişkileri, Obama İdaresi tarafından sürdürülen karşılıklı temasların da etkisiyle stratejik ortaklık boyutuna taşınmıştır.

Gül Devrimi sonrası iktidara gelen ve on yıl boyunca Gürcistan Devlet Başkanı olan Saakaşvili'nin görevi 2013 yılında yapılan seçimlerin ardından sona ermiş, seçimleri kazanan Giorgi Margvelashvili Gürcistan'ın yeni Devlet Başkanı olmuştur. Bu bağlamda, yapılan seçimleri değerlendiren Obama:

“Amerikan halkı adına yeni bir başkanın seçilişini kutladıkları için Gürcistan halkını tebrik ediyorum. Ayrıca ilk kez Gürcistan'da demokratik ve barışçıl bir seçimin sonuçlandığını söyleyebilirim. Tebriklerimi göreve başlangıç gününde Cumhurbaşkanı Giorgi Margvelashvili'ye ulaştırıyorum”

şeklinde konuşmuştur (Obama's Statement on Margvelashvili's Inauguration, 2013, <https://www.georgianjournal.ge/politics/25349-obamas-statement-on-margvelashvilis-inauguration.html>).

Obama'nın Saakaşvili döneminde Gürcistan ile sürdürdüğü karşılıklı temaslar Margvelashvili döneminde de çeşitli toplantılar ve resmi ziyaretler aracılığıyla devam etmiştir. Bu kapsamda 2014 yılının Şubat ayında Gürcistan Başbakanı Irakli Garibashvili ile bir araya gelen Obama, ülkenin demokratik gelişimine sunduğu katkı ve Afganistan'daki NATO Misyonu'na sağladığı destekten ötürü Gürcü lidere övgülerde bulunmuştur. Ayrıca bu toplantı esnasında Gürcistan Delegasyonu ile görüşen Başkan Yardımcısı Joe Biden, Gürcistan'a yönelik siyasi, askeri ve ekonomik yardımların sürdürülmesine ilişkin taahhütlerde bulunmuştur (President Obama Meets Georgian Delegation, 2014, <https://agenda.ge/en/news/2014/537>). Böylece ikili ilişkilerde stratejik ortaklık süreci güçlü tutulmaya çalışılmıştır.

Gürcistan'a yönelik temaslarını sürdüren Obama, Mart 2015 tarihinde Tiflis'e resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Ziyaretin ardından Başbakan Garibashvili'ye stratejik ortaklık alanlarını vurgulayan bir mektup gönderen Obama:

“Bölgedeki zorlu gelişmeler karşısında, uluslararası kabul görmüş sınırlar dâhilindeki Gürcistan'ın toprak bütünlüğü ve egemenliğine olan bağlılığımızın kararlılığımızdır. Gürcistan demokrasisini güçlendirmek ve küresel güvenliği teşvik etmek için ortak çabamızdan gurur duyuyoruz”

ifadelerine yer vermiştir (U.S. President Obama Congratulates Georgia On Independence Day, 2015, <https://agenda.ge/en/news/2015/1107>).

Bunlara ek olarak 4 Ağustos 2015 günü Gürcistan Başbakanı Garibashvili Obama'nın doğum gününü bir mektup üzerinden: “ *Ülkeme geniş ve kalıcı desteğiniz, Gürcistan'ın egemenliğine, toprak bütünlüğüne ve Avrupa-Atlantik Süreci'ne katkınız için ABD'ye ve size derin minnettarlığımızı iletmek için bu fırsatı değerlendirmeme izin verin*” sözleriyle kutlamıştır (Tbilisi Sends Birthday..., 2015, <https://agenda.ge/en/news/2015/1720>). Başbakan'ın sözlerinden stratejik ortaklığın başarılı bir biçimde yürütüldüğü ve Obama Yönetimi'nin ülkeye yönelik proaktif dış politika stratejisinin olumlu karşılandığı anlaşılmıştır.

Obama'nın son görev yılında Gürcistan lideri Margvelashvili, Washington'da düzenlenen Nükleer Güvenlik Zirvesi'ne katılmıştır. Elliden fazla ülkenin katılımıyla gerçekleştirilen toplantıda Margvelashvili, ülkesinin nükleer güvenliğin sağlanmasına ilişkin çabalara sağladığı destekten söz etmiştir. Gürcü lider ayrıca, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'yla yapılan anlaşmaya göre ülkesinin 2015-2019 Entegre Nükleer Güvenlik Plan'ını (INSSP) onayladığını ifade etmiştir. Bu bağlamda yaptığı konuşmada: “*2014 Nükleer Güvenlik Zirvesi'nin bildirisinde olduğu gibi, ABD ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın güçlü desteğiyle zenginleştirilmiş uranyumu geri gönderdik*” şeklinde konuşmuştur (Dinner With Obama..., 2016, <https://agenda.ge/en/news/2016/788>).

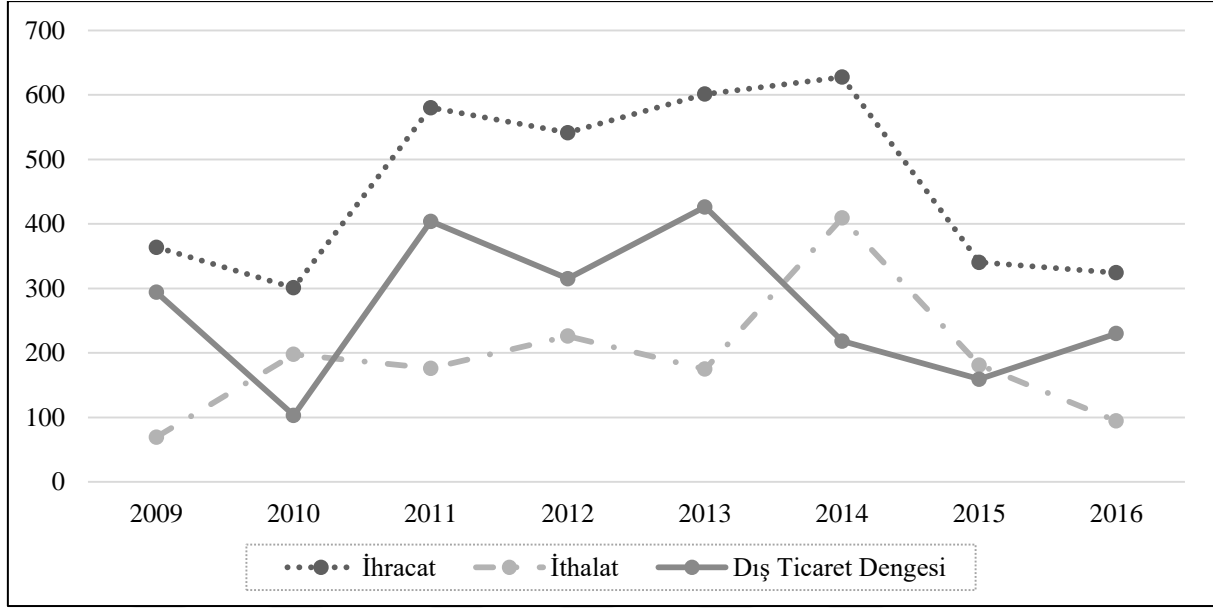
Söylenilenler doğrultusunda, ABD-Gürcistan ilişkilerinde stratejik ortaklığın önemli bir unsuru olan karşılıklı resmi temasların Obama Yönetimi'nin ikinci döneminde de sıkı bir biçimde devam ettiği görülmüştür. Stratejik ortaklığın bir diğer önemli boyutunu ise Obama Yönetimi tarafından Gürcistan'a sağlanan mali yardımlar ve karşılıklı ticari ilişkiler oluşturmuştur. Bu bağlamda bölgeye yönelik Amerikan dış politikasının önemli bir unsuru olan ekonomik ve ticari ilişkilerden bahsetmek, sürecin daha net anlaşılması açısından gereklidir.

İki ülke arasında Bush döneminde yürütülen ekonomik iş birliği süreçleri Obama döneminde artarak devam etmiştir. Ayrıca Bush döneminde iki ülke arasında imzalanan ABD-Gürcistan Stratejik Ortaklık Şartı'nın Obama döneminde güncellenmesiyle birlikte geçerliliği korunmuştur. Bu Şart, Gürcü ordusunun eğitimi ve NATO ile çalışabilirliğine yönelik Amerikan desteğinin yanı sıra ülkeye yönelik mali ve ticari destek programlarının hızlandırılmasına ilişkin süreçleri içermiştir. Bu bağlamda 2009 yılında iki ülke arasında Gelişmiş İkili Yatırım Antlaşması ve Serbest Ticaret Anlaşması imzalanmıştır (Niblett, 2010: 132).

Bush Yönetimi'nin Güney Kafkasya'ya yönelik yardımlarından en fazla yararlanan ülke olan Gürcistan, Obama döneminde de Amerikan yardımlarından en fazla yararlanan Güney Kafkasya ülkesidir. Bu durumun ortaya çıkışında şüphesiz stratejik ortaklık mekanizmasının ve Obama Yönetimi'nin aktif dış politika stratejisinin önemli etkisi söz konusudur. Grafik 6'da Obama döneminde ABD tarafından Gürcistan'a sağlanan ekonomik yardımların yıllık bazda miktarı diğer Güney Kafkasya ülkeleriyle karşılaştırmalı bir biçimde gösterilmiştir. Grafikten de anlaşılacağı üzere Obama Yönetimi, tıpkı Bush döneminde olduğu gibi Gürcistan'a yönelik yardım siyasetini kesintisiz biçimde sürdürmüştür.

Grafik 6'dan da anlaşılacağı üzere Gürcistan'a yönelik yardımların kesintisiz olarak devam etmesine rağmen, yardımların miktarında 2009 yılının ardından önemli bir azalma yaşanmıştır. Bu durumun ortaya çıkışında şüphesiz Obama Yönetimi'nin Rusya ile ilişkilerde uyguladığı reset stratejisinin de önemli etkisi söz konusudur. Tıpkı diğer Güney Kafkasya ülkelerinde görüldüğü gibi, 2014 yılında yaşanan Kırım Krizi sonrası giderek azalan bu yardımların önemli bir kısmı askeri finansman desteği, tren ve ekipman desteği ve diğer kapasite geliştirme programlarına yönelik gerçekleştirilmiştir (Welt, 2019).

**Grafik 8: Obama Dönemi ABD-Gürcistan Dış Ticaret Dengesi**



**Kaynak:** Trade in Goods With Georgia (t.y.), <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c4633.html>

Grafik 8’de Obama döneminde ABD’nin Gürcistan’a yönelik yıllık ithalat ve ihracat seviyeleri ile oluşan dış ticaret dengesi gösterilmiştir. Grafikten de anlaşılacağı üzere ikili ticari ilişkiler belli dönemlerde gelişim gösteren, belli dönemlerde ise azalan bir seyirde devam etmiştir. Özellikle 2010 yılının ardından bir sıçrama dönemi gösteren ticari ilişkiler, 2012 yılının Ocak ayında taraflar arasında imzalanan serbest ticaret anlaşması ile güçlenmiştir. Öyle ki anlaşmanın ardından söz hakkı alan Saakashvili: “*Serbest ticaret anlaşması ülkemize çok fazla ek aktivite çekecek ve temel olarak ulus-inşası sürecimize yardımcı olacak*” şeklinde konuşmuştur (Obama, Saakashvili Discuss..., 2012, [https://www.rferl.org/a/obama\\_saakashvili\\_discuss\\_free\\_trade\\_pact/24467140.html](https://www.rferl.org/a/obama_saakashvili_discuss_free_trade_pact/24467140.html)).

2014 yılında yaşanan Kırım Krizi’nin ardından tıpkı diğer Güney Kafkasya ülkeleriyle olduğu gibi Gürcistan-ABD ticari ilişkilerinde de düşüş süreci yaşanmıştır. Kırım’ın ilhaki sonrası yaşanan gergin ilişkiler ve Gürcistan’ın ekonomik olarak zorlu bir sürece girmesi bu durumun ortaya çıkmasında etkili olan unsurlardandır. Karşılıklı ticari ilişkiler her ne kadar Obama Yönetimi’nin son yıllarında durgunluk gösterse de iki ülke arasındaki stratejik ortaklığın önemli bir boyutunu oluşturmuştur.

Son olarak bu dönemde iki ülke arasında askeri ilişkilerde ve savunma alanında gerçekleştirilen iş birliğini de stratejik ortaklık bağlamında değerlendirmek mümkündür. Nitekim Gürcistan’da bulunan Vaziani askeri üssünün iyileştirilmesi amacıyla ABD, ülkeye yönelik askeri desteğini sürdürmüştür. Bu bağlamda ilk olarak Gürcistan Sahil Güvenliği’ni güçlendirmek için



Anakliya, Supsa ve Çakvi bölgelerinde radar istasyonları finanse edilirken, 2009 yılında Gürcistan Sahil Güvenliği ile Gürcü Donanması birleştirilmiştir. Bunlara ek olarak sırasıyla 2013 ve 2014'te açılan Poti ve Supsa gemi onarım tesisleri tahsis edilirken, 2015 yılının Eylül ayında Batum'da ABD fonlarıyla inşa edilen yeni bir Sahil Güvenlik Botu Havuzu açılmıştır. Ardından Obama'nın son görev yılında ABD tarafından Gürcistan Sahil Güvenlik Komutanlığı'na iki adet ISLAND sınıfı devriye botu bağışlanmıştır (Kogan, 2019).

Bush döneminde iki ülke arasında temelleri atılan savunma alanına yönelik iş birliği, Obama döneminde daha da derinleştirilmiştir. Bu bağlamda 2011 yılından sonra Gürcistan'da iki ülke arasında yıllık askeri tatbikatlar gerçekleştirilmiştir. "Çevik Ruh" adlı ilk askeri tatbikatlar 2014 yılında Kırım'ın ilhakının ardından diğer NATO üyelerinin de katılımıyla geliştirilmiştir. Nitekim ilk olarak 2015 yılında "Nobel Partner" adıyla gerçekleştirilen askeri tatbikatlar, Obama döneminde iki ülke arasında gerçekleştirilen en güçlü tatbikatlar olarak nitelendirilmiştir. Obama'nın son görev yılında ABD Dışişleri Bakanı John Kerry ve Gürcistan Başbakanı Giorgi Kvirikashvili arasında imzalanan "Savunma ve Güvenlik İlişisini Derinleştirme Bildirisi" kapsamında savunma alanında gerçekleştirilen iş birliği süreci farklı bir boyuta taşınmıştır (Welt, 2019).

Söylenilenlerden yola çıkarak, Obama Yönetimi'nin Gürcistan'a yönelik dış politikasında askeri ilişkiler, savunma ve güvenlik alanında gerçekleştirilen iş birliği süreçlerinin de kısmen etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca Obama'nın Güney Kafkasya'ya yönelik dış politikasında merkez ülke olarak görülen Gürcistan, bu destek süreci sayesinde Batı'ya yakın duruşunu devam ettirmiştir. Bir yandan bölgede Rusya ile ilişkilerini gözeten bir yandan da Gürcistan'a yönelik yakın temaslar kapsamında destek sürecini sürdüren Obama Yönetimi, iki taraf arasındaki ilişkilerde denge stratejisinden uzun süre vazgeçmemiştir.

### **3.4. Obama Yönetimi'nin Ermenistan Politikası**

#### **3.4.1. Bölgesel Güçlerle Rekabet Ortamında Sürdürülen Karşılıklı Temaslar**

Soğuk Savaş Dönemi'nin sona ermesinin ardından Rusya'nın en çok temas halinde olduğu Güney Kafkasya ülkesi olan Ermenistan, 11 Eylül sonrası bölgeye yönelik Amerikan dış politikasında Azerbaycan ve Gürcistan'a göre daha geri planda kalmıştır. Nitekim bulunduğu jeopolitik konum ve sahip olduğu rezervler bakımından bu iki ülkeye oranla çok daha dezavantajlı bir durumda olan Ermenistan'a yönelik dış politikada asıl itici güç, Ermeni diasporasının faaliyetleri olmuştur. Dolayısıyla Bush döneminde detaylı bir şekilde bahsedildiği üzere, ülkeye yönelik Amerikan dış politikasının şekillenmesinde en etkili unsur olan diaspora faaliyetleri, Obama döneminde de ikili ilişkilerin belirleyici faktörü olmuştur.

Obama döneminde ABD'nin Ermenistan'a yönelik dış politikasında, diaspora faaliyetlerinin yanı sıra Rusya ve İran gibi bölgesel aktörler de önemli rol oynamıştır. Nitekim bağımsızlığının ardından Ermenistan ile tarihsel bağları gerekçesiyle yoğun temas halinde olan bu iki ülke, Obama döneminde bölgeye yönelik geliştirilen proaktif dış politika stratejilerinde göz ardı edilmemiştir. Bu yüzden Obama İdaresi'nin Sarkisyan Yönetimi'yle siyasi, ekonomik ve askeri ilişkileri diğer Güney Kafkasya ülkelerinden farklı bir boyutta ilerlemiştir.

Tıpkı diğer Güney Kafkasya ülkelerinde olduğu gibi Ermenistan'a yönelik Amerikan dış politikasında da neoklasik realizmin bariz etkisinden söz etmek mümkündür. Öyle ki ABD içerisinde güçlü etkisi olan diaspora Ermenilerinin yürüttüğü faaliyetler (ara değişkenler), gerek Senato gerekse Kongre'deki güçlü etkileriyle birlikte Ermenistan'a yönelik Amerikan dış politikasının (bağımlı değişken) şekillenmesinde etkili olmuştur. Ayrıca bölgesel rekabet ortamında şekillenen dış politika stratejilerinde Rusya ve İran gibi aktörlerle sürdürülen ilişkiler (bağımsız değişken) belirgin rol oynamıştır.

Rus-Gürcü Savaşı'nın ardından güvenlik bakımından hassasiyeti ön plana çıkan Ermenistan, ABD'nin bölgede itibar kaybına uğradığı süreçte Rusya ve İran'la temaslarını arttırmıştır. Bu süreçte ekonomik olarak da sıkıntılı günler geçiren ülke, bu iki ülkeye olan tarihsel bağlılığını bir kez daha hissetmiştir. Böyle bir ortamda bölgedeki Amerikan imajını yeniden sağlamaya çalışan Obama Yönetimi, tıpkı diğer Güney Kafkasya ülkeleriyle olduğu gibi Ermenistan Hükümeti'yle de temaslarını sürdürmeye gayret etmiştir. Çaşın (2010: 361)'a göre NATO mekanizmalarına ve Afganistan'daki askeri yapılanmalara bu ülkeyi dâhil eden ABD, ülkeye yönelik karşılıklı resmi ziyaretleri de arttırmıştır.

Karşılıklı temasların sürdürülmesi bağlamında ilk olarak 2010 yılının Şubat ayında Ermenistan Devlet Başkanı Serj Sarkisyan ve Başkan Obama Washington'da düzenlenen Nükleer Güvenlik Zirvesi'nde bir araya gelmiştir. İki liderin görüşmesinde Türk-Ermeni ilişkilerinin normalleşmesi ve Dağlık Karabağ meselesinin çözümüne yönelik öneriler dile getirilmiştir. Ayrıca bu ziyaret kapsamında Ermenistan lideri, ABD'nin eski Devlet Başkanı Woodrow Wilson'ın mezarında bir çelenk programına katılmış ve ardından Ulusal Katedral'de toplanan Ermenilere hitap etmiştir (Sarkisian Meets With Obama..., 2010, <https://armenianweekly.com/2010/04/12/sarkisian-meets/>).

Obama'nın yanı sıra Güney Kafkasya ülkelerine yönelik resmi ziyaretleri sürdüren ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton, Temmuz 2010 tarihinde Bakü ziyaretinin ardından Erivan'da Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan ve Dışişleri Bakanı Edward Nalbandyan ile temaslarda bulunmuştur. Bu bağlamda Dağlık Karabağ meselesinin barışçıl yollarla çözümünden yana olduğunu vurgulayan Clinton: *"Biz Ermenistan'a ve Azerbaycan'a barışın sağlanması ve*

*korunması yolunda yardıma hazırız. Biliyorum bu kolay değil. Fakat biz güvenilir ve başarılı bir gelecek için bunun temel oluşturduğuna inanıyoruz”* şeklinde konuşmuştur (Çaşın, 2010: 381).

Dağlık Karabağ meselesine yönelik denge politikası izleyen Obama Yönetimi, her iki tarafa yönelik çözüm önerilerinin dışında somut bir adım atmamıştır. Nitekim Ermenistan Dışişleri Bakanı Edvard Nalbandyan’la görüşmesinin ardından bir basın açıklaması yapan Clinton, Ermenistan ve Azerbaycan’ın barış için kapılarını her daim açık tutmaları gerektiğini vurgulamıştır (Clinton: Başlatmak Türkiye’ye Düşer, 2010: 10). Dolayısıyla daha önce de bahsedildiği üzere Obama Yönetimi’nin gündemini çok meşgul etmeyen Dağlık Karabağ meselesi, gerek Azerbaycan gerekse Ermenistan’a yönelik ilişkilerin genişletilmesi sürecinde pek etkin olmamıştır.

Erivan’daki temaslarının ardından şehirdeki sözde Soykırım Anıtı’na bir çelenk yerleştiren Clinton’ın bu ziyareti Ermenistan Dışişleri Bakanlığı tarafından “özel” olarak nitelendirilmiştir. Fakat Clinton, kendisine eşlik eden uluslararası basın ve Ermeni Kamu Televizyonu dışındaki yerel Ermeni medyasının Soykırım Anıtı ziyaretini rapor etmesine müsaade etmemiştir. Ayrıca ziyareti esnasında Clinton’a Alexandropol (Gümrü)’de bulunan Amerikan yetimhanesindeki çocukların, “*Amerika! Teşekkür Ederiz*” sloganını oluşturdukları bir fotoğraf hediye edilmiştir (Sassounian, 2010b). Özet olarak vurgulamak gerekir ki Clinton’ın Erivan ziyareti, bölgeye yönelik proaktif dış politika stratejisinin yanı sıra, Türk-Ermeni ilişkilerinin normalleşme sürecine verilen desteğin bir sonucudur.

Dağlık Karabağ meselesini çok fazla gündemine almayan Obama, 2011 yılı Haziran’ında hem Sarkisyan hem de Aliyev Yönetimi’yle telefon görüşmeleri gerçekleştirmiştir. Bu görüşmelerde meslektaşlarına yirmi yıldan fazla süredir Güney Kafkasya’da barışı ve gelişmeyi baltalayan Dağlık Karabağ meselesinin nihai çözümüne dair somut adımlar atılması yönünde taleplerini iletmiştir (President Obama Speaks..., 2011, <https://obamawhitehouse.archives.gov/blog/2011/06/24/president-obama-speaks-leaders-armenia-and-azerbaijan>). Ancak Obama’nın somut adım talepleri sadece sözde kalmış ve taraflar bu çağrılara çok fazla kulak asmadığı için eyleme dönüşmemiştir.

Bölgeye yönelik ikili ilişkileri geliştirme süreci kapsamında, Dışişleri Bakanı Clinton 2012 yılının Haziran ayında Güney Kafkasya ülkelerine yeniden bir ziyarette bulunmuştur. Bu ziyaretleri esnasında Azerbaycan’a “stratejik ortak” benzetmesi yapan Clinton, Ermenistan’a aynı tavırla yaklaşmamıştır. Nitekim Ermenistan’ın önde gelen gazetelerinden Lragir gazetesinin ünlü yazarı Muradyan, Clinton’ın bu politikasını “sinizm” olarak nitelendirmiştir (Clinton’ın Kafkasya’daki Yamaları, 2012, <https://www.aydinlik.com.tr/arsiv/clintonin-kafkasyadaki-yamalari>). Clinton’ın bu tavrı ayrıca, ABD’nin Güney Kafkasya’ya yönelik pragmatik dış politika stratejisinin somut bir örneğidir.

Şubat 2013 tarihinde Ermenistan'da yapılan Başkanlık seçimlerinde oyların % 58'ini alan Sarkisyan, seçimleri kazanarak yeniden Ermenistan lideri seçilmiştir (Lütem, 2013: 24). Ancak Sarkisyan'ın güçlü rakiplerinden Ermenistan'ın eski Dışişleri Bakanı Raffi Hovannesyanyan yapılan seçimlerde usulsüzlük olduğunu belirterek, seçimlerin Ermenistan halkının iradesine aykırı bir biçimde sonuçlandığını vurgulamıştır. Ardından Erivan'da toplanan kalabalığa: “*milletin oylarının usulsüzce çalınmasına müsaade etmeyeceğiz*” şeklinde hitap etmiştir (Sarkisyan'ın Rakibinden Sonuca İtiraz, 2013: 12).

Göreve geldikten sonra karşılıklı temasların sürdürülmesi bağlamında Ermenistan'la yakın ilişkiler kurmaya gayret eden Obama Yönetimi'nin Sarkisyan'ı tebrik etme süreci uzun vadede gerçekleşmiştir. Nitekim seçimlerin hemen ardından ABD Dışişleri Sözcüsü Victoria Nuland, OSCE / ODIHR Gözlem Heyeti'nin verilerinin desteklenir olduğunu, başka bir ifadeyle temel hürriyetlere saygı duyulduğunu ancak resmi kurumların objektif olmadıklarını ve resmi kaynakların suistimal edildiğini belirtmiştir (U.S. State Dept..., 2013, <https://www.iragir.am/en/2013/02/20/28995>). Yani ABD, demokratik olmayan Başkanlık seçimlerine yönelik bir çeşit tepki göstermiştir.

Seçimlerin ardından sürdürülen karşılıklı temaslar bağlamında Sarkisyan'a tebriklerini ileten ABD Dışişleri Bakanı John Kerry, OSCE/ODIHR Gözlem Heyeti'nin verilerini de desteklediğini ifade etmiştir. Ayrıca seçimlerle ilgili demokratik olmayan tutumların düzeltilmesi gerektiğini belirten Kerry, Sarkisyan'ın ikinci döneminde de ikili ticaret ve yatırım ortaklığının geliştirilmesi için gerekli olan demokratik ve mali reformlara birlikte devam edileceğine değinmiştir. Kerry son olarak, AGİT-Minsk Grubu'nun Dağlık Karabağ meselesinin çözümüne yönelik sürdürdüğü çabaların Sarkisyan Yönetimi tarafından desteklenmesini talep etmiştir (U.S. Salutes Sarkisian's Reelection, 2013, <https://www.azatutyun.am/a/24912440.html>).

Kerry'nin ardından ilk etapta usulsüzlüklere tepki gösteren Başkan Obama, 2 Mart 2013 tarihinde Serj Sarkisyan'a tebrik mektubunu iletmiştir. Mektubunda Kerry ve Nuland'ın söylediklerini kısaca tekrar ettikten sonra Obama: “*Türk-Ermeni ilişkilerinin normalleşme sürecini geliştirmeye yönelik çabaları sürdürmeyi arzu ediyoruz*” şeklinde bir ifade kullanmıştır (Obama Congratulates Sarkisian on Re-Election, 2013, <https://armenianweekly.com/2013/03/04/obama-congratulates-sarkisian-on-re-election/>). Dolayısıyla Obama İdaresi tarafından normalleşmeye sağlanan destek süreci Sarkisyan'ın ikinci döneminde de devam etmiştir.

Tebriğin ardından Obama'ya bir mesaj gönderen Sarkisyan, ikili ilişkilerin her zamankinden daha ılımlı olduğunu ve ABD'nin ülkesinin güvenlik ve ekonomik gelişimi için güçlü bir ülke olduğunu vurgulamıştır. Akabinde Temmuz 2014 tarihinde Obama tarafından Sarkisyan'a gönderilen başka bir mektupta ise Obama İdaresi'nin ikili ilişkileri derinleştirme ve ülkenin ekonomisinde Amerikan payını artırma hususundaki kararlılığı dile getirilmiştir. Karşılıklı

mektuplaşmanın ardından, 4 Temmuz tarihinin ABD’de Bağımsızlık Günü olarak kutlanması vesilesiyle Sarkisyan: “*ABD ile dostluğumuz için derinden memnuniyet duyuyoruz. Ayrıca, ortak çabalarımızla ikili ortaklığımızı niteliksel olarak yeni bir seviyeye yükselttiğimiz için mutluyuz*” şeklindeki sözleriyle ikili ilişkilere değinmiştir (Sarkisian Hails ‘Growing’..., 2014, <https://www.azatutyun.am/a/25445797.html>).

Bunlara ek olarak Sarkisyan ile Obama arasında Eylül 2015 tarihinde BM Genel Kurulu’nun New York’ta düzenlenen 70. Oturumu esnasında bir görüşme gerçekleşmiştir. Görüşmenin ardından Sarkisyan: “*Resepsiyon sırasında Cumhurbaşkanı Barack Obama ile Pan-Ermeni Deklarasyonu’yla ilgili konuların tartışıldığı kısa bir görüşme yapıldı*” diye konuşmuştur. (Armenian Genocide..., 2015, <https://www.csmonitor.com/USA/Politics/2015/0424/Armenian-genocide-why-Obama-won-t-say-the-words>). Son görev yılında da Ermenistan’ın ABD Büyükelçisi Grigor Hovannisian ile bir araya gelen Obama, ikili ilişkilerin sürdürülmesine dair pek çok hususta görüş bildirmiştir (Danielyan, 2016).

Söylenilenlerden yola çıkarak, Obama’nın Ermenistan’a yönelik dış politikasında Rusya ve İran gibi bölgesel aktörlerle devam eden rekabet sürecinin belirleyici rolünden söz etmek mümkündür. Özellikle Rusya’nın bu ülke üzerindeki güçlü etkisi ve Obama İdaresi’nin Rusya’ya yönelik reset stratejisine rağmen geliştirilen karşılıklı temaslar, proaktif Amerikan dış politikasının nihai bir sonucudur. Ayrıca gerek sözde “Ermeni Soykırımı” gerekse Dağlık Karabağ meselesine ilişkin temkinli bir tutum sergileyen Obama Yönetimi’nin bu tavrı, bölgeye yönelik pragmatik hesapların bir sonucudur. Bunlara ek olarak, diasporanın güçlü faaliyetleriyle şekillenen Obama’nın Ermenistan’a yönelik politikasında mali yardım süreciyle birlikte karşılıklı ekonomik ve ticari ilişkilerin de payı yüksektir.

### **3.4.2. Sarkisyan İktidarına Yönelik Mali Destek Süreci**

11 Eylül sonrası Güney Kafkasya’ya yönelik Amerikan dış politikasında önemli bir yer tutan bölge ülkelerine yönelik mali destek süreci, tıpkı Bush döneminde olduğu gibi Obama döneminde de aralıksız devam etmiştir. Nitekim ABD’nin bölgeye yönelik proaktif dış politika stratejisinin önemli bir unsuru olan bu yardımlar, bölge ülkelerinin mevcut ekonomik şartlarının iyileştirilmesi açısından oldukça önemli görülmüştür. Ayrıca bu yardımlar sayesinde bölge üzerinde söz sahibi olmak isteyen ve bölge ülkelerinin dışa bağımlılığını azaltmayı hedefleyen Obama İdaresi, güçlü diaspora faaliyetleri ve Ermenistan’ın Rusya’ya olan bağımlı yapısından dolayı bu ülkeye yönelik yardım sürecine ayrı bir önem atfetmiştir.

Ermenistan’a yönelik Amerikan dış politikasının şekillenmesinde önemli etkisi olan Ermeni diasporası, tıpkı siyasi ilişkilerde olduğu gibi ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi sürecinde de faaliyetlerini sürdürmüştür. Nitekim Amerikan Kongresi ve Senato’yu Ermenistan’a yönelik mali

yardımların arttırılması hususunda baskı altına alan diaspora, bu hususta oluşturulan bazı kuruluşlar aracılığıyla büyük ölçüde hedeflerine ulaşmıştır. Bu süreçte yürütülen diaspora faaliyetleri neticesinde iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla ön plana çıkan kuruluş; ABD-Ermenistan Ortak Ekonomik Görev Gücü (USATF)'dür.

İlk olarak 1999 yılında Clinton ve Koçaryan Yönetimleri arasında sağlanan iş birliği neticesinde temelleri atılan USATF, kuruluşunun ardından Ermenistan'a yönelik Amerikan yardımlarının sürdürülmesi ve koordine edilmesi amacıyla her yıl toplantılar gerçekleştirmiştir. Yıllık toplantılarını Obama döneminde de sürdüren USATF'in faaliyetleri neticesinde Ermenistan'a sağlanan yardımların yıllık bazda miktarı Grafik 6'da diğer Güney Kafkasya ülkeleriyle karşılaştırmalı bir biçimde detaylı olarak gösterilmiştir. Grafikten de anlaşılacağı üzere Ermenistan'a yönelik Amerikan yardımları değişken bir seyir göstermekle birlikte Obama'nın görev süresi boyunca kesintisiz olarak devam etmiştir.

Obama'nın ilk görev yılında Ermenistan'a sağlanan yardımlar ağırlıklı olarak; fakirlikle mücadele, sağlık sektörünün geliştirilmesi özel sektörün geliştirilmesi ve ülke alt yapısının desteklenmesine yönelik gerçekleştirilmiştir. Buna ek olarak Bush Yönetimi tarafından Ermenistan'ın ekonomik yapısının geliştirilmesi amacıyla oluşturulan "Millenium Challenge Account (MCA)" adlı yardım fonu, Obama döneminde de Ermenistan'a yönelik mali yardım sürecinde önemli rol oynamıştır. Öyle ki fon aracılığıyla yaklaşık 60 milyon dolarlık bir Amerikan yardımı Ermenistan'da çiftçilerin desteklenmesi, tarım ve sulamanın geliştirilmesi için hayata geçirilmiştir (Çaşın, 2010: 381). Bu dönemde ayrıca, ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID) aracılığıyla Ermenistan'a yaklaşık olarak 31.85 milyon dolar civarında bir mali yardım sağlanmıştır (Nixey, 2010).

Karşılıklı temasların sürdürülmesi bağlamında ilk olarak 2010 yılının Şubat ayında Ermenistan Devlet Başkanı Serj Sarkisyan ile Washington'da düzenlenen Nükleer Güvenlik Zirvesi'nde bir araya gelen Obama, Ermenistan'a sağlanacak ekonomik yardımların kesintiye uğramadan devam etmesi gerektiğini söylemiştir. Bu bağlamda konuşan Amerika Ermeni Ulusal Komitesi (ANCA) Genel Müdürü Hamparian: "*Obama İdaresi'nin Ermenistan'a önceki yıllara göre daha fazla ekonomik yardım isteme kararını ve ayrıca önemli bir askeri yardım öngören kanun tasarısı tekliflerini memnuniyetle karşılıyoruz*" şeklinde düşüncelerini dile getirmiştir (Danielyan, 2010).

ABD Dışişleri Bakanı Clinton'ın 2012 yılında Erivan'a gerçekleştirdiği resmi ziyaretin ardından, ülkeye yönelik ekonomik yardımların miktarında grafik 6'dan da anlaşılacağı üzere önemli bir artış yaşanmıştır. Nitekim bu durum karşılıklı resmi temasların ekonomik yardım süreci üzerindeki etkisini bir kez daha göstermiştir. Dolayısıyla bu yardımlar sayesinde enerjisinin yaklaşık olarak %90'ını Rusya'dan temin eden Ermenistan'ın bu bağımlılıktan kurtulması

hedeflenmiştir. Ayrıca yapılan yardım ve yatırımların büyük bölümü hizmet sektörüne yönelik gerçekleştirilmiştir (Nixey, 2010).

Amerikan ekonomik yardımlarının kişi başına en yüksek alıcılarından birisi olan Ermenistan'a yönelik destek süreci Obama İdaresi'nin ikinci döneminde de devam etmiştir. Bu bağlamda Ermenistan Dışişleri Bakanı Edward Nalbandyan ile bir araya gelen ABD'nin Avrupa ve Avrasya İşleri Bürosu Sekreter Yardımcısı Bridget Brink: *"ABD'nin Ermenistan'daki en büyük doğrudan yatırımcılar arasında yer almasından gurur duyuyorum ve ABD-Ermenistan Ortak Ekonomik Görev Gücü (USATF) ve Ermenistan-ABD toplantılarının ardından yatırımcı güvenini daha da arttırmanın yollarını arıyoruz"* şeklinde düşüncelerini dile getirmiştir (Bridget Brink..., 2015, [http://arka.am/en/news/politics/bridget\\_brink\\_the\\_united\\_states\\_intends\\_to\\_deepen\\_partnership\\_with\\_armenia\\_/](http://arka.am/en/news/politics/bridget_brink_the_united_states_intends_to_deepen_partnership_with_armenia_/)).

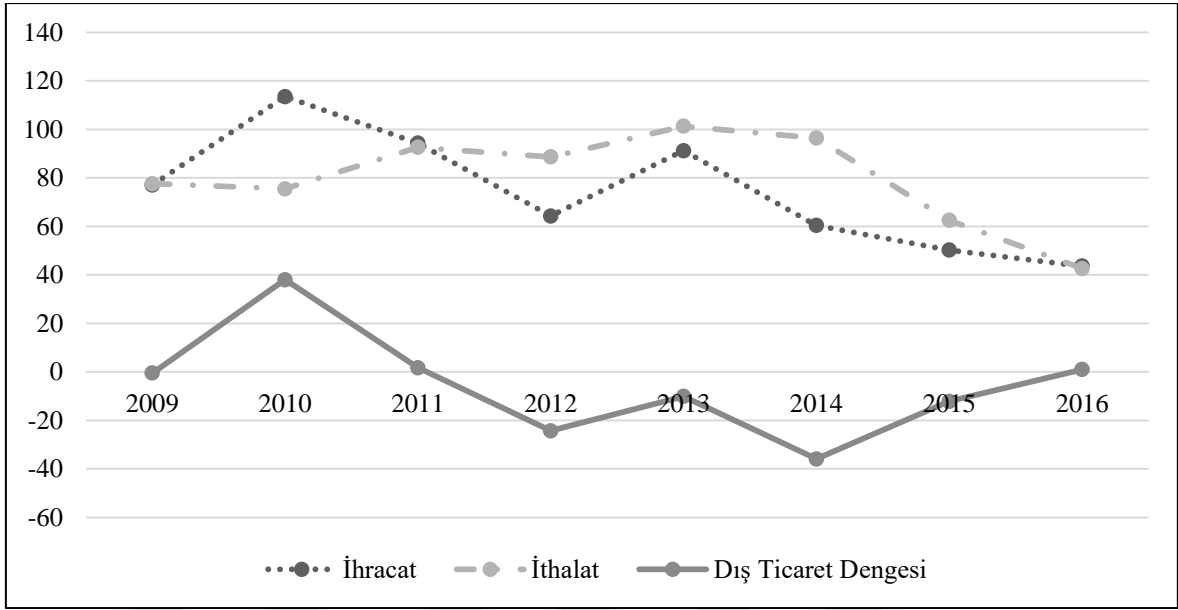
Grafik 6'dan anlaşılacağı üzere 2014 yılında Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesinin ardından yaşanan süreçte diğer Güney Kafkasya ülkelerinde olduğu gibi Ermenistan 'a yönelik mali yardımlarda da bir azalma süreci yaşanmıştır. Bu dönemde Ukrayna'nın savunuculuğunu üstlenmeyen ABD, Güney Kafkasya ülkelerinin yoğun tepkilerine maruz kalmıştır. Ayrıca bu süreçte karşılıklı siyasi temaslar devam etse de bu durum bölgeye yönelik mali yardım sürecindeki azalmaya engel olmamıştır.

Amerika Ermeni Ulusal Komitesi (ANCA), Washington'ın Ermenistan'a olan desteğinin azalmasından duyduğu derin endişeyi İcra Direktörü Aram Hamparian'ın ağzından şu sözlerle duyurmuştur:

"Ermenistan'a yardımı arttırmak, ikili ticareti ve yatırımları genişletmek için görevlendirilen Barack Obama, Ermeni yardım programlarını sürekli kesti. Obama Yönetimi yatırım anlaşmaları, ticaret misyonları veya diğer yaygın olarak kullanılan politikalar ve uygulamalar yoluyla ekonomik ilişkileri genişletmek için önemli bir adım atmıyor" (Obama Administration Losing..., 2015, <https://www.azernews.az/aggression/77100.html>).

ABD'nin Ermenistan'a yönelik proaktif dış politikasında mali yardım sürecinin yanı sıra karşılıklı ticari ilişkiler de önemli rol oynamıştır. Tıpkı siyasi ve ekonomik destek sürecinde olduğu gibi güçlü Ermeni diasporasının faaliyetleri neticesinde sürdürülen ticari ilişkiler, Ermenistan'ın Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmak ve ülke üzerinde söz sahibi olmak için önemli görülmüştür. Ancak Güney Kafkasya'daki diğer iki ülkeyle kıyaslandığında Obama döneminde Ermenistan ile sürdürülen ticari ilişkiler daha geri planda kalmıştır. Şüphesiz bu durumun ortaya çıkışında en önemli faktörler; ülkenin sahip olduğu kaynaklar bakımından diğer iki ülkeye göre fakir olması ve Rusya'nın ülke üzerindeki ağırlıklı etkisidir.

**Grafik 9: Obama Dönemi ABD-Ermenistan Dış Ticaret Dengesi**



**Kaynak:** Trade in Goods With Armenia (t.y.), <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c4631.html>

Grafik 9’da Obama döneminde ABD’nin Ermenistan’a yönelik yıllık ithalat ve ihracat seviyeleri ile oluşan dış ticaret dengesi gösterilmiştir. Grafikten de anlaşılacağı üzere ikili ticari ilişkiler belli dönemlerde gelişim gösteren, belli dönemlerde ise azalan bir seyirde devam etmiştir. Ayrıca ticari ilişkilerin istikrarsız bir süreç göstermesinin yanı sıra, dış ticaret dengesi belli dönemlerde negatif belli dönemlerde de pozitif seyirde devam eden bir grafik oluşturmuştur. Tıpkı Azerbaycan-ABD ticari ilişkilerinde olduğu gibi, 2014 yılındaki Kırım Krizi’nin ardından Ermenistan’a yönelik ihracat ve ithalat seviyeleri arasındaki farkın daralması dış ticaret dengesinin negatif düzeyden pozitif seviyelere çıkmasını sağlamıştır.

USATF’nin 2015 yılı Kasım’ındaki Erivan toplantısı öncesinde, ABD’nin Ermenistan büyükelçisi Richard Mills: “Yıllık toplantılar hem Ermeni hem de ABD hükümetlerinden üst düzey delegasyonların bir araya gelmesini sağlıyor hem de ekonomik bağlarımızı nasıl derinleştirebileceğimiz, Ermenistan’ın ekonomik büyümesine nasıl katkıda bulunabileceğimiz netleşiyor” şeklinde konuşmuştur. Bu bağlamda iki ülke arasında bir “Ticaret ve Yatırım Çerçevesi Anlaşması” imzalanmıştır. Ayrıca ticari ilişkilerin koordine edilmesi amacıyla taraflar arasında ABD-Ermenistan Ticaret Konseyi (TIFA) kurulmuştur (High-Level Delegations... (t.y.), <https://am.usembassy.gov/high-level-delegations-discuss-u-s-armenia-economic-trade-ties/>).

ABD ve Ermenistan Hükümetleri arasında ikili ticareti genişletmek ve ekonomik ortaklığı geliştirmenin yeni yollarını araştırmak için üst düzey bir forum olarak faaliyet gösteren TIFA Konseyi ayrıca, her iki ülke tarafından Ermenistan’ın ekonomik büyümesini ve ticaretini



etkileyecek önemli konularda resmi bir ekonomi politikası yürütülmesini hedeflemiştir. Konsey'in 17 Kasım 2015 tarihindeki toplantısında, ABD'nin Avrupa ve Ortadoğu Ticaret Temsilcisi Daniel Mullaney: “ *TIFA, ABD-Ermenistan ticaret ve yatırım ilişkilerini derinleştirmek ve genişletmek için bir araç durumunda*” demiştir (United States and... (t.y.), <https://ustr.gov/about-us/policy-offices/press-office/blog/2015/november/united-states-and-armenia-meet-us-armenia>).

Son görev yılında Ermenistan'ın ABD Büyükelçisi Grigor Hovannisian ile bir araya gelen Obama, Ermenistan'a yönelik Amerikan yatırımlarında önemli bir artış yaşandığını bildirerek karşılıklı ticari ilişkilerin daha da derinleştirilmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Buna karşılık Ermenistan Dışişleri Bakanlığı: “*Cumhurbaşkanı Obama, ABD'nin Ermenistan yatırımlarındaki tarihi seviyenin yükselmesinin sadece Ermenistan için değil, tüm bölge için kritik olan büyük ölçekli ticaret ve yatırım ilişkilerinin başlangıcı olduğunu belirtmiştir*” şeklinde bir açıklamada bulunmuştur (Danielyan, 2016).

Sonuç itibarıyla söylemek gerekir ki bu dönemde ABD'nin yapmış olduğu yardım ve yatırımların asıl amacı, Sarkisyan Hükümeti'ni bölgesel rekabette bir koz olarak kullanma düşüncesidir. Ayrıca Gürcistan ve Azerbaycan'ın aksine bu ülkeye yapılan yardım ve yatırımlar, hem daha arka planda hem de pragmatik hesaplardan uzak kalmıştır. Ancak güçlü diaspora faaliyetleri kapsamında kesintisiz olarak devam eden mali destek süreci, Rusya'nın Ermenistan ekonomisi üzerindeki etkin gücünü ortadan kaldırmaya yetmemiştir. Her ne kadar Obama İdaresi'nin proaktif dış politika stratejisi sayesinde ekonomik ve ticari ilişkiler devam etse de, Ermenistan Rusya'ya olan bağılıktan kurtulamamıştır.

### **3.5. Kırım Krizi'nin ABD'nin Güney Kafkasya Politikasına Yansımaları**

ABD'nin 11 Eylül sonrası Güney Kafkasya'ya yönelik dış politikasında son dönüm noktası, Obama İdaresi'nin ikinci dönemine rast gelen 2014 tarihli Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesi sürecidir. Nitekim Rusya'nın eylemleri neticesinde Ukrayna'da yaşanan hadiseler, ABD'nin bölgeye yönelik dış politika stratejilerinde önemli bir dönüşüm sürecini başlatmıştır. 2008 yılında yaşanan Rus-Gürcü Savaşı'nın ardından ABD'nin bölge politikasında önemli değişiklikler gerçekleştiren Obama İdaresi, Kırım'ın İlhakı sonrasında da ilk olarak Rusya'ya yönelik başarısız reset stratejisini terk etmiştir. Ardından Ukrayna'nın savunuculuğunu üstlenmediği gerekçesiyle Güney Kafkasya ülkelerinin yoğun tepkilerine maruz kalan Obama İdaresi, bölgeye yönelik dış politikasında Bush dönemindeki dış politika stratejilerine dönüş sürecini başlatmıştır. Obama İdaresi'nin değişen dış politika anlayışından bahsetmeden önce bu değişime sebep olan Kırım hadiselerine değinmek yerinde bir yaklaşım olacaktır.

Ukrayna'da Rus yanlısı Viktor Yanukoviç Hükümeti'nin 2014 yılının Şubat ayında devrilmesinin ardından ülkeye bağlı Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin Meclis, Başbakanlık ve

Hükümet binaları Rus yanlıları tarafından ele geçirilmiştir. Bu bağlamda ABD Dışişleri Bakanı John Kerry olayların Soğuk Savaş Dönemi'ni andırıldığına atıfta bulunarak: “*Bu bir Rocky dört değil. Soğuk Savaş mücadelesine girmeye gerek yok*” şeklinde konuşmuştur (Kırım'da Meclis İşgali, 2014: 1). Ardından Ukrayna'dan ayrılıp Rusya'ya katılma hedefiyle Mart ayında Kırım'da bir halk oylamasına gidilmiş ve Kırım halkının %93'ü Rusya'ya bağlanma yönünde oy kullanmıştır. Obama İdaresi referandumun uluslararası hukuka aykırı olduğunu ilan ederken, Rusya sonuçlara saygı duyulması gerektiğini savunmuştur (Sandıktan Rusya Çıktı, 2014: 1).

Kırım Krizi'nin ardından Güney Kafkasya ülkeleri hem ABD hem de Rusya'dan bağımsız şekilde politikalar yürütmeyi hedef edinmiştir. Nitekim yaşanan hadiseler neticesinde Güney Kafkasya'da Rusya ve ABD arasındaki mevcut bağların koptuğu bir sürece girilmiştir. Bununla birlikte bölgedeki üç bağımsız devlet birbirlerinden çok farklı politikalar takip etmeye başlamıştır. Öyle ki Gürcistan, Avro-Atlantik entegrasyonu yönünde politikalarına devam ederken, Ermenistan ise her iki tarafla bağlarını sürdürmeye yönelik adımlar atmıştır. Buna karşılık Azerbaycan Yönetimi, kendi iç politikasına yöneldiği için her iki tarafa karşı mesafeli bir yaklaşım sergilemiştir.

Bunlara ek olarak Azerbaycan'ın iç politikasında otoriter bir yönetim tarzının ortaya çıkışı Batı ile olan ilişkilerinde zedelenmeye yol açmıştır. Örneğin, Barack Obama Yönetimi'nin son yıllarında Azerbaycan basını Obama'nın da dâhil olduğu ABD'li yetkililere karşı geniş kapsamlı yayınlar gerçekleştirmiştir. Buna karşın Batılı basının Azerbaycan'daki yolsuzlukları açığa çıkarması ise Bakü'nün endişelerini artırmıştır (EU and Azerbaijan: Breaking..., 2015, <https://eurasianet.org/eu-and-azerbaijan-breaking-up-or-muddling-through>).

Bölge ülkelerinin ABD ve Rusya'ya karşı tepkilerine her iki ülke de bölgeye yönelik dış politika stratejilerinde gerçekleştirdiği değişikliklerle karşılık vermiştir. Öncelikle Rusya, Avrasya Ekonomi Birliği aracılığıyla Güney Kafkasya üzerindeki hâkimiyet alanını geliştirmeyi hedeflemiştir. Bu bağlamda Gürcistan ve Ermenistan üzerindeki baskılarını artırarak, her iki ülkeyi de AB'den uzak tutmaya ve Avrasya Ekonomi Birliği'ne katılmaya zorlamıştır (Karmanau ve Isachenkov, 2017). Öyle ki Ermenistan, AB ile yapılacak olan Ortaklık Anlaşması'nı iptal ederek bunun yerine Avrasya Ekonomi Birliği'ne katılmıştır. Buna karşılık Gürcistan ise Rusya'nın baskılarına meydan okuyarak AB ile Ortaklık Anlaşması imzalamıştır (EU Signs Pacts..., 2014, <https://www.bbc.com/news/world-europe-28052645>).

Kırım'ın İlhakı'nın ardından Güney Kafkasya'ya yönelik dış politika stratejilerinde köklü değişiklikler gerçekleştiren ABD, bu değişiklikler sayesinde bölge ülkelerinin yoğun tepkilerine son vermek istemiştir. Nitekim 2008 tarihli Rus-Gürcü Savaşı'nda olduğu gibi bu süreçte de bölgede itibar kaybı yaşayan ABD, Rusya'ya yönelik reset stratejisini terk etmesinin ardından bölgeye yönelik aktif dış politika stratejilerini yoğunlaştırarak mevcut konumunu korumayı

hedeflemiştir. Ayrıca 2014 yılı sonrasında bölge ülkeleriyle karşılıklı resmi temaslarını arttıran Obama İdaresi, proaktif dış politika stratejisi sayesinde bölgede zedelenen Amerikan imajını yeniden sağlamaya çalışmıştır.

Bölgeye yönelik Amerikan dış politikasındaki değişiklikler kapsamında bir taraftan AGİT-Minsk Grubu eş başkanlığı aracılığıyla Dağlık Karabağ meselesine çözüm arayışlarını artırmayı hedefleyen Obama İdaresi, diğer taraftan da bölge ülkelerinin Avro-Atlantik kurumlarına entegrasyon sürecine destek sözü vermiştir. Bununla birlikte Güney Kafkasya ülkelerine uluslararası yapılara entegrasyon peşinde koşarken barış içinde hareket etmeleri için gerekli desteğin sağlanacağı yönünde taahhütler verilmiştir (Rumer vd., 2017). Örneğin, bölge ülkelerinin AB ile entegrasyon sürecine Obama İdaresi tarafından verilen destek artmıştır.

Amerikan dış politikasındaki önemli bir değişiklik de bölgedeki dondurulmuş çatışmaların yeniden kıvılcımlanmasını önleme çabasıdır. Nitekim 2016 yılında Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki sorunların yeniden filizlenmesi, ABD'nin bölgesel çıkarları için potansiyel bir tehdit oluşturmuştur. Dolayısıyla sadece bu iki ülkeyi değil aynı zamanda Gürcistan'ı da tehdit altında bırakacak olan bu gelişmeyi ABD'nin diplomasi kanallarıyla çözmeye çalıştığı görülmüştür. Buna karşılık bölgedeki diğer önemli dondurulmuş çatışmalar olan Güney Osetya ve Abhazya sorunları ise gerek Gürcistan ve bu bölgeler arasındaki askeri yeteneklerdeki eşitsizlikler, gerekse ABD'nin diplomasi taktikleri sayesinde daha az tehlike arz etmiştir.

Ayrıca, Obama İdaresi bölgeye yönelik değişen dış politika kapsamında bölge ülkeleriyle enerji diplomasisini genişletme çabasında bulunmuştur. Ayrıca uluslararası yasadışı faaliyetlerle mücadele etmeyi amaçlayan ABD, Güney Kafkasya'nın çatışma bölgelerine yakınlığı, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı ile yasadışı insan ticareti gibi eylemlere açık bir bölge olması gerekçesiyle bölge ülkeleriyle diplomasi kanallarını arttırmıştır (Chayes, 2016). Ek olarak bölgede demokrasi, insan hakları ve iyi yönetim kavramlarını gözetmeyi amaçlayan Obama İdaresi, bu sayede Güney Kafkasya'da bölgesel güvenliği arttırmayı ve yerel istikrarsızlık risklerini azaltmayı hedef edinmiştir.

Özet olarak vurgulamak gerekir ki 2014 yılında Kırım'da yaşanan hadiseler bir anlamda ABD'nin Güney Kafkasya'da silkelene sürecini başlatmıştır. Bu bağlamda ilk olarak Obama Yönetimi'nin Güney Kafkasya ülkelerine mesafeli bir tutum takınmasına sebep olan Rusya'ya yönelik reset stratejisi terk edilmiştir. Bunun akabinde bölgedeki varlığını sürdürmeyi amaçlayan ABD, bölge ülkelerinin sorunlarına daha çok odaklanmayı ve bu ülkelerle karşılıklı ilişkileri geliştirmeyi hedef edinmiştir. Ayrıca bölge ülkelerinin Obama İdaresi'ne tepkileri bölgeye yönelik ekonomik ve ticari destek sürecini bir süreliğine zayıflatsa da Obama'nın son görev yılından itibaren karşılıklı ilişkiler normalleşme sürecine girmiştir.

### 3.6. Trump İdaresi'nin Bölgeye Yönelik Stratejisi

ABD'de 2016 yılının Kasım ayında yapılan Başkanlık seçimlerini kazanan Cumhuriyetçi Parti adayı Donald Trump ülkenin 45. Devlet Başkanı seçilmiştir. “*Amerika'yı Güçlü Tut*” sloganıyla ülkenin hem iç hem de dış siyasetinde önemli değişiklikler gerçekleştireceğini savunan Trump, 2017 yılının Ocak ayı itibariyle Başkanlık koltuğuna oturmuştur. Nitekim Başkan seçildiği takdirde diğer ülkelerin iç işlerine müdahaleye yönelik Amerikan dış politikasının sona ereceğini savunan Trump'ın ABD Başkanı seçilmesi küresel çapta pek çok aktör için beklenmedik bir gelişme olmuştur (Aublaa, 2018: 313).

Kırım'ın İlhakı'nın ardından Amerikan dış politikası açısından bir kez daha önemi anlaşılan Güney Kafkasya Bölgesi, Trump'ın ilk görev süresinde kısmen de olsa dış politikanın ilgi odağında olmuştur. Nitekim Kırım'da yaşanan hadiselerin ardından Amerikan dış politikasında yaşanan silkelene süreci Trump'ın Başkan seçilmesinin ardından devam etmiştir. Ancak bu süreçte Trump İdaresi'nin bölgeye yönelik dış politikası Bush'un bölgedeki sert güç odaklı ve aktif dış politikasından ziyade Obama'nın yumuşak güç odaklı ve daha az aktif politikasıyla benzer şekilde gelişmiştir (Chapichadze, 2018: 55). Bu durumun somut örneklerinden biri ABD'de Aralık 2017 tarihinde ilan edilen Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde Güney Kafkasya Bölgesi'ne yer verilmemesidir (Novikova, 2019).

Bunlara paralel olarak, ABD'nin Trump döneminde Güney Kafkasya politikasını değerlendiren eski AGİT-Minsk Grubu Başkanı ve ABD'nin eski Azerbaycan Büyükelçisi Matthew Bryza:

“Trump çok şey bilmediği Güney Kafkasya Bölgesi'ne fazla dikkat etmiyor. Ancak Kongre'nin Gürcistan'a silah sağlama kararına karşı çıkmadı. Dışişleri Bakanı Rex Tillerson ve diğer hükümet yetkilileri Obama Yönetimi'nin uyguladığı politikaları kabaca takip ediyorlar. Trump, Rusya ile iş birliği suçlamalarından kaçınmak için birtakım önlemler almak zorunda” demiştir (Aublaa, 313-314).

Bryza'nın söylediklerinden de anlaşılacağı üzere Trump döneminde, Güney Kafkasya Bölgesi Bush döneminden çok daha farklı bir biçimde ele alınmıştır. Buna karşılık bölgeye yönelik dış politikada Obama Yönetimi'nin izlediği dış politika stratejileri büyük ölçüde devam etmiştir. Nitekim Chapichadze (2018: 56)'ye göre Trump'ın ilk döneminde Güney Kafkasya'ya yönelik dış politikada Obama'nın bölgeye yönelik liberal müdahaleci anlayışı varlığını korumuştur. Özet olarak Cumhuriyetçi Trump, bölge politikasında selefi olan Cumhuriyetçilerden çok daha farklı dış politika stratejisi takip etmiştir.

Trump İdaresi'nin ilk yıllarında bölgeye yönelik dış politika durağan bir seyir gösterse de, bölgedeki Amerikan varlığı birtakım somut adımlar aracılığıyla devam etmiştir. Bu bağlamda ilk

olarak ABD'nin geleneksel bölgesel müttefiki olan Gürcistan'la Temmuz 2016 tarihinde imzalanan savunma anlaşmaları Trump döneminde daha ileri boyutlara taşınmıştır. Bu bağlamda Aralık 2016 tarihinde Gürcistan Savunma Bakanı Levan Izoria ve ABD Savunma Bakanı Yardımcısı Michael Carpenter arasında Tiflis'te üç yıllık (2016-2019) Güvenlik Çerçevesi Anlaşması imzalanmıştır. Ayrıca Mayıs 2017 tarihinde iki ülke arasında istihbarat alışverişi ve terörle mücadelede iş birliğine yönelik bir mutabakata varılmıştır. Bunlara ek olarak Ağustos 2018 tarihinde Trump tarafından imzalanan ABD'nin 2019 yılı askeri bütçesinde Gürcistan'a yönelik yardımlar ön planda tutulmuştur (Gegelashvili, 2019).

Söylenenler doğrultusunda, ABD ve Gürcistan arasında Obama döneminde başlatılan stratejik ortaklık sürecinin Trump döneminde ülkeye yapılan yardımlar ve karşılıklı resmi ziyaretler aracılığıyla sürdüğünden bahsetmek mümkündür. Nitekim ABD'nin 11 Eylül sonrası Güney Kafkasya'ya yönelik proaktif dış politikası Trump döneminde de devam etmiştir. Öyle ki bu dönemde ABD Başkan Yardımcısı Michael Pense tarafından gerçekleştirilen ilk resmi ziyaretin Tiflis'e yapılması da bu durumu destekler niteliktedir. Ayrıca Novikova (2019)'ya göre ABD bu dönemde Gürcistan'ın hem Rusya hem de İran ile olan ilişkilerini kontrol etmeyi amaçladığından bu ülkeye ayrı bir önem atfetmiştir.

Trump'ın ilk döneminde yürütülen proaktif dış politika bağlamında ABD Ulusal Güvenlik Danışmanı John Bolton tarafından 24-26 Ekim 2018 tarihleri arasında Güney Kafkasya ülkelerine yönelik önemli bir ziyaret gerçekleştirilmiştir. Moskova'da sürdürülen temasların ardından gerçekleştirilen bu ziyaret "*ABD'nin bölge politikasının derhal canlandırılması*" olarak nitelendirilmiştir. Nitekim Bakü'ye yönelik gerçekleştirilen ziyaret kapsamında ülkenin iç güvenliğinin artırılmasına yönelik yardım süreci ele alınırken, Erivan'a yönelik ziyaret kapsamında ABD'nin İran'a yönelik yaptırımları ve bu durumun Ermenistan'a etkilerine değinilmiştir. Bunlara ek olarak Tiflis'e yapılan ziyaretin ülkedeki Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin arifesinde gerçekleştirilmesi ise ülke yönetiminden duyulan memnuniyeti göstermiştir (Abrahamyan, 2018).

Sonuç itibarıyla vurgulamak gerekir ki 11 Eylül sonrası Güney Kafkasya'ya yönelik Amerikan dış politikasında ön plana çıkan proaktif dış politika stratejisi Trump'ın ilk döneminde de karşılıklı resmi ziyaretler aracılığıyla devam etmiştir. Bu bağlamda Gürcistan'a yönelik askeri yardım sürecinin ön planda tutulması ve bu ülkenin Rusya ve İran ile ilişkilerinin gözlemlenmesi ise ABD'nin bölgesel çıkarlarını ön planda tutan pragmatik dış politikasının somut örnekleridir. Buna karşılık Trump döneminde Azerbaycan ile iş birliğinin sürdürülmesi dış politikanın kilit gerekçelerinden birisi olurken, Erivan'a olan ilginin artması ise ABD-İran ile ilişkilerinin ısınması sebebiyle Basra Körfezi'nde yeni fırsatlar kazanılabileceğinden kaynaklıdır.

## SONUÇ VE ÖNERİLER

11 Eylül 2001 terör saldırıları sadece ABD'nin Güney Kafkasya'ya yönelik dış politikasında değişikliğe sebep olmamış, aynı zamanda uzun yıllar bölge üzerinde çıkar mücadelesi yürüteceği bir süreci başlatmıştır. Bu çalışmada ABD'nin 11 Eylül sonrası Güney Kafkasya'ya yönelik daha aktif dış politika stratejileri geliştirmesinin nedenleri incelenmiş ve birtakım sonuçlara varılmıştır. Tezin sonunda elde edilen bulgulara değinmeden önce şunları ifade etmek gerekir ki bu çalışma, yazarın çalışmaya başlamadan önce tahmin ettiği bazı hipotezleri geçersiz bırakmış, bazılarını destekler nitelik göstermiş, hatta hiç tahmin dahi edilmeyen bazı bulgular ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla bilimsel bir çalışmaya girişikten sonra, çalışmanın nasıl sonuçlar doğuracağını belirlemek ve nasıl hipotezler ortaya çıkaracağını önceden kestirmek tamamen çalışmanın sahibinin elinde olmayan bir durumdur.

Bu tezin yazılmasıyla birlikte ortaya çıkan sonuçlara geçildiğinde varılan en nihai ve kritik sonuç; ABD 11 Eylül sonrasında Güney Kafkasya'da "enerji" odaklı dış politika stratejilerinden ziyade "güvenlik" temalı dış politika stratejilerini ön planda tutmuştur. Çalışmada da bahsedildiği üzere 11 Eylül saldırılarının ardından Güney Kafkasya'ya yönelik daha aktif dış politika stratejileri geliştirme hedefiyle hareket eden ABD, 1991-2001 yılları arasında bölgede yürüttüğü enerji odaklı dış politika stratejisini büyük ölçüde değiştirmiştir. Nitekim 11 Eylül'ün ardından Başkan George W. Bush tarafından geliştirilen "tek taraflılık" stratejisi kapsamında, saldırıların sorumlusu olarak görülen Afganistan'daki Taliban rejimi hedef alınmış ve terörle mücadele kapsamında bölgeye coğrafi olarak yakın konumda olan Güney Kafkasya ülkelerindeki Amerikan askeri kapasitesi artırılmıştır.

11 Eylül saldırılarının ardından Güney Kafkasya'ya yönelik önceki dönemlere göre çok daha aktif dış politika stratejileri geliştiren Bush Yönetimi, bölgesel rekabet kapsamında Rusya ve İran gibi ülkelerin Güney Kafkasya'daki etkin gücünü azaltmayı hedef edinmiştir. Bu bağlamda bölgede askeri üsler elde etmeye çalışan ve bölge ülkelerinin askeri kapasitelerini artırmayı amaçlayan ABD, Gürcistan'da renkli bir devrime neden olmuş, Azerbaycan'a yönelik uzun süre devam eden ekonomik ambargolara son vermiş ve Rusya'nın ağırlıklı olarak etkisini hissettirdiği Ermenistan'a yönelik ise proaktif dış politika stratejisi kapsamında desteğini sürdürmüştür.

Afganistan ve Irak'ta yaşadığı olumsuz sonuçların ardından sıkıntılı bir süreç geçiren Bush Yönetimi, Ağustos 2008 tarihli Rus-Gürcü Savaşı'nın en büyük müsebbibi olarak görüldüğü için Güney Kafkasya'da itibar kaybına uğramıştır. Nitekim savaş esnasında Gürcistan'a sözde destek mesajları veren ancak somut bir icraatta bulunmayan ABD, başta Gürcistan olmak üzere bütün

Güney Kafkasya ülkelerini hayal kırıklığına uğratmıştır. Dolayısıyla bu çalışmanın sonucunda ortaya çıkan bulgulardan birisi de, ABD'nin Güney Kafkasya'da Rusya'nın varlığını hiçbir zaman gözardı etmediği ve bölgesel çıkarları gereği bu ülkeyle karşı karşıya gelmek istemediğidir.

2009 yılının Ocak ayı itibariyle yönetimi devralan Obama döneminde ise dış politikada “çok taraflılık” ilkesiyle hareket edilmiş ve Bush döneminde yürütülen tek taraflı dış politika anlayışı dünyanın diğer bölgelerinde olduğu gibi çalışmamızın kapsamını oluşturan Güney Kafkasya Bölgesi'nde de terk edilmiştir. Bu dönemde Rusya'yla ilişkilerin gözden geçirilmesi hedefiyle reset stratejisi geliştiren Obama Yönetimi, Güney Kafkasya ülkelerine yönelik dış politikada ise denge stratejisini ön planda tutmuştur. Obama döneminde ayrıca bazı dış politika karar alıcıları tarafından bölge ülkeleriyle yoğun temaslar kurulmasına rağmen, bölgede Bush dönemindeki kadar aktif rol üstlenilmemiştir.

Peki, ABD'nin Bush dönemindeki stratejileri neden Obama İdaresi tarafından farklılaştırılmıştır veya terk edilmiştir? Bunun için birden fazla sebep saymak mümkündür. İlk sebep, Obama'nın dış politikada önceliğini dünyanın farklı bölgelerine vermesidir. Nitekim Bush döneminde yürütülen küresel ölçekte terörle mücadele kapsamında Afganistan ve Irak önemli yer edindiği için coğrafi olarak bu ülkelere yakın olan Güney Kafkasya ülkeleriyle yoğun temaslar kurmak kaçınılmaz olmuştur. Fakat sert güçten ziyade yumuşak güç stratejisini ön planda tutan Obama, dış politikada özellikle Ortadoğu'daki Arap Baharı sürecine öncelik vermiştir. Bir diğer sebep ise Rusya'ya yönelik geliştirilen reset stratejisidir. Bu strateji kapsamında Güney Kafkasya'da Rusya ile karşı karşıya gelmek istemeyen Obama Yönetimi, bölge ülkeleriyle temaslarında da bu ülkeyi tamamen yok saymamıştır.

ABD'nin 11 Eylül sonrası Güney Kafkasya'daki temel hedeflerinden biri enerji güzergâhlarına alternatifler oluşturarak bölgede Rusya ve İran'a olan bağımlılığı azaltmaktır. Bilindiği üzere bölge petrol ve doğal gaz zenginliği açısından dünyanın sayılı coğrafyalarındandır. Bu bağlamda dünyanın diğer bölgelerindeki enerji kaynaklarına olan bağımlılığı azaltmayı ve onlara yönelik alternatifler oluşturmayı hedefleyen ABD, 11 Eylül'ün ardından Güney Kafkasya'da faaliyet gösteren Amerikan şirketlerine desteğini artırmıştır. Ayrıca bölgedeki enerji kaynaklarının taşınması için geliştirilen projelere önemli destek sağlayan ABD, bu durumu bölgesel rekabette bir koz olarak kullanmak istemiştir.

ABD'nin Güney Kafkasya politikasında Rusya'yı gözardı etmediğinin önemli bir göstergesi çalışmada da bahsedildiği üzere Bush döneminde askıya alınan ABD-Rusya Nükleer İşbirliği Antlaşması'nın Obama döneminde tekrar yürürlüğe konmasıdır. Böyle bir adım başta NATO üyesi olmak isteyen Gürcistan olmak üzere bütün bölge ülkelerini hayal kırıklığına uğratmıştır. Hatta bu dönemde Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO'ya üyelik süreçleri de askıya alınmıştır. Ancak, bölge

lkeleriyle karşılıklı yoğun temaslar sürdürülerek ve bölgeye yönelik yardım mekanizmaları çeşitlendirilerek ABD'nin bölgedeki etkinliği korunmak istenmiştir.

ABD 11 Eylül sonrası Güney Kafkasya'ya yönelik dış politikasında pragmatik davranarak kendisine fayda sağlayacak her türlü politikaya sonuna kadar destek vermiştir. Çalışmanın genelinde bahsedilen tüm gelişmelerde grldği gibi Güney Kafkasya Bölgesi'nde siyasi iktidarlar değişe dahi ABD bu ülkelerde daima serbest piyasa ekonomisini savunmuş ve bölge ülkeleriyle yakın temaslar kurmaya devam etmiştir. Bununla birlikte bölge ülkelerindeki siyasi iktidarlar ABD'nin kontrolü altında tutulmaya çalışılmış ve bölge başka aktörlerin kontrolüne bırakılmak istenmemiştir. Ayrıca, bölgede yapılan seçimlerde ortaya çıkan usulsüzlüklere tepki gösterilerek, özgürlükleri kısıtlayıcı her türlü faaliyete karşı demokratikleşe çabalarına destek verilmiştir.

Bunlara ek olarak, Güney Kafkasya lkeleri genellikle birbirlerinden farklı politikalar yürütmüşlerdir. Örneğin Gürcistan, çalışmanın ele alındığı dönemde ABD ve diğer Batı ülkelerine yakın bir dış politika stratejisi benimseyerek, NATO ve AB gibi Batı merkezli uluslararası örgütlere entegrasyon sürecini srdrmştir. Azerbaycan ise bu dönemde genel olarak Rusya ve Batı arasında bir denge stratejisi izlemeye gayret etmiştir. Bir taraftan ABD'nin Irak ve Afganistan operasyonlarına destek veren, NATO ve AB ile temaslar kuran Azerbaycan, diğer taraftan Rusya ile yakın temas içerisinde olmuştur. Bunlara karşılık Ermenistan ise güçlü diaspora faaliyetleri kapsamında ABD'nin yoğun desteğini almasına rağmen Rusya'ya olan bağımlılıktan kurtulamamıştır.

Bu çalışmadaki önemli bulgulardan birisi de Obama'nın başlattığı reset stratejisinin başarısızlıkla sonuçlanması ve ABD'yi tıpkı Ağustos 2008 tarihli Rus-Gürcü Savaşı sonrasında olduğu gibi Güney Kafkasya Bölgesi'nde itibar kaybına uğratmasıdır. Çalışmanın son bölümünde de değinildiği üzere 2014 yılında Ukrayna'da Rus yanlısı hkmetin devrilmesinin ardından Kırım'da yaşanan hadiseler ve Rusya'nın bölgeyi ilhakı ABD'nin Güney Kafkasya'ya yönelik dış politikasında bir silkelenme sürecine girmesine neden olmuştur. Nitekim Rusya'nın Kırım'ı ilhakı ABD'de Güney Kafkasya'yı kaybetme ve Rusya ile yeni bir Soğuk Savaş sendromu oluşturmuştur. Dolayısıyla bölgedeki varlığını sürdürmek isteyen Obama Yönetimi, 2014 sonrasında bölge politikasında önemli bir dönüşüm gerçekleştirmiştir. Bu kapsamda bir yandan Rusya'ya yönelik reset stratejisi terk edilmiş, diğer yandan da Güney Kafkasya'yönelik temaslar artırılmıştır.

ABD'nin Trump'ın ilk görev sürecinde Güney Kafkasya'ya yönelik dış politikada Obama döneminden çok farklı bir yaklaşım içerisine girmemesi sürpriz sayılabilecek bir gelişe olmuştur. Öyle ki 2014 sonrası bölgede Rusya'ya karşı daha sıkı önlemler almak zorunda kalan Obama'nın ardından iktidara gelen Trump'ın bölgede çok daha somut adımlar atacağı tahmin edilmiştir. Nitekim henüz bu adımları gerçekleştirmeyen Trump'ın geri kalan görev sürecinde bölgeye yönelik ne tür stratejiler geliştireceğini zaman gösterecektir.



## YARARLANILAN KAYNAKLAR

- “ABD Geri Adım Attı”, (22.12.2008), **Cumhuriyet Gazetesi**, 5.
- Abrahamyan, Eduard (2018), Bolton’s Caucasian Tour and Russia’s Reaction, **The Central Asia-Caucasus Analyst**, <https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/13549-boltons-caucasian-tour-and-russias-reaction.html> (01.04.2020).
- AGENDA.GE (2014), “President Obama Meets Georgia Delegation”, <https://agenda.ge/en/news/2014/537> (15.09.2019).
- \_\_\_\_\_ (2015a), “U.S. President Obama Congratulates Georgia on Independence Day”, <https://agenda.ge/en/news/2015/1107> (16.09.2019).
- \_\_\_\_\_ (2015b), “Tbilisi Sends Birthday Wishes to U.S. President Obama”, <https://agenda.ge/en/news/2015/1720> (16.09.2019).
- \_\_\_\_\_ (2016), “Dinner with Obama: President Margvelashvili Highlights Georgia’s Role in the World Nuclear Security”, <https://agenda.ge/en/news/2016/788> (15.09.2019).
- Ağacan, Kamil (2003), Genişleyen NATO ve Güney Kafkasya, **Stratejik Analiz**, 4(39), 83-88.
- \_\_\_\_\_ (2005), **ABD’nin Kafkasya Politikası: Değişen Dünya Düzeninde Kafkasya**, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Akter, Ahmet (2007), Ermenistan Cumhuriyeti’nin Jeopolitik Analizi, **Ermeni Araştırmaları**, 27(28), 121-149.
- Altınoğlu, Garbis (2009), Kafkasya Krizi’nin Jeopolitiği Üzerine, **Halk Cephesi**, <http://kutuphane.halkcephesi.net/Yazarlarold/Garbis/kafkasya%20krizi.htm> (17.04.2019).
- Ambrosio, Thomas (2011), Unfreezing the Nagorno Karabakh Conflict? Evaluating Peacemaking Efforts Under the Obama Administration, **Ethnopolitics**, 10(1), 93-114.
- “Amerika’nın Vurulduğu Gün 11 Eylül”, (11.09.2002), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1.
- Antidze, Margarita ve Robinson, Matt (2009), Biden: U.S. Backs Georgia, Russia Must Pull Back, **Reuters**, <https://www.reuters.com/article/us-georgia-biden/biden-u-s-backs-georgia-russia-must-pull-back-idUSTRE56M1YV20090723> (10.09.2019).
- Aras, Bülent ve Özbay, Fatih (2008), Turkish-Armenian Relations: Will Football Diplomacy Work?, **Amazon**, <https://www.amazon.com/Turkish-Armenian-Relations-Football-Diplomacy-Policy-ebook/dp/B004UVPIPM> (16.09.2019).

- Aras, Osman Nuri (2001), **Azerbaycan'ın Hazar Ekonomisi ve Stratejisi**, Der Yayınları, İstanbul.
- Arı, Tayyar (2008), **Amerika'da Siyasal Yapı, Lobiler ve Dış Politika**, MKM Yayıncılık, Bursa.
- \_\_\_\_\_ (2010), **Orta Asya ve Kafkasya: Rekabetten İşbirliğine**, MKM Yayıncılık, Bursa.
- Aristova, Marina (2013), U.S.-Russia Relations of Reset: Results and Perspectives, **Research Institute of European and American Studies**, <http://www.rieas.gr/research-areas/global-issues/russian-studies/2048-us-russia-relations-of-reset-results-and-perspectives.html> (16.08.2019).
- Arka News Agency (2015), "Bridget Brink: The United States Intends to Deepen Partnership With Armenia", [http://arka.am/en/news/politics/bridget\\_brink\\_the\\_united\\_states\\_intends\\_to\\_deepen\\_partnership\\_with\\_armenia/](http://arka.am/en/news/politics/bridget_brink_the_united_states_intends_to_deepen_partnership_with_armenia/) (21.10.2019).
- Aslanlı, Araz (2001), Tarihten Günümüze Karabağ Sorunu, **Avrasya Dosyası**, 7(1), 393-430.
- \_\_\_\_\_ (2002), ABD'de Adaletsizliğe Verilen Ara 907 Sayılı Ek Maddenin Uygulanmasının Durdurulması, **Stratejik Analiz**, 2(21), 55-62.
- Aslanlı, Araz ve Hasanov, İlham (2005), **Haydar Aliyev Dönemi Azerbaycan Dış Politikası**, Platin Yayınları, Ankara.
- \_\_\_\_\_ (2014), Azerbaycan-Gürcistan-Türkiye Enerji İlişkileri ve Bölgesel İstikrara Etkisi, **V. Karadeniz Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, EkoAvrasya Yayınları, Ankara, 120-126.
- Ataman, Muhittin ve Gökcan, Özkan (2012), Bush Dönemi Amerikan Dış Politikası: Bir Aşırı-Yayılmacılık Denemesi, **Akademik İncelemeler Dergisi**, 7(2), 199-229.
- Atasir, Ayşen (2003), ABD'nin Kafkasya Politikasında Son Gelişmeler ve Türkiye, **Stratejik Analiz Dergisi**, 3(37), 75-80.
- Atlantic Council of Georgia (2016), "U.S.-Georgia Strategic Partnership Commission", <http://acge.ge/2016/07/3563/> (18.09.2019).
- Aublaa, Madina (2018), Possible Challenges to the Republic of Abkhazia in the Focus of Trump Administration's Interests in the South Caucasus, **Kafkasya Çalışmaları-Sosyal Bilimler Dergisi**, 3(6), 307-323.
- Aydınlık (2012), "Clinton'ın Kafkasya'daki Yamaları", <https://www.aydinlik.com.tr/arsiv/clintonin-kafkasyadaki-yamaları> (01.10.2019).
- Aydın, Mustafa (2005), **Üç Büyük Gücün Çatışma Alanı: Kafkaslar**, Gökkuşbuğ Yayınları, İstanbul.

- \_\_\_\_\_ (2012), **Kafkasya’da Değişim Dönüşüm (Avrasya Üçlemesi III)**, Nobel Akademik Yayıncılık, İstanbul.
- Azernews (2015), “Obama Administration Losing Interest in Armenia”, <https://www.azernews.az/aggression/77100.html> (11.11.2019).
- Baban, Inessa ve Shiriyev, Zaur (2010), The U.S. South Caucasus Strategy and Azerbaijan, **Turkish Policy**, 9(2), 93-103.
- Bardakçioğlu, Doğa (2005), **Ermenistan Dış Siyaseti ve Sınır Kapısı Sorunu**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baycan, Kemal (2009), **Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD ve Rusya Federasyonu’nun Güney Kafkasya Politikası ve Gürcistan Krizi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BBC (2014), “EU Signs Pacts with Ukraine, Georgia and Moldova”, <https://www.bbc.com/news/world-europe-28052645> (31.12.2019).
- Benjamin, Daniel ve Kirby, Aidan (2006), “The Evolving Threat of Terrorism”, Julianne Smith ve Thomas Sanderson (Ed.), **Five Years After 9/11 an Assesment of America’s War On Terror**, içinde (1-7), The CSIS Press, Washington D.C.
- Berkok, İsmail (1958), **Tarihte Kafkasya**, İstanbul Matbaası, İstanbul.
- Beşikçi, Seçil Ö. (2016), Bağımsızlık Sonrası Dönemde Azerbaycan Dış Politikasındaki Stratejik Değişimler ve Yönelimler, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, 16(2), 237-252.
- “Beyaz Saray Karabağ’dan Memnun Kaldı”, (11.04.2001), **Cumhuriyet Gazetesi**, 10.
- Bişkin, Mustafa Cem (2010), **ABD-AB-Rusya Üçgeninde Ukrayna ve Gürcistan’da Güç Mücadelesi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Blank, Stephen J. (2005), After Two Wars: Reflections on the American Strategic Revolution in Central Asia, **Strategic Studies Institute**, [https://www.jstor.org/stable/resrep11186?seq=1#page\\_scan\\_tab\\_contents](https://www.jstor.org/stable/resrep11186?seq=1#page_scan_tab_contents) (02.05.2019).
- \_\_\_\_\_ (2013), **Azerbaijan’s Security and U.S. Interests: Time for a Reassessment**, Silk Road Studies, Washington D.C.
- Bozkurt, Enver (2003), **Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanma**, Nobel Yayınları, Ankara.
- Breslauer, George W. (2009), Observations on Russia’s Foreign Relations Under Putin, **Post-Soviet Affairs**, 25(4), 370-376.

- Brzezinski, Zbigniew (1988), **Büyük Satranç Tahtası**, (Çev. Yelda Türedi), Yön Yayınları, İstanbul.
- \_\_\_\_\_ (1998a), **The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives**, Basic Books, New York.
- \_\_\_\_\_ (1998b), **Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklilikleri**, (Çev. Ertuğrul Dikbaş ve Ergun Kocabıyık), İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- \_\_\_\_\_ (2001), "Bir Siyasal Savaş Planı", Metin Sever ve Ebru Kılıç (Ed.), **Düşmanımı Arayan Savaş**, içinde (101-103), Everest Yayınları, İstanbul.
- \_\_\_\_\_ (2015), **Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklilikleri**, (Çev. Yelda Türedi), İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Büyükakıncı, Erhan (2005), "Ermenistan Dış Politikasından Sistem Değişkenlerine Bakış", Okan Yeşilot (Ed.), **Değişen Dünya Düzeninde Kafkasya**, içinde (119-141), Kitabevi Yayınevi, İstanbul.
- Cabbarlı, Hatem (2004), **Bağımsızlık Sonrası Ermenistan-Rusya İlişkileri**, ASAM Yayınları, Ankara.
- \_\_\_\_\_ (2012), Dağlık Karabağ Sorununun Çözümünde Son Gelişmeler, **Stratejik Analiz**, 5(57), 1-21.
- Caferov, Nazim ve Aslanlı, Araz (2016), ABD ve Güney Kafkasya: Ağustos 2008 Öncesinde ve Sonrasında, **Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 8(4), 1-10.
- Cemilli, Elnur (2007), **ABD'nin Güney Kafkasya Politikası**, 1.Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Chapichadze, Khatuna (2018), "The U.S. South Caucasian Policy Under Donald Trump", Ante Portas (Ed.), **Donald Trump's New America**, içinde (55-59), Department of National Security of The College of Business and Entrepreneurship, Ostrowiec Swietokrzyski.
- Chayes, Sarah (2016), The Structure of Corruption: A Systemic Analysis Using Eurasian Cases, **Carnegie Endowment for International Peace**, <https://carnegieendowment.org/2016/06/30/structure-of-corruption-systemic-analysis-using-eurasian-cases-pub-63991> (28.12.2019).
- Chivers, Cristopher John (2006), Violence Flares in Russia's Caucasus, **New York Times**, <https://www.nytimes.com/2006/05/17/world/europe/17iht-russia.html>, (01.08.2019).
- "Clinton: Başlatmak Türkiye'ye Düşer", (06.07.2010), **Cumhuriyet Gazetesi**, 10.
- "Clinton'ın Bakü Ziyareti", (05.07.2010), **Cumhuriyet Gazetesi**, 11.

- CNN TÜRK (2010a), “ABD Savunma Bakanı Azerbaycan’da”, <https://www.cnnturk.com/2010/dunya/06/07/abd.savunma.bakani.azerbaycanda/579191.0/index.html> (17.09.2019).
- \_\_\_\_\_ (2010b), “Clinton’dan Bakü ve Erivan’a Ziyaret”, <https://www.cnnturk.com/2010/dunya/07/04/clintondan.baku.ve.erivana.ziyaret/582159.0/index.html> (18.09.2019).
- Coene, Frederik (2010), **The Caucasus: An Introduction**, Routledge, New York.
- Cohen, Ariel (2010), Time to Revise Obama’s Russian Reset Policy, **The Heritage Foundation**, <https://www.heritage.org/europe/report/time-revise-obamas-russian-reset-policy> (16.08.2019).
- Cohen, Michael A. (1997), U.S. Policy in the Caucasus and Central Asia: Building a New “Silk Road” to Economic Prosperity, **The Heritage Foundation**, <https://www.heritage.org/europe/report/us-policy-the-caucasus-and-central-asia-building-newsilk-road-economic-prosperity> (02.04.2019).
- Cohen, Stephen (2011), Obama’s Russia Reset: Another Lost Opportunity? , **The Nation**, <https://www.thenation.com/article/obamas-russia-reset-another-lost-opportunity/> (14.08.2019).
- Cornell, Svante (2005), U.S. Engagement in the Caucasus: Changing Gear, **Helsinki Monitor**, 16(2), 111-119.
- \_\_\_\_\_ vd. (2006), **The Wider Black Sea Region: An Emerging Hub in European Security**, Silk Road, Uppsala.
- Council on Foreign Relations (t.y.), “U.S. Policy Toward Russia”, <https://www.cfr.org/project/us-policy-toward-russia> (10.09.2019).
- Cural, Ahmet (2011), **Bush Doktrini ve Askeri Gücün Önahıcı ve Önleyici Savaş Kapsamında Kullanılması**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çaşın, Mesut Hakkı (2010), “ABD’nin Kafkasya Politikasında Rusya ile Ortaklık ve Rekabet Paradoksunun Olası Gelişmelerini Anlamak”, Tayyar Arı (Ed.), **Orta Asya ve Kafkasya: Rekabetten İşbirliğine**, içinde (325-383), MKM Yayıncılık, Bursa.
- Danielyan, Emil (2010), Obama Moves to Keep Up U.S. Aid Flow to Armenia, <https://www.azatutyun.am/a/1946640.html> (16.10.2019).
- \_\_\_\_\_ (2016), Obama Hails Increased U.S. Investments in Armenia, **Armenian Assembly of America**, <https://armenian-assembly.org/2016/02/09/obama-hails-increased-us-investments-in-armenia/> (25.10.2019).
- Dedeoğlu, Beril (2008), **Değişen Dünyada Yeni Dengeler**, İlgı Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Dekmeijan, R. Hrair ve Simonian Havann H. (2001), **Troubled Waters: The Geopolitics of the Caspian Region**, I. B. Tauris, London.

- Demirel, Füsün (2005), ABD'nin Dış Politikası: Devamlılık ve Değişim, **Doğu-Batı Dergisi**, 8(32), 157-181.
- Demirtepe, M. Turgut ve Erdoğan, İbrahim (2013), Obama'nın Afganistan Stratejisi: Değişim ve Süreklilik, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, 9(17), 49-85.
- Deyermund, Ruth (2012), The Republican Challenge to Obama's Russia Policy, **Survival**, 54(5), 67-92.
- Dinstein, Yoram (2001), **War Aggression and Self Defense**, 3.Baskı, Cambridge University Press, Chicago.
- Doğan, Nejat (2003), Avrupa Güvenliğinde Son Gelişmeler ve Türkiye, Güvenlik ve Savunma Endişeleri Açısından Türkiye'nin AB Üyeliğinin Önemi, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 29, 63– 78.
- El-Karaki, Muhammed Tahir (1987), **Kafkasya Mücahidi Şeyh Şamilin Gazavatı**, (Çev. Tahir-ül Mevlevi), Büyüyenay Yayınları, İstanbul.
- Enteshami, Anoushiravan (Ed.) (1994), **From the Gulf to Central Asia: Players in the New Great Game**, University of Exeter Press, Exeter.
- Erdem, Tanju (29.11.1999), "Jeopolitik Kuramlar ve Türkiye", **Cumhuriyet Gazetesi**, 2.
- Erkan, Süleyman (2016), 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı ve Uluslararası Toplum, **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi**, 1(9), 41-64.
- Eurasianet (2015), "EU and Azerbaijan: Breaking Up or Muddling Through?", <https://eurasianet.org/eu-and-azerbaijan-breaking-up-or-muddling-through> (31.12.2019).
- Euronews (2015), "Ukraine Conflict: Timeline", <https://www.euronews.com/2015/02/10/ukraine-conflict-timeline> (01.09.2019).
- Evcioğlu, Kemal (2008), Beş Gün Savaşı Tek Kutupluluğun Sonu ve Soğuk Savaşa Dönüş, **Jeopolitik Dergisi**, 7(56), 1-79.
- Folker, Jennifer S. (2002), **Theories of International Cooperation and the Primacy of Anarchy**, State University Of New York Press, New York.
- Fukuyama, Francis (2006), **Neo-Conların Sonu: Yol Ayrımındaki Amerika**, Profil Yayınları, İstanbul.
- Gaffney, John F. (2009), Reset Translates as Capitulation, **Center for Security Policy**, <https://www.centerforsecuritypolicy.org/2009/09/17/reset-translates-as-capitulation-2/> (16.08.2019).

- Gagelashvili, Nana (2019), The Trump Administration Policy Towards South Caucasus, **Research Gate**, [https://www.researchgate.net/publication/332579948\\_The\\_Trump\\_Administration\\_Policy\\_towards\\_South\\_Caucasus](https://www.researchgate.net/publication/332579948_The_Trump_Administration_Policy_towards_South_Caucasus) (21.04.2020).
- Georgescu Stefan ve Garayev Tabriz (2013), Geopolitical Changes in Caucasus After 1991, **Journal of Institute of Social Sciences Karabük University**, 2(3), 123-151.
- Georgian Journal (2013), Obama's Statement on Margvelashvili's Inauguration, <https://www.georgianjournal.ge/politics/25349-obamas-statement-on-margvelashvilis-inauguration.html> (22.09.2019).
- Giragosian, Richard (2003), Geopolitics and the Formation of Foreign Policy in the South Caucasus: an Examination of Armenia, Azerbaijan and Georgia, **Armenian International Policy Research Group**, 3(19), 1-17.
- Gorgiladze, Rusudan (1998), The New Silk Road: Energy, Regional Security and Democratization in the Caucasus and Central Asia, **Contemporary Caucasus Newsletter**, <https://iseees.berkeley.edu/sites/default/files/shared/1998-05.pdf> (04.05.2019).
- Gökçe, Cemal (1979), **Kafkasya ve Osmanlı İmparatorluğunun Kafkasya Siyaseti**, İstanbul Kitabevi, İstanbul.
- Gökçe, Orhan ve Demiray, Uğur (Ed.) (2004), **Terörün Görüntüleri, Görüntülerin Terörü**, Çizgi Yayınları, Konya.
- Görgülü, Aybars (2008), Türkiye-Ermenistan İlişkileri: Bir Kısır Döngü, **TESEV**, <https://www.tesev.org.tr/tr/research/turkiye-ermenistan-iliskileri-bir-kisir-dongu/> (16.07.2019).
- Guliyev, Samir (2004), **Bağımsızlıktan Sonra Azerbaycan-ABD İlişkileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Guseynov, Rauf A. (1996), Ethnic Situation in the Caucasus, **Center for Strategic Research**, <https://sam.gov.tr/ethnic-situation-in-the-caucasus/> (05.05.2019).
- Güdek, Şeyda (2017), ABD'nin Zora Dayalı Dış Politikası'nda Söylemsel Bir Değişim: 11 Eylül Terörü, **Ömer Halis Demir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 10(4), 143-158.
- Gürses, Emin (2001), Kafkasya'da Uluslararası Rekabet, **Avrasya Dosyası**, 7(1), 250-273.
- Haass, Richard N. (2014), **Yeni Amerika: Dış Politika İçeride Başlar**, (Çev. Mehmet Talha Paşaoğlu), Tuti Kitap, İstanbul.
- Hafkin, Gregory (2010), The Russia-Georgian War 2008: Developing the Law of Unauthorized Humanitarian Intervention After Kosova, **Boston University International Law Journal**, 28, 219-239.
- Halatçı, Ülkü (2006), 11 Eylül Terörist Saldırıları ve Afganistan Operasyonunun Bir Değerlendirmesi, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, 2(7), 80-98.

- Hasanoğlu, Mürteza ve Cemilli, Elnur (2006), **Güney Kafkasya’da ABD Politikası**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Hasanov, Ali (2003), Azerbaycan Beynalexalq Münasibetler Sisteminde, **Journal Of Qafqaz University**, 11, 47-60.
- \_\_\_\_\_ (2014), **Azerbaycan Cumhuriyeti’nin Ulusal Kalkınma ve Güvenlik Politikası**, Ötüken Neşriyat, Ankara.
- \_\_\_\_\_ (2016), **Güney Kafkasya’nın Hazar Karadeniz Havzaları ve Azerbaycan’ın Jeopolitiği**, Ötüken Yayınevi, Ankara.
- Hook, Steven ve Spanier, John (2014), **Amerikan Dış Politikası**, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Ismailzade, Fariz (2010), U.S. Policy Towards the South Caucasus: How to Move Forward, **Caucasus Analytical Digest**, 13(10), 2-16.
- İlhan, Suat (1998), **Jeopolitik Duyarlılık**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- İrem, Nazım ve Özen, Çınar (2006), “Yeni Muhafazakâr Amerikan Dış Politikasının Straussçu Temelleri”, Çınar Özen ve Hakan Taşdemir (Ed.), **Yeni Muhafazakâr Amerikan Dış Politikası ve Türkiye, içinde** (13-45), Odak Yayınevi, İstanbul.
- İsmailov, Eldar ve Papava, Vladimer (2008), **The Central Caucasus-Problems of Geopolitical Economy**, Nova Science Publishers, New York.
- İsmayılov, Vugar (2014), **2000 Yılı Sonrasında ABD Dış Politikası Kapsamında Azerbaycan**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Turgut Özal Üniversitesi-Sosyal Bilimler Üniversitesi.
- Jackson, Alexander (2009), The Obama Administration’s Emerging Caucasus Policy, **Caucasian Review of International Affairs**, <http://cria-online.org/modules.php?name=CU&file=article&sid=37> (11.09.2019).
- Kamalov, İlyas (2006), Soğuk Savaş Sonrasında Rusya’nın Güney Kafkasya Politikası, **Stratejik Analiz Dergisi**, 79, 91-99.
- Kantarıcı, Hakan (2006), **Kısaçaktaki Bölge Kafkasya**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Kantarıcı, Şenol (2011a), **Amerika Birleşik Devletleri’nde Ermeniler ve Ermeni Lobisi**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- \_\_\_\_\_ (2011b), **Tarih ve Uluslararası İlişkiler Boyutuyla Ermeni Dosyası**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Karakaya, İskender (2010), **11 Eylül 2001 Sonrası ABD’nin Değişen Güvenlik Algılamaları ve Politikaları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.



- Karmanau, Yuras ve Isachenkov, Vladimir (2017), Russia-Belarus Rift Grows as Putin Loses Patience, **AP News**, <https://apnews.com/04fc05845d3b449aa202c7a01cecefb/russia-belarus-rift-grows-putin-loses-patience> (28.12.2019).
- Kasım, Kamer (2002), Armenia's Foreign Policy: Basic Parameters of the Ter-Petrosian and Kocharian Era, **Armenian Question**, <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=en&Page=DergiIcerik&IcerikNo=95> (11.07.2019).
- \_\_\_\_\_ (2008), "ABD'nin Kafkasya Politikası: Enerji, Güvenlik ve Demokratikleşme Denklemi", M. Turgut Demirtepe (Ed.), **Orta Asya ve Kafkasya Güç Politikası**, 1.Baskı içinde (119-146), USAK Yayınları, Ankara.
- \_\_\_\_\_ (2009), **Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya**, 1. Baskı, USAK Yayınevi, Ankara.
- Kastetter, Annika (2018), Moving Forward: How Georgia Can Advance U.S. Strategic Interests, **Georgian Strategic Analysis Center**, [http://gsac.ge/wp-content/uploads/2019/02/US-Georgia-Publication\\_FINAL.pdf](http://gsac.ge/wp-content/uploads/2019/02/US-Georgia-Publication_FINAL.pdf) (20.09.2019).
- Kauzlarich, Richard D. (2001), Time for Change? U.S. Policy in the Transcaucasus, **The Century Foundation**, <https://tcf.org/content/commentary/time-for-change-u-s-policy-in-the-transcaucasus/?agreed=1> (19.04.2019).
- Kaya, İbrahim (2005), **Terörle Mücadele ve Uluslararası Hukuk**, USAK Yayınları, Ankara.
- Kemaloğlu, Muhammet (2012), "Kafkasya-Tarihi Geçmişi-Etnik-Dini Yapısı ve Terekeme (Karapapah) Türkleri", **Akademik Bakış Dergisi**, (32), <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423867931.pdf> (15.06.2019).
- Khalifazadeh, Mahir (2014a), The South Caucasus: Obama's Failed Russia "Reset" and The Putin Doctrine in Practice, **Cesran International**, <https://cesran.org/the-south-caucasus-obamas-russia-reset-and-putins-doctrine.html> (01.06.2019).
- \_\_\_\_\_ (2014b), The Obama Administration's Russia "Reset" Policy and the Southern Caucasus, **Central Asia and The Caucasus**, 15(3), 78-91.
- Kılıç, Selda (2015), Kafkasya'ya Dair (1916-1917) Osmanlı İstihbaratının Yayımladığı Bir Rapor, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, 34(58), 687-714.
- "Kırım'da Meclis İşgali", (28.02.2014), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1.
- Kiraz, Sami (2018), Dış Politika Analiz Modeli Olarak Neoklasik Realizm: İkinci Dünya Savaşı Sırasındaki Türk Dış Politikasının Analizi, **Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 20(2), 417-440.
- Kissinger, Henry (2000), **Diplomasi**, (Çev. İbrahim H. Kurt), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Klare, Michael (2003), The New Geopolitics, **Monthly Review**, 55(3), 51-56.

- Kogan, Eugene (2019), NATO and Georgian-Armenian Military Relations, **Insight Turkey**, <https://www.sigmatrkey.com/nato-and-georgian-american-military-relations/> (21.09.2019).
- Köni, Hasan (2003), Amerikan Ulusal Güvenlik Stratejisi, **Stratejik Analiz**, 54, 81-83.
- Kramer, David J. (2010), U.S. Abandoning Russia's Neighbours, **The Washington Post**, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2010/05/14/AR2010051404496.html> (16.08.2019).
- Krastev, Ivan (2008), Russia and the Georgi War: the Great-Power Trap, **European Council On Foreign Relations**, [https://www.ecfr.eu/article/commentary\\_ivan\\_krastev\\_on\\_georgia](https://www.ecfr.eu/article/commentary_ivan_krastev_on_georgia) (02.06.2019).
- Krokorian, Onnik (2016), Georgia's Syria Problem, **Osservatorio Balcanie Caucaso Transeuropa**, <https://www.balcanicaucaso.org/eng/Areas/Georgia/Georgia-s-Syria-Problem-165635> (26.09.2019).
- Kucera, Joshua (2008), Armenia: The United States is Muted on the Armenian Political Crisis, **Eurasianet**, <https://eurasianet.org/armenia-the-united-states-is-muted-on-the-armenian-political-crisis> (19.08.2019).
- Kurtbağ, Ömer (2007), **Eleştirel Uluslararası İlişkiler Yaklaşımları Çerçevesinde Amerikan Dış Politika Analizi-Hegemonya Söylemi ve Amerikan Muhafazakâr Sağı**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- \_\_\_\_\_ (2010), **Amerikan Yeni Sağı ve Dış Politikası**, USAK Yayınları, Ankara.
- Laçiner, Sedat (2005a), Türk-Amerikan İlişkilerinde Ermeni Faktörü, **Avrasya Dosyası**, 11(2), 82-125.
- \_\_\_\_\_ (2005b), **Türkler ve Ermeniler: Bir Uluslararası İlişkiler Çalışması**, USAK Yayınevi, Ankara.
- Leffler, Melvin (2014), Bush'un Dış Politikası, **Foreign Policy Türkiye Baskısı**, 30, 10-16.
- Legvold, Robert (2003), **Great Power Stakes in the Central Asia**, MIT Press, Cambridge.
- Libaridian, Gerard (2000), **Ermenilerin Devletleşme Sınavı, Bağımsızlıktan Bugüne Ermeni Siyasi Düşünüşü**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Lobell, Steven E. (2009), "Threat Assesment, the State and Foreign Policy: A Neoclassical Realist Model", Steven E. Lobell vd. (Ed.), **Neoclassical Realism, the State and Foreign Policy, içinde** (42-74), Cambridge University Press, Cambridge.
- Lragir (2013), "U.S. State Dept: Blurred Distinction Between Activities of State and Those of Ruling Party", <https://www.lragir.am/en/2013/02/20/28995> (20.10.2019).
- Lütem, Ömer Engin (2001), Olaylar ve Yorumlar, **Ermeni Araştırmaları**, 37(1), 123-150.

- \_\_\_\_\_ (2013), Olaylar ve Yorumlar, **Dergipark**, 44, 7-56.
- Macfarlane, S. Neil (2004), The United States and Regionalism in Central Asia, **International Affairs**, 80(3), 447-461.
- Makavsky, Alan (2002), Turkey's Unfinished Role in the War and Terrorism: Insight Turkey, **JSTOR**, 4(1), 41-48.
- Martirosyan, Davit (2006), Armenia-U.S. Relations: Challenges for Cooperation, **American University of Armenia**, <https://dspace.aua.am/xmlui/handle/123456789/386> (05.04.2019).
- Marty, Mireille (2010), **Terrorisme Histoire Et Droit**, CNRS, Paris.
- Media Advisory (2011), Embassy of the United States of America, [https://photos.state.gov/libraries/azerbaijan/366196/Press%20Releases/bsrf%202011%20Press%20Release\\_ENG.pdf](https://photos.state.gov/libraries/azerbaijan/366196/Press%20Releases/bsrf%202011%20Press%20Release_ENG.pdf) (19.08.2019).
- Memmedov, Xaqan (2002), **Soyuq Mühərribə'dən Sonra Beynəlxalq Münaqişələr Fonunda Amerika-Azərbaycan Münasibətləri**, Dirçeliş, Bakü.
- Mert, Okan (2004), **Türkiye'nin Kafkasya Politikası ve Gürcistan**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Mihalka, Michael ve Wilcox Mark (2010), Security Assistance in the South Caucasus, **Joint Force Quarterly**, 57, 25-32.
- Milliyet (2012), "Obama'dan Büyük Gaf", <http://www.milliyet.com.tr/dunya/obamadan-buyuk-gaf-1496324> (15.09.2019).
- NATO OTAN (t.y.), "Air Situation Data Exchange", <https://www.ncia.nato.int/NPC/Pages/products/Air-Situation-Data-Exchange-ASDE.aspx> (25.10.2019).
- Nesibli, Nesip (2001), Doğu-Batı Ekseninde Azerbaycan, **Stratejik Analiz**, 2(20), 101-109.
- Niblett, Robin (Ed.) (2010), **America and a Changed World: A Question of Leadership**, Chatham House, Londra.
- Nichol, Jim (2009a), CRS Report for Congress, Armenia, Azerbaijan, and Georgia: Political Developments and Implications for U.S. Interests, **University of North Texas Digital Library**, <https://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metadc462544/> (13.04.2019).
- \_\_\_\_\_ (2009b), Russia-Georgia Conflicts in August 2008: Context and Implications for U.S. Interests, **Homeland Security Digital Library**, <https://www.hsdl.org/?abstract&did=37806> (12.06.2019).
- \_\_\_\_\_ (2013a), Azerbaijan: Recent Developments and U.S. Interests, **Congressional Research Service**, <https://fas.org/sgp/crs/row/97-522.pdf> (26.08.2019).

- \_\_\_\_\_ (2013b), Georgia (Republic): Recent Developments and U.S. Interests, **Research Gate**, [https://www.researchgate.net/publication/290978979\\_Georgia\\_Republic\\_Recent\\_developments\\_and\\_US\\_interests](https://www.researchgate.net/publication/290978979_Georgia_Republic_Recent_developments_and_US_interests) (16.09.2019).
- Nixey, James (2010), The South Caucasus: Drama on Three Stages, **Chatham House**, <https://www.chathamhouse.org/publications/papers/view/109308> (30.09.2019).
- Novikova, Gayane (2019), The Policy of the United States in the South Caucasus, **European Security & Defence**, <https://euro-sd.com/2019/05/articles/13228/the-policy-of-the-united-states-in-the-south-caucasus/> (05.03.2019).
- Nuriyev, Elkhan (2001), Geopolitical Breakthrough and Emerging Challenger: The Case of the South Caucasus, **Journal of International Affairs**, 6(2), 1-12.
- Nussbaum, Bruce (2002), Foreign Policy: Bush is Right, **Global Policy Forum**, <https://www.globalpolicy.org/component/content/article/167/35455.html> (14.05.2019).
- “Obama’dan Ermeni Çıkışı”, (13.07.2008), **Cumhuriyet Gazetesi**, 13.
- Office of the United State Trade Representative (t.y.), “United States and Armenia Meet for the U.S.-Armenia Trade and Investment Framework Agreement (TIFA) Council”, <https://ustr.gov/about-us/policy-offices/press-office/blog/2015/november/united-states-and-armenia-meet-us-armenia> (01.11.2019).
- Onay, Yaşar (2002), Hazar Enerji Kaynaklarının Jeopolitik ve Jeoekonomik Dinamikleri, **Avrasya Etüdleri**, 23, 29-68.
- Ongay, Şeref (2002), 11 Eylül 2001 Tarihinden Sonra BM, AB ve NATO’da Terörle Mücadeleye Yönelik Gelişmelere, **Stratejik Araştırmalar ve Etüt Merkezi**, 1(4), 4-9.
- Öke, Mim Kemal (Ed.) (1999), **Geçiş Sürecinde Orta Asya Türk Cumhuriyetleri**, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Özbay, Özdemir (1995), **Dünden Bugüne Kuzey Kafkasya**, KAFDER Yayınevi, 1. Baskı, Ankara.
- Özer, Ahmet (2005), **11 Eylül, ABD, Türkiye ve Küreselleşme**, Elips Kitap, Ankara.
- Öztarsu, Mehmet Fatih (2019), A Pragmatic Policy Case: U.S.-Azerbaijan Relations, **Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 8(3), 3046-3063.
- Öztürk, Ahmet (2010), Obama Yönetimi’nin Gürcistan Politikası: 2008-2010, **OAKA**, 5(9), 1-26.
- Öztürk, Shahabuddin (2015), **11 Eylül Saldırıları ve Afganistan Müdahalesi**, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Selçuk Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Parla, Talha (2002), “11 Eylül Yeni Bir Şey Mi?”, Masis Kürkcügil (Ed.), **Sahibini Arayan Barış**, içinde (28-72), 1. Baskı, Everest Yayınları, İstanbul.

- Pashayeva, Gulshan (2016), The Major Stumbling Block of the Nagorno-Karabakh Peace Process, **Euractiv**, <https://www.euractiv.com/section/armenia/opinion/the-major-stumbling-block-of-the-nagorno-karabakh-peace-process/> (02.09.2019).
- Pashayeva, Gulshan ve Blank, Stephen (2016), The U.S. Foreign Policy Towards the Resolution of the Nagorno-Karabakh Conflict, **Sam Review**, 16, 1-58.
- President (2012), “Ilham Aliyev Attended a Meeting of Heads of State and Government on Afghanistan in Chicago”, <https://en.president.az/articles/4918> (31.08.2019).
- Radio Free Europe (2012), “Obama, Saakashvili Discuss Free-Trade Pact”, [https://www.rferl.org/a/obama\\_saakashvili\\_discuss\\_free\\_trade\\_pact/24467140.html](https://www.rferl.org/a/obama_saakashvili_discuss_free_trade_pact/24467140.html) (20.09.2019).
- Rferl (2010), “Obama, Aliyev Meet in New York as Washington Seeks to Improve Ties”, [https://www.rferl.org/a/Obama\\_Aliyev\\_To\\_Meet\\_In\\_New\\_York\\_As\\_Washington\\_Seeks\\_To\\_Improve\\_Ties/2167235.html](https://www.rferl.org/a/Obama_Aliyev_To_Meet_In_New_York_As_Washington_Seeks_To_Improve_Ties/2167235.html) (17.09.2019).
- Rose, Gideon (1998), Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy, **Word Politics**, 51(1), 144-172.
- Rozoff, Rick (2010), Global Energy War: Washington’s New Kissinger’s African Plans, **Global Research**, <https://www.globalresearch.ca/global-energy-war-washington-s-new-kissinger/12143> (02.04.2019).
- Rumer vd. (2017), U.S. Policy Toward the South Caucasus: Take Three, **Carnegie Endowment for International Peace**, <https://carnegieendowment.org/2017/05/31/u.s.-policy-toward-south-caucasus-take-three-pub-70122> (15.08.2019).
- Sandıklı, Atilla (2012), “Kafkasya Jeopolitiği ve Türkiye’nin Kafkasya Stratejisi”, Hasret Çomak (Ed.), **Uluslararası Kafkasya Kongresi Bildiriler Kitabı**, BİLGESAM, Kocaeli, 128-130.
- “Sandıktan Rusya Çıktı”, (17.03.2014), **Cumhuriyet Gazetesi**, 1.
- “Sarkisyan’ın Rakibinden Sonuca İtiraz”, (20.02.2013), **Cumhuriyet Gazetesi**, 12.
- Sassounian, Harut (2010a), Senate Should Scrutinize Matt Bryza as Nominee for Ambassador to Azerbaijan, **Huffpost**, [https://www.huffpost.com/entry/senate-should-scrutinize\\_b\\_592551](https://www.huffpost.com/entry/senate-should-scrutinize_b_592551) (17.09.2019).
- \_\_\_\_\_ (2010b), Clinton’s Visit to Genocide Monument Necessary but not Sufficient, **Turkish Forum English**, <https://www.turkishnews.com/en/content/2010/07/06/clintons-visit-to-genocide-monument-necessary-but-not-sufficient/> (25.10.2019).
- Saydam, Abdullah (1993), **Kafkasya’da Bağımsızlık Mücadeleleri ve Türkiye**, K.T.Ü. Kafkasya ve Orta Asya Ülkeleri Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Trabzon.
- Sezer, Duygu B. (2002), ABD’nin Kafkasya Politikası, **SAREM Seminer Bildirisi**, Ankara, 77-94.

- Shaffer, Brenda (2010), Foreign Policies of the States of The Caucasus: Evolution in the Post-Soviet Period, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, 7(26), 51-65.
- Shantadze, Badri (2006), **Gürcistan'ın Komşuları ile İlişkileri ve Jeopolitik Etkinin İncelenmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Socor, Vladimir (2009), U.S. Policy Toward Georgia at a Crossroads, **The Jamestown Foundation**, <https://jamestown.org/program/us-policy-toward-georgia-at-a-crossroads/> (11.09.2019).
- Suckhov, Maxim A. (2011), Re-Engaging The Caucasus: New Approaches of U.S. Foreign Policy in the Region and Their Implications for U.S.-Russia Relations, **Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi**, 11, 134-152.
- Şen, Levent (2008), **Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'nin Güney Kafkasya Politikası**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Taliaferro, Jeffrey W. vd. (2016), **Neoclassical Realist Theory of International Politics**, Oxford Univesity Press, Oxford.
- Taşdemir, Fatma (2006a), **Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi**, USAK Yayınları, Ankara.
- \_\_\_\_\_ (2006b), Uluslararası Anarşiye Giden Yol: Uluslararası Hukuk Açısından Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, 2(5), 75-89.
- Taşdemir, Tekin (2005), **Türkiye'nin Kafkasya Politikasında Ahıska ve Sürgün Halk Ahıskahılar**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 1.Baskı, İstanbul.
- Taştekin, Tekin (2008), Rusya Tarafından Tanınıyor Olmak, **Timeturk**, <https://www.timeturk.com/tr/2008/08/28/rusya-tarafından-taniniyor-olmak-ya-da.html> (05.02.2020).
- Tavkul, Ufuk (2007), **Kafkasya Gerçeği**, Selenge Yayınları, İstanbul.
- \_\_\_\_\_ (2010), Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 65(3), 189-236.
- The Armenian Weekly (2010), "Sarkisian Meets with Obama, Erdoğan; Says Genocide Cannot Be Questioned", <https://armenianweekly.com/2010/04/12/sarkisian-meets/> (30.09.2019).
- \_\_\_\_\_ (2013), "Obama Congratulates Sarkisian's on Re-Election", <https://armenianweekly.com/2013/03/04/obama-congratulates-sarkisian-on-re-election/> (20.10.2019).
- The Christian Science Monitor (2015), "Armenian Genocide: Why Obama won't Say the Words", <https://www.csmonitor.com/USA/Politics/2015/0424/Armenian-genocide-why-Obama-won-t-say-the-words> (11.11.2019).

- The White House (2009), “Remarks by Vice President Biden at 45th Munich Conference on Security Policy”, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-vice-president-biden-45th-munich-conference-security-policy> (13.08.2019).
- \_\_\_\_\_ (2011), “President Obama Speaks With Leaders of Armenia and Azerbaijan”, <https://obamawhitehouse.archives.gov/blog/2011/06/24/president-obama-speaks-leaders-armenia-and-azerbaijan> (16.10.2019).
- “Tiflis’in Gaz Manevraları”, (08.01.2007), **Cumhuriyet Gazetesi**, 10.
- Topal, Ahmet Hamdi (2004), **Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı**, Beta Yayınevi, Ankara.
- Torun, Bilal Alper (2016), **Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Gürcistan’da Amerika Birleşik Devletleri-Rusya Rekabeti**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Traugher, Colleen M. (2007), Terror-Crime Nexus? Terrorism and Arms, Drugs and Human Trafficking in Georgia, **JSTOR**, 6(1), 47-64.
- Tüysüzoğlu, Göktürk (2014), Farklı Dış Politika Seçenekleri Bağlamında Ermenistan Dış Politikası’nın Değerlendirilmesi, **Yeni Türkiye Dergisi**, 60, 1-18.
- U.S. Department of State (2012), “Remarks with Azerbaijani Foreign Minister Elmar Mammadyarov”, <https://2009-2017.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2012/06/191855.htm> (31.08.2019).
- \_\_\_\_\_ (2016), “Daily Press Briefing”, <https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/dpb/2016/10/262717.htm> (03.09.2019).
- Uludağ, Mehmet Bülent (1999), **Avrasya’nın Uluslararası Sisteme Açılmasına Etkisi Yönüyle Sovyetler Birliği ve Sonrası Dönemde Kafkasya’daki Ulusçu-Ayrılkçı Akımlar**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- URL, “U.S. Salutes Sarkisian’s Reelection” (2013), <https://www.azatutyun.am/a/24912440.html> (21.10.2019).
- \_\_\_\_\_, “Sarkisian Hails ‘Growing’ U.S. Presence in Armenia” (2014) <https://www.azatutyun.am/a/25445797.html> (02.11.2019).
- USAID (t.y.), “Congressional Budget Justification”, <https://www.usaid.gov/results-and-data/budget-spending/congressional-budget-justification> (31.08.2019).
- \_\_\_\_\_ (t.y.), “Data Query”, <https://explorer.usaid.gov/query> (25.07.2019).
- U.S. Census Bureau (t.y.), “Trade in Goods With Armenia”, <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c4631.html> (20.09.2019).

- \_\_\_\_\_ (t.y.), “Trade in Goods With Azerbaijan”, <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c4632.html> (20.09.2019).
- \_\_\_\_\_ (t.y.), “Trade in Goods With Georgia”, <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c4633.html> (20.09.2019).
- U.S. Embassy in Armenia (t.y.), “High-Level Delegations Discuss U.S.-Armenia Economic and Trade Ties”, <https://am.usembassy.gov/high-level-delegations-discuss-u-s-armenia-economic-trade-ties/> (09.10.2019).
- Uzgel, İlhan (2005), “ABD ve NATO’yla İlişkiler”, Baskın Oran (Ed.), **Türk Dış Politikası**, 1. Baskı içinde (249-337), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Uzun, Kubilay (2007), İran’ın Amerika Birleşik Devletleri’ne Yönelik Muhtemel Bir Kıtalar Arası Balistik Füze Taarruzunun Türkiye ve Bölge Ülkeleri Açısından Sonuçları, *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, **Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları**, 5(9), 115-138.
- Ünal, Levent (2019), Tarihsel Gerçeklik Işığında Türkiye’nin Transkafkasya Politikası, **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, 13(26), 555-576.
- Walzer, Michael (2010), **Haklı Savaş Haksız Savaş: Tarihten Örneklerle Desteklenmiş Ahlakî Bir Tez**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Weitz, Richard (2006), Averting a New Great Game in Central Asia, **The Washington Quarterly**, 29(3), 155-167.
- Welt, Cory (2010), How Strategic is the US-Georgia Strategic Partnership? , **The Elliot School of International Affairs**, <https://home.gwu.edu/~cwelt/USGeorgiaStrategicPartnership.pdf> (02.05.2019).
- \_\_\_\_\_ (2013), Turkish-Armenian Normalisation and the Karabakh Conflict, **Journal of International Affairs**, 1(1), 207-221.
- \_\_\_\_\_ (2019), Georgia: Background and U.S. Policy, **Homeland Security Digital Library**, <https://www.hsdl.org/?abstract&did=830625> (18.05.2019).
- White House (2010), “A National Security for a New Country”, [http://unipd-centrodirittiumani.it/public/docs/USA\\_NSS\\_2010.pdf](http://unipd-centrodirittiumani.it/public/docs/USA_NSS_2010.pdf) (15.08.2019).
- Whitmore, Brian (2009), Will Georgia’s Afghan Surge Pay Off?, **Radio Free Liberty**, [https://www.rferl.org/a/Will\\_Georgias\\_Afghan\\_Surge\\_Pay\\_Off/1900458.html](https://www.rferl.org/a/Will_Georgias_Afghan_Surge_Pay_Off/1900458.html) (15.09.2019).
- Yapıcı, Merve İrem (2007), Kafkasya’nın Sorunlu Bölgesi: Güney Osetya, **Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi**, 2(3), 71-104.
- Yapıcı, Utku (2006), Uluslararası Hukukta Terörizme Karşı Kuvvet Kullanımı Sorunu, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, 2(7), 21-40.



- Yıldırım, Halil (2007), **Kafkasya’da Etnik Çatışmalar ve Türkiye Açısından Bölgenin Önemi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldırım, Zekeriya (2012), U.S. Foreign Policy Towards Azerbaijan: From “Alliance” to “Strategic Partnership”, **Turkish Journal of International Relations**, 11(4), 1-21.
- Yıldızoğlu, Ergin (29.05.2002), “ABD, Avrupa ve Rusya-II”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 4.
- Yüce, Çağrı Kürşat (2006), **Kafkasya ve Orta Asya Enerji Kaynakları Üzerinde Mücadele**, Ötüken Yayınevi, Ankara.
- Zakaria, Fareed (1998), **From Wealth to Power: The Unusual Origins of Americas World Role**, Princeton University Press, Princeton.
- Zarifian, Julien (2015), U.S. Foreign Policy in the 1990s and 2000s and the Case of the South Caucasus (Armenia, Azerbaijan, Georgia), **European Journal of American Studies**, <https://journals.openedition.org/ejas/11135> (06.04.2019).
- Zolyan, Mikael (2010), My Friends Enemy is My Friend: Armenian Foreign Policy Between Russia, Iran and the United States, **Caucasus Analytical Digest**, 13(10), 2-5.

## ÖZGEÇMİŞ

Önder ÇOBAN, 01.12.1994 tarihinde Trabzon İli Akçaabat İlçesi'nde doğdu. 2008 yılında Akçaabat Erikli İlköğretim Okulu'nu; 2012 yılında Vakfıkebir Anadolu Lisesi'ni; 2016 yılında da Atatürk Üniversitesi-İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü'nü bitirdi. 2017 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında yüksek lisans programına başladı.

ÇOBAN, bekar olup, başlangıç seviyesinde Rusça ve ileri düzeyde İngilizce bilmektedir.

